

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

4.1 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้มีพื้นที่ศึกษา จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ บ้านแจ่มน้อย และบ้านเด่น ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ โดยทั้ง 3 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และพื้นที่กิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า และอนุรักษ์พื้นที่พืชน้ำลำธารโครงการหลวงบ้านวัดจันทร์ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านมีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่

1) ประวัติความเป็นมา

1.1) ประวัติความเป็นมาของบ้านวัดจันทร์

บ้านวัดจันทร์ก่อตั้งมากกว่า 200 ปี สาเหตุที่ชื่อว่า วัดจันทร์ มีผู้เฒ่า ผู้แก่ในหมู่บ้านเล่าว่า บ้านวัดจันทร์ เดิมที่ไม่มีชื่อเรียก แต่ที่ตั้งชื่อหมู่บ้านเช่นนี้เพราะมีคนชื่อ “จันทร์” เป็นชาวล้านนา ที่ถูกขับไล่ออกจากครอบครัว เพราะทำผิดจารีตประเพณีของตระกูลเดินทางมาเป็นแรมปีแรมเดือนมาถึงบริเวณที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน นายจันทร์เห็นว่าสถานที่แห่งนี้มีทำเลที่เหมาะสมแก่การสร้างหมู่บ้านเป็นอย่างมาก เพราะมีสถานที่กว้างขวาง มีสายน้ำแม่แจ่มไหลผ่านทางทิศตะวันออก จึงตัดสินใจที่จะปักหลักอาศัยอยู่ตรงนี้ แต่ในที่สุดหลังจากมาพักบริเวณวัดจันทร์ได้ไม่นานทางบ้านเมืองล้านนาเกิดอาเพศอย่างร้ายแรง ข้าวยากหมากแพง ไม่มีผู้ใดแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยนายจันทร์เท่านั้นที่จะทำให้สงบลงได้ ทางมารดาต้องให้ทาสบริวารตามนายจันทร์ให้กลับเมืองล้านนาอย่างรีบด่วน เมื่อทาสบริวารของมารดาถึงเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองล้านนาจนหมดสิ้น แต่ถูกนายจันทร์ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง แต่ในที่สุดทนการขอร้องไม่ได้ จึงต้องกลับตามคำสั่งมารดา แต่มีข้อแม้ว่าทางมารดาต้องให้ทาสบริวารทำตามที่ลูกขอทุกประการ โดยให้มีการปลูกต้นไม้ระหว่างสองข้างทาง และให้คนนอนเรียงกันให้นายจันทร์เดินข้ามจนสิ้นสุดระยะทาง สุดท้ายนายจันทร์ก็เดินทางกลับเมืองล้านนา เพื่อแก้ไขปัญหามันด้วยเหตุนี้จึงเรียกหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านจันทร์” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หลังจากนั้นนายจันทร์เดินทางกลับล้านนา ในบริเวณนี้ได้มีชนเผ่าลัวะเข้ามาบุกเบิกสร้างหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ แต่ชาวลัวะเหล่านี้ก็มีการอพยพไปยังท้องที่ต่างๆ อยู่เสมอ จึงทำให้วัด และพระเจดีย์หลายแห่งขาดการดูแลรักษา ทำให้ต้องกลายเป็นวัดร้างไป คงเหลือแต่เจดีย์ที่ตั้งอยู่ในบริเวณบ้านจันทร์ที่สร้างขึ้นมาจากชาวลัวะอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาอยู่หลังจากกลุ่มแรกเท่านั้นที่มีคนมาบูรณะปฏิสังขรณ์ เพื่อเป็นที่สักการบูชาจนถึงปัจจุบัน ชาวปกาเกอญอเป็น

ชนเผ่าหนึ่งที่ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้ และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ที่วัดจันทร์เรื่อยมา โดยบ้านจันทร์มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นชาวปกากะญอว่า “โซ่ค่อทิ” ซึ่งคำว่า โซ แปลว่า พระเจดีย์ (พระธาตุ) โซ่ค่อทิ จึงมีความหมายว่า บ้านดินธาตุ โดยอาศัยพระเจดีย์ที่สร้างในวัดจันทร์เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเป็นองค์แรก จากนั้นก็สร้างพระเจดีย์ลูกเพิ่มอีก 2 องค์ องค์แรกตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านมีชื่อท้องถิ่นว่า “โซ่กล้อมอ” องค์ที่ 2 อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้มีชื่อว่า “พระธาตุจอมแจ้ง” ทั้ง 3 องค์นั้นสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน

1.2) ประวัติความเป็นมาของบ้านห้วยอ้อ

บ้านห้วยอ้อ ซึ่งเป็นกลุ่มบ้านหนึ่งในเขตการปกครองของบ้านจันทร์ แต่ในการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ บ้านห้วยอ้อถือเป็นบ้านน้อง ซึ่งการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านต้องรอให้บ้านจันทร์ดำเนินการก่อนถึงจะประกอบพิธีกรรมได้ สำหรับความเป็นมาของบ้านห้วยอ้อนั้นมีผู้เล่าไว้ว่า ผู้เฒ่าจามู ซึ่งเดิมเป็นคนจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มาแต่งงานกับคนบ้านจันทร์ อยู่ด้วยกันจนมีลูก 3 คน ภรรยาก็เสียชีวิตลง หลังจากนั้นก็ได้แต่งงานใหม่ และมีลูก 2 คน แล้วย้ายไปอยู่บ้านห้วยอ้อ ประมาณปี พ.ศ. 2504 เหตุที่ผู้เฒ่าจามูย้ายไปอยู่บ้านห้วยอ้อ เพราะผู้เฒ่าจามูมีศาลาแก่รังก้าไม่สามารถอยู่หมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ได้ ตอนแรกคนส่วนใหญ่จึงเรียกว่า บ้านหลังเดียว ต่อมาเรียกชื่อหมู่บ้านตามห้วยอ้อมาถึงปัจจุบัน

2) ที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักกลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 340 หลังคาเรือน (บ้านห้วยอ้อมีจำนวน 22 หลังคาเรือน) มีประชากรทั้งสิ้น 794 คน จำแนกเป็น เพศชาย 424 คน เพศหญิง 370 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2560) สำหรับอาณาเขตติดต่อของชุมชนมีดังต่อไปนี้

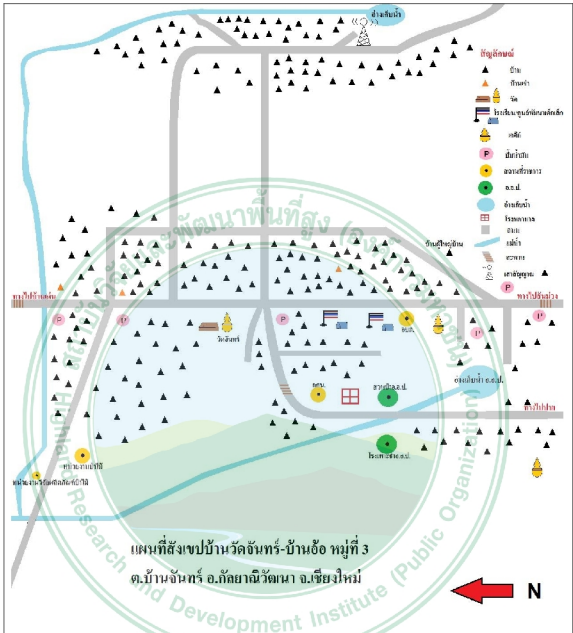
ทิศเหนือจรดบ้านสันม่วง ม.2 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักกลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ทิศใต้จรดบ้านเด่น ม.7 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักกลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออกจรดอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันตกจรดบ้านห้วยตอง ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านวัดจันทร์มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ติดถนน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มญาติพี่น้องกัน นอกจากนั้นยังพบว่า บริเวณถนนสายหลักของชุมชนมีร้านค้าต่างๆ ตั้งกระจายอยู่หลายแห่ง รายละเอียดดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนที่สังเขปบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ หมู่ที่ 3 ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

3) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

จากการสำรวจของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงระหว่างปี 2559-2560 เกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ จำนวน 146 ตัวอย่าง พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 2-5 คน (ร้อยละ 75.3) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน รายได้ของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยประมาณ 39,706.26 บาทต่อคนต่อปี โดยรายได้มาจากการเข้าร่วมโครงการหลวง และจากกิจกรรมอื่นๆ เช่น การค้า การเปิดกิจการส่วนตัว การปลูกพืชผัก ผลไม้เมืองหนาวอื่นๆ ที่อยู่นอกโครงการหลวง

กรณีบ้านห้วยอ้อ พบว่า รายได้ของครัวเรือนส่วนหนึ่งมาจากการทำงานเป็นลูกจ้างในองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์) และเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่าและอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่ป่าต้นน้ำลำธาร สำหรับรายละเอียดข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน			
1-2 คน	27	18.5	ค่าต่ำสุด: 1 คน
2-5 คน	110	75.3	ค่าสูงสุด: 10 คน
มากกว่า 5 คน	9	6.2	ค่าเฉลี่ย: 3.81 คน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 1.33
รวม	146	100.0	
รายได้ของครัวเรือน (บาทต่อคนต่อปี)			
น้อยกว่า 20,001 บาท	59	40.7	ค่าต่ำสุด: 840 บาท
20,001-40,000 บาท	55	37.9	ค่าสูงสุด: 840,000 บาท
40,001-60,000 บาท	17	11.7	ค่าเฉลี่ย: 39,706.26 บาท
มากกว่า 60,000 บาท	14	9.7	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 92,227.99 บาท
รวม	145	100.0	

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ปี พ.ศ. 2559-2560

4) การใช้ประโยชน์ที่ดิน

บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ มีพื้นที่ทั้งหมด 18,431.64 ไร่ สามารถจำแนกประเภทการใช้ที่ดินในหมู่บ้านออกเป็น พื้นที่อยู่อาศัย 39.02 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 3,708.47 ไร่ พื้นที่แหล่งน้ำ 153.49 ไร่ พื้นที่ป่าไม้ 14,500 ไร่ และพื้นที่อื่นๆ 492.95 ไร่ (ตารางที่ 2) และเมื่อจำแนกข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นรายแปลงจากการสำรวจ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินอยู่ระหว่าง 3-4 แปลง โดยมีที่ทำกินเฉลี่ยประมาณ 7.94 ไร่ต่อครัวเรือน (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 2 ประเภทการใช้ที่ดินในหมู่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ

ประเภท	ขนาดพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
1) พื้นที่อยู่อาศัย	39.02	0.21
2) พื้นที่ทำการเกษตร	3,708.47	19.63
3) แหล่งน้ำ	153.49	0.81
4) พื้นป่าไม้	14,500.00	76.74
- ป่าช้า	114.12	0.79
- ป่าต้นน้ำ	6,573.00	45.33
- ป่าอนุรักษ์	961.56	6.63
- ป่าใช้สอย	6,389.03	44.06
5) พื้นที่อื่นๆ	492.95	2.61
รวม	18,893.93	100.00

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2559

ตารางที่ 3 จำนวนแปลง และขนาดที่ดินของครัวเรือนตัวอย่างบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
จำนวนแปลงตัวอย่าง			
1-2 แปลง	25	17.1	ค่าต่ำสุด: 1 แปลง
3-4 แปลง	93	63.7	ค่าสูงสุด: 6 แปลง
5-6 แปลง	28	19.2	ค่าเฉลี่ย: 3.55 แปลง
มากกว่า 6 แปลง	0	0.0	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 1.19
รวม	146	100.0	
ขนาดพื้นที่			
น้อยกว่า 1.0 ไร่	6	4.10	ค่าต่ำสุด: 0.13 ไร่
1.1-5.0 ไร่	50	34.2	ค่าสูงสุด: 83 ไร่
5.1-10.0 ไร่	54	37.0	ค่าเฉลี่ย: 7.94 ไร่
10.1-15.0 ไร่	29	19.9	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 8.76 ไร่
มากกว่า 15 ไร่	7	4.8	
รวม	146	100.0	

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ปี พ.ศ. 2559-2560

จากตารางจะพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีที่ดินเป็นของตนเอง ทั้งที่ดินเพื่อการตั้งบ้านเรือน และที่ดินเพื่อทำการเกษตร แต่โดยส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ด้วยพื้นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

5) ด้านการปกครอง

บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ มีผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการที่ได้รับการเลือกตั้งจากคนในชุมชน ชื่อ นายเฉลิมชัย พิริยะวรคุณ โดยผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่ในการประสานข้อมูลระหว่างภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ หรือผู้นำทางความเชื่อ หรือทางวัฒนธรรม (ฮีโร่) ยังมีความสำคัญในชุมชน แต่ในอนาคตบ้านวัดจันทร์อาจขาดผู้สืบทอด เนื่องจากผู้นำทางความเชื่อจะถ่ายทอดบทบาทหน้าที่ของตนเองให้กับลูกชายเท่านั้น สำหรับผู้นำทางความเชื่อคนปัจจุบันมีเฉพาะลูกสาวเท่านั้น อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้นำทางความเชื่อยังคงมีความสำคัญมากในชุมชนปกเกะญอ ด้วยเป็นผู้นำทำพิธีกรรมต่างๆ ที่สำคัญในชุมชน และเป็นผู้นำทางความคิด หากผู้นำมีความคิดเห็นประการใดสมาชิกในชุมชนจะคล้อยตาม และปฏิบัติตามนั้น

6) โครงการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการในชุมชนตามแผนพัฒนาหมู่บ้าน ปี 2560 (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2560) ได้กำหนดโครงการด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผน ได้แก่ โครงการจัดฝักอบรมอนุรักษ์ป่า และสัตว์ป่า โครงการปลูกป่าเสริมป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ โครงการจัดทำฝายดักตะกอน และโครงการทำแนวกันไฟ

7) กฎระเบียบของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ทรัพยากร และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชน

7.1) กฎระเบียบในบ้านวัดจันทร์

จากรายงานสถานการณ์ และปัญหาป่าสนวัดจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวถึงภูมิปัญญาปกเกะญอกับการจัดการป่าชุมชน โดย พร้อมพล (2555) ได้กล่าวถึงตัวอย่างกฎระเบียบของแต่ละชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

7.1.1) สมาชิกทุกคนครอบครัวต้องให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมในหมู่บ้าน กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมที่หมู่บ้านกำหนด หากไม่สามารถที่จะเข้าร่วมได้ ต้องแจ้งกับหัวหน้าหมวดทราบ ไม่เช่นนั้นจะถูกปรับครั้งละ 100 บาท

7.1.2) ห้ามผู้ใดก่อการทะเลาะวิวาท หรือสร้างความเสียหายแก่ทรัพย์สินในหมู่บ้านไม่ว่ากรณีใดๆ หากฝ่าฝืนจะต้องชดใช้ค่าทรัพย์สินที่เสียหายทันที และถูกปรับครั้งละ 1,000 บาท

7.1.3) ห้ามผู้ใดก่อความสร้างความรำคาญ หรือยิงปืนทุกชนิดในเขตหมู่บ้าน โดยเหตุไม่ควร หากฝ่าฝืนจะถูกปรับนัดละ 500 บาท

7.1.4) ห้ามผู้ใดก่อการลักทรัพย์ หากฝ่าฝืนจะปรับมากกว่าราคาสິงของนั้นๆ จำนวน 2 เท่า หรือถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

7.1.5) ห้ามผู้ใดล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์ หรือเขตหวงห้าม หากฝ่าฝืนจะถูกปรับครั้งละ 1,000 บาท

7.1.6) หากผู้ใดมีความประสงค์ข้ายย้ายไม้จะต้องแจ้งให้กรรมการหมู่บ้านทราบทุกครั้ง หากฝ่าฝืนจะถูกปรับครั้งละ 500 บาท

7.1.7) ห้ามผู้ใดนำสิ่งเสพติดประเภทยาบ้า ฝิ่น เฮโรอีน กัญชา ผงขาว และสารเสพติดทุกประเภทมาเสพ หรือค้าในหมู่บ้าน หากฝ่าฝืนจะถูกปรับครั้งละ 5,000 บาท และจะดำเนินคดีตามกฎหมาย

7.1.8) หากผู้ใดจะขายที่ดินของตนภายในหมู่บ้านให้กับบุคคลภายนอกต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้านทุกครั้ง หากฝ่าฝืนจะถูกยึดที่ดินดังกล่าวมาเป็นของสาธารณะหมู่บ้าน

7.1.9) สมาชิกภายในหมู่บ้านทุกครอบครัวจะย้ายเข้า หรือย้ายออกต้องแจ้งให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านล่วงหน้าอย่างน้อย 3 เดือน และต้องได้รับความเห็นชอบไม่สามารถจะกระทำโดยพลการได้

7.1.10) สมาชิกในหมู่บ้านที่มีสัตว์เลี้ยงต้องดูแลอย่างใกล้ชิด ห้ามมิให้ไปสร้างความเสียหาย หรือก่อความรำคาญให้กับผู้อื่น ไม่เช่นนั้นเจ้าของสัตว์เลี้ยงต้องรับผิดชอบความเสียหาย

7.1.11) สมาชิกทุกครอบครัวต้องมีความสามานฉันท์กระทำในสิ่งทีก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และมีความรักช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้มีความเหมาะสมที่จะเป็นชาวพุทธ

7.2) กฎระเบียบในบ้านห้วยอ้อ

1) ห้ามขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอก หรือนายทุนโดยเด็ดขาด บทลงโทษกรณีผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ คณะกรรมการจะดำเนินการ ดังนี้

1.1) ตักเตือนตัดความช่วยเหลือ

1.2) ยึดคืนเป็นที่สาธารณะของหมู่บ้าน

ในกรณีบุคคล หรือเครือญาติต่างหมู่บ้านจะเข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ต้องปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้

- 1) ต้องให้คณะกรรมการหมู่บ้านพิจารณาก่อน
- 2) ต้องได้รับการเซ็นรับรองจากคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน

2) ห้ามตัดไม้ในพื้นที่อนุรักษ์ หรือเขตหวงห้ามโดยเด็ดขาด บทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบคณะกรรมการจะดำเนินการดังนี้

- 2.1) ดำเนินการปรับ ตับละไม่เกิน 500 บาท
- 2.2) แจ้งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

3) ห้ามบุกรุก หรือทำกินในบริเวณป่าต้นน้ำโดยเด็ดขาด บทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบคณะกรรมการจะดำเนินการดังนี้

- 3.1) ปรับไม่เกินไร่ละ 1,500 บาท
- 3.2) แจ้งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย
- 3.3) ยึดคืน และปลูกเป็นป่าทดแทน

4) ห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิดในพื้นที่อนุรักษ์ของหมู่บ้าน บทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบคณะกรรมการจะดำเนินการปรับตับละไม่เกิน 500 บาท

5) ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิดในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ บทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบคณะกรรมการจะดำเนินการปรับครั้งละไม่เกิน 1,000 บาท

8) การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบัน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่ยังคงมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ทั้งทางตรง และทางอ้อม การพึ่งพิงทางตรง ได้แก่ การเก็บหาของป่าการใช้ประโยชน์ไม้เพื่อเพลิง การใช้ประโยชน์ไม้เพื่อการก่อสร้าง เป็นต้น จากการศึกษาของ ณัฐวัฒน์และคณะ (2559) เมื่อจำแนกข้อมูลเป็นรายชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ มีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้คิดเป็นร้อยละ 95 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในชุมชน โดยมีการพึ่งพิงไม้เพื่อการก่อสร้างในรอบปี 2559 คิดเป็นร้อยละ 47.5 ของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ไม้เพื่อซ่อมแซมบ้านคิดเป็นร้อยละ 55 ของกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างจะนิยมใช้ไม้สนสองใบ และไม้ยาง ส่วนการนำไม้มาทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ภายในชุมชนมีกลุ่มตัวอย่างพึ่งพิงในด้านนี้ คิดเป็นร้อยละ 87.5 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ โดยไม้ที่นิยมนำมาใช้ทำเครื่องมือต่างๆ คือ ไม้สนสามใบ ส่วนไม้เชื้อเพลิงนั้นกลุ่มตัวอย่างนิยมใช้ไม้เต็งกับไม้ก่อเป็นหลัก ส่วนไม้สนนั้นจะใช้ทั้งที่ร่วงหล่นลงมา แต่ไม่นิยมมากนัก เนื่องจากมาหาพื้นแล้วไม้สนจะมีการเผา

ใหม่เร็วทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไม้ และเปลืองเวลาในการเก็บหาเนื่องจากใช้หมดเร็ว ปริมาณการใช้ไม้เชื้อเพลิงเฉลี่ยของบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ประมาณ 4.65 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน นอกจากการใช้ประโยชน์ทางตรงที่ใช้ในรูปแบบของเนื้อไม้ทั้งการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างและการใช้ไม้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงแล้ว จากการสัมภาษณ์ยังพบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การเป็นแหล่งเก็บหาของป่าทั้งเพื่อเป็นอาหารบริโภคในครัวเรือนและสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน เช่น การเก็บหาเห็ดถอบ เห็ดไข่ห่าน เห็ดน้ำหมาก เป้ง ผักหวาน ผักกูด ผักหนาม มะเขือพวงป่า เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการเก็บหาสมุนไพร และการใช้พื้นที่สำหรับการเลี้ยงสัตว์ โดยในหมู่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อนิยมเลี้ยงวัวและควาย เพื่อขายเป็นรายได้ที่เป็นตัวเงิน เสมือนกันฝากเงินไว้ในธนาคาร โดยพื้นที่สำหรับการเลี้ยงสัตว์คือพื้นที่ป่าไม้โดยรอบชุมชน โดยเฉพาะในช่วงฤดูการทำนาที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปล่อยสัตว์เลี้ยงเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ ด้วยต้องใช้พื้นที่นาเป็นแหล่งปลูกข้าวและป้องกันการกัดกินข้าวของสัตว์เลี้ยงอีกด้วย (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในพื้นที่บ้านจันทร์-ห้วยอ้อ

สำหรับประโยชน์ทางอ้อมที่ชุมชนได้รับจากการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ เช่น การมีทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นแหล่งอาหาร โดยพบว่าชุมชนมีใช้ป่าไม้ เป็นแหล่งอาหารจากการเก็บหาการได้มีน้ำใช้ แม้ในบางช่วงของฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำก็ตามแต่ชุมชนก็ยังได้พึ่งพิงน้ำในช่วงฤดูกาลทำการเกษตร และบางส่วนยังใช้พื้นที่ป่าไม้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับผู้สนใจ โดยชุมชนมีการตั้งกลุ่มเกี่ยวกับการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน

4.1.2 บ้านแจ่มน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1) ประวัติความเป็นมา

บ้านแจ่มน้อยเป็นชุมชนปกากะญอเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่มหรือชาวปกากะญอเรียกว่า "มูเจดะซี" ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนปกากะญออาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นประกอบด้วย 19 หมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล ในเขตพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม คือ ตำบลแจ่มหลวงและตำบลบ้านจันทร์ ซึ่งแต่เดิมบ้านแจ่มน้อยอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอแม่แจ่ม ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอกัลยาณิวัฒนา

ผู้เฒ่าดิมวัย 83 ปี ผู้อาวุโสชุมชนปกากะญอบ้านแจ่มน้อย ได้เล่าประวัติของหมู่บ้านดังปรากฏในแผนพัฒนาหมู่บ้าน 2560 (องค์การบริหารส่วนตำบล, 2560) ว่า หมู่บ้านแจ่มน้อยนั้นผู้คนอยู่กันมานานร้อยกว่าปีแล้ว โดยอยู่ในอาณาบริเวณลำห้วย "มอเบละละโกละ" หรือลำห้วยแจ่มน้อย ผู้เฒ่าดิมจำได้ว่าตอนเป็นเด็กชุมชนตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า "มอเบละละถ่า" แปลว่า สบไปงจอมปลวก เป็นแม่น้ำที่มีไปงจอมปลวกมากจึงเป็นที่มาของลำห้วยนี้ ครอบครัวแรกที่เข้ามาอาศัยอยู่บริเวณนี้ คือ ครอบครัวของยาพอ ชาวบ้านจึงถือว่า เขาเป็น "ฮีโซ" ตามธรรมเนียมของคนปกากะญอที่จะให้ผู้บุกเบิกหมู่บ้านเป็นผู้นำชุมชน จึงต้องเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านทั้งหมด ต่อมาผู้คนในชุมชนได้เพิ่มจำนวนเรื่อยๆ จนหมู่บ้านมอเบละละถ่า มีครอบครัวเพิ่มขึ้นราว 30 หลังคาเรือน ในขณะนั้นได้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้น เมื่อมีกองทัพญี่ปุ่นเดินผ่านหมู่บ้านแล้วฆ่าทิ้งหมู ไก่ เป็ด ทำให้เกิดโรคระบาดใช้ทรัพย์สิน ผู้คนในหมู่บ้านล้มตายกันเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านมอเบละละถ่าจึงตัดสินใจไปอยู่กระจัดกระจายกัน เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของโรค

สำหรับยาพอ ซึ่งเป็นฮีโซได้พาเครือญาติ และครอบครัวย้ายขึ้นไปอยู่ที่มอเบละละโกละ หรือห้วยแจ่มน้อย ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านเดิม คาปาป่าพากรอบครัวและเครือญาติย้ายไปอยู่ที่แม่แลละเด หรือกิวแม่อิล้อ ซึ่งอยู่ทางเหนือของหมู่บ้านเดิม ส่วนแปะโปปาพาพรคทวงกลงไปอยู่ทางใต้ของหมู่บ้านเดิม ณ วาบอลโกละ หรือห้วยไม้ฮวก สมาชิกในหมู่บ้านมอเบละละถ่า จึงกระจัดกระจายไปอยู่ 3 ห้วยน้ำ

ปี พ.ศ. 2489 สงครามโลกได้ยุติลง โรคไข้ทรพิษลดความรุนแรงลง แปะโปปาและพรคทวงจึงย้ายบ้านจากวาบอลโกละขึ้นไปอยู่ที่ชิตี แปลว่า ทำยานา ซึ่งเป็นบริเวณที่มีที่นาอยู่มาก ต่อมาคาปาป่าก็ย้ายมาสมทบอยู่ด้วย และไม่นานยาพอก็ย้ายเข้ามารวมด้วย โดยที่ยาพอยังคงเป็นฮีโซ เหมือนเดิม ดังนั้นชาวมอเบละละถ่าจึงกลับมารวมกันเป็นหมู่บ้านใหม่อีกครั้ง

ปี พ.ศ. 2501 พื้นที่อาศัยสำหรับบ้านที่ชิตี "วะคะเปโอโซ" แปลว่า หุ่นวัดร้าง ซึ่งอยู่เหนือไปจากชิตี ในปีเดียวกันนั้นส้านแปป่าก็ตามหน่อมูปาไปอยู่วะคะเปโอโซเช่นกัน ปีต่อๆ ไป

ชาวบ้านจิติ จึงย้ายมาที่วะคะเปอไซ้ มากขึ้นจนเรียกชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า "มอเบละคะคี" ซึ่งแปลว่า ห้วยโป่งจอมปลวก การย้ายหมู่บ้านครั้งนี้หน่อมุปาเป็นคนย้ายมาอยู่ก่อน แต่ต่อมาเมื่อยาพอย้ายตามมาที่หลัง ยาพอกก็ดำรงตำแหน่งเป็น ฮีโซ เหมือนเดิม ซึ่งตามธรรมเนียมของชาวปกากะญอแล้วหน่อมุปาต้องเป็นฮีโซ

นายฤทธิ์ ลาเต ซึ่งเป็นลูกชายของหน่อมุปา เล่าให้ฟังว่า "แม้ว่าพ่อของผมจะมาอยู่ที่วะคะเปอไซ้ก่อน แต่พ่อของผมได้หันมานับถือศาสนาคริสต์แล้วจึงไม่ให้ตำแหน่งฮีโซ เมื่อยาพอย้ายตามมาที่หลังพ่อผมจึงเห็นว่าเขาเป็นมาก่อนแล้วก็ให้เขาเป็นต่อไป ถึงพ่อของผมจะเป็นฮีโซก็ไม่สามารถทำพิธีทางศาสนาตั้งเดิมได้แล้ว แต่ยาพอยังคงทำได้เขายังนับถือศาสนาตั้งเดิมอยู่

ปี พ.ศ. 2525 บ้านมอเบละคะคี ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านแจ่มหลวง หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาเมื่อบ้านแจ่มหลวงขณะนั้น มีนายเพราะเจ๊ะเปรมใจประชา เป็นทั้งผู้ใหญ่บ้าน และกำนันตำบลบ้านจันทร์ บ้านมอเบละคะคี จึงถูกตั้งชื่อใหม่เป็นภาษาไทยว่า บ้านแจ่มน้อย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

2) ที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

บ้านแจ่มน้อยตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนหลังคาเรือน 109 หลังคาเรือน (ภาพที่ 3) มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 403 คน จำแนกเป็น เพศชาย 211 คน เพศหญิง 192 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2560) ที่ตั้งหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในพิกัดที่ตั้งหมู่บ้าน (UTM) E0431100 N2104100 ระบบพิกัด WGS84 ระบุวางแผนที่ 11 ที่ตั้งหมู่บ้านมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 900- 1,400 เมตร ทางกายภาพโดยรวมชุมชนเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนมียอดเขาสูง 1,400 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางอยู่ทางด้านทิศเหนือห่างจากชุมชนประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่ด้านอื่นๆ เป็นภูเขาสลับที่ราบ มีความลาดชันระหว่างร้อยละ 27-97 มีที่ราบแคบอยู่ตามหุบเขา และลำห้วยซึ่งเป็นน้ำหลักของชุมชนไหลพาดผ่านระหว่างพื้นที่นา มีลำห้วยแม่เอ็ลโลไหลลงสู่ลำน้ำแม่แจ่มน้อยที่ห้วยหมู่บ้านทางเหนือ และมีลำห้วยหีบอะโกละไหลลงสู่ลำน้ำแจ่มน้อยที่ห้วยหมู่บ้านทางใต้ โดยมีที่ตั้ง และอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จรดบ้านขุนแม่เอ็ลลือ ตำบลโป่งสา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

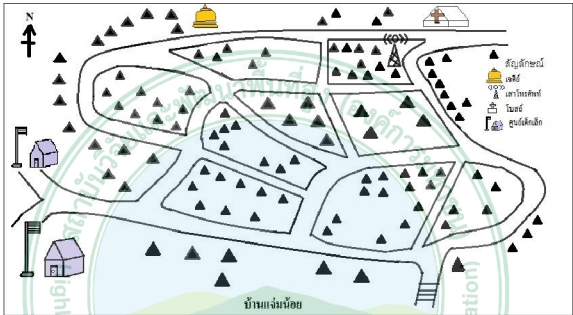
ทิศใต้ จรดตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จรดดงสามหมื่น ตำบลแม่แดด อำเภอกัลยาณิวัฒนา

จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก จรดบ้านห้วยปู ตำบลแม่แดด อำเภอگیลยาณีวัฒนา
จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตกจรดบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอگیลยาณีวัฒนา
จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 3 แผนที่สังเขบบ้านแจ่มน้อย หมู่ที่ 5 ต.บ้านจันทร์ อ.گیลยาณีวัฒนา จ.เชียงใหม่

3) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

รูปแบบการตั้งบ้านเรือนของบ้านแจ่มน้อยจากการสังเกตพบว่า ราษฎรอาศัยอยู่เป็นกลุ่มในบริเวณเดียวกัน สำหรับพื้นที่การตั้งบ้านเรือนประมาณ 0.5-1.5 ไร่ต่อหลังคาเรือนเกือบทุกครัวเรือนมีที่ดินทำกินลักษณะสวนปลูกพืชผักสวนครัวผสมผสานในพื้นที่ขนาดเล็ก เช่น ปลูกมะม่วง มะละกอ ขนุน ส้มโอ บัว กล้วย ทุเรียน พลับ และอื่นๆ อย่างกระจัดกระจาย โดยการสร้างบ้านเรือนมีการก่อสร้างบ้านเรือนที่มีความถาวรมากขึ้น

จากการสำรวจของสถาบันวิจัยพื้นที่สูงระหว่างปี 2559-2560 เกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ จำนวน 76 ตัวอย่าง พบว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 2-5 คน (ร้อยละ 75.6) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน รายได้ของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยประมาณ 24,218.4 บาทต่อคนต่อปี ทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีพืชเศรษฐกิจสำคัญ คือ ข้าว พืชทองญี่ปุ่น และถั่วลิสง สำหรับข้าวส่วนใหญ่ปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน ปฏิทินการเกษตรในรอบปีดังตารางที่ 4

รายได้ของครัวเรือนจึงมาจาก การเข้าร่วมโครงการหลวง และจากกิจกรรมอื่นๆ เช่นเดียวกับบ้านวัดจันทร์ และมีบางส่วนทำการค้า ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า และอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่ป่าต้นน้ำลำธาร ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์นั้น สมาชิกในชุมชนบ้านแจ่มน้อยได้เริ่มเข้าร่วมประมาณ 1-2 ปีที่ผ่านมา สำหรับรายละเอียดข้อมูลด้าน เศรษฐกิจสังคมบ้านแจ่มน้อย ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 4 ปฏิทินการเกษตรในรอบปี

ชนิดพันธ์	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าว					ต	พ	พ	ต	ต	ต,ก	ก	
พืชทองญี่ปุ่น				ต	พ	ต	ก	ก				
ถั่วลิสง				ต	ค	ก	ก					

หมายเหตุ: ต = เตรียมพื้นที่ พ = เพาะปลูก ต = ดูแล ก = เก็บเกี่ยว

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2559

ตารางที่ 5 ข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างบ้านแจ่มน้อย

รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน			
1-2 คน	12	15.4	ค่าต่ำสุด: 1 คน
3-5 คน	59	75.6	ค่าสูงสุด: 8 คน
มากกว่า 5 คน	7	9.0	ค่าเฉลี่ย: 3.72 คน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 1.33
รวม	78	100.0	
รายได้ของครัวเรือน (บาทต่อคนต่อปี)			
น้อยกว่า 20,001 บาท	43	56.6	ค่าต่ำสุด: 750 บาท
20,001-40,000 บาท	21	27.6	ค่าสูงสุด: 133,666.67 บาท
40,001-60,000 บาท	6	7.9	ค่าเฉลี่ย: 24,218.4 บาท
มากกว่า 60,000 บาท	6	7.9	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 22,335.73 บาท
รวม	76	100.0	

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ปี พ.ศ. 2559-2560

4) การใช้ประโยชน์ที่ดิน

บ้านแจ่มน้อยมีพื้นที่ทั้งหมด 25,000 ไร่ อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1A จำนวน 5,625 ไร่ ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1B จำนวน 16,475 ไร่ และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 2B จำนวน 2,900 ไร่ บริเวณที่ตั้งบ้านเรือนชุมชนบ้านแจ่มน้อยเป็นที่ประมาณ 350 ไร่ บนที่ลาดไหล่เขามีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,200 เมตร เมื่อจำแนกข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นรายแปลงจากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินอยู่ระหว่าง 3-4 แปลง (ร้อยละ 61.5) โดยมีที่ทำกินเฉลี่ยประมาณ 8.26 ไร่ต่อครัวเรือน (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 จำนวนแปลง และขนาดที่ดินของครัวเรือนตัวอย่างบ้านแจ่มน้อย

รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
จำนวนแปลงตัวอย่าง			
1-2 แปลง	12	15.4	ค่าต่ำสุด: 1 แปลง
3-4 แปลง	48	61.5	ค่าสูงสุด: 6 แปลง
5-6 แปลง	18	23.1	ค่าเฉลี่ย: 3.55 แปลง
มากกว่า 6 แปลง	0	0.0	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 1.16
รวม	78	100.0	
ขนาดพื้นที่			
น้อยกว่า 1.0 ไร่	3	3.8	ค่าต่ำสุด: 0.25 ไร่
1.0-5.0 ไร่	21	26.9	ค่าสูงสุด: 48.75 ไร่
5.1-10.0 ไร่	34	43.6	ค่าเฉลี่ย: 8.26 ไร่
10.0-15.0 ไร่	12	15.4	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 7.04 ไร่
มากกว่า 15 ไร่	8	10.3	
รวม	78	100.0	

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ปี พ.ศ. 2559-2560

จากตารางจะพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีที่ดินเป็นของตนเองทั้งที่ดิน เพื่อการตั้งบ้านเรือน และที่ดิน เพื่อทำการเกษตร แต่โดยส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน ด้วยพื้นที่ตั้งอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติเช่นเดียวกับบ้านวัดจันทร์

5) ด้านการปกครอง

บ้านแจ่มน้อย มีผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำทางการที่ได้รับเลือกตั้งจากคนในชุมชน สำหรับผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือนายสิงห์ศักดิ์ และมีอดีต การทำงานของผู้ใหญ่บ้านจะประสานความร่วมมือ และชี้แจงข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐสู่สมาชิกในชุมชน โดยการประกาศผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้าน ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้น ด้วยราษฎรส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้นผู้นำในการประกอบพิธีการต่างๆ ทางศาสนา คือ ศิษยาภิบาล ทั้งนี้ศิษยาภิบาลยังมีอิทธิพลต่อประชาชนในหมู่บ้านในด้านการศึกษา การให้ความรู้ต่างๆ ด้วย การกระจายข้อมูลข่าวสารนอกจากใช้หอกระจายข่าวแล้ว ศิษยาภิบาลก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารสู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี

6) โครงการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการในชุมชน ตามแผนพัฒนาหมู่บ้าน ปี 2560 (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2560) ได้กำหนดโครงการด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผน ได้แก่ โครงการจัดฝักรวมอนุรักษ์ป่า และสัตว์ป่า โครงการจัดสร้างเรือนเพาะชำกล้าไม้ในชุมชน โครงการปลูกป่าเสริมป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ โครงการจัดทำฝายตักตะกอน โครงการบูรณะคูคลอง โครงการอบรมการป้องกันภัยธรรมชาติ โครงการทำแนวกันไฟ และโครงการปลูกป่าสวนครัว

7) กฎระเบียบของชุมชนบ้านแจ่มน้อยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ทรัพยากร และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชน

มีกฎระเบียบที่ว่าด้วยการใช้ และดูแลทรัพยากรในพื้นที่ โดยในเขตรับผิดชอบของชุมชนได้มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 หมวดใหญ่ คือ หมวดที่อยู่อาศัย หมวดที่ทำกิน หมวดป่าใช้สอย และหมวดป่าอนุรักษ์ โดยกฎระเบียบในแต่ละหมวดพื้นที่มีรายละเอียดดังนี้

7.1) หมวดที่ทำอาศัย

ไม่อนุญาตให้มีการขายที่ดินในพื้นที่ชุมชนให้แก่บุคคลภายนอก เว้นแต่บุคคลที่มาแต่งงานกับคนในชุมชน หรือเป็นลูกหลานของคนในชุมชน โดยจะต้องมีกรรมการหมู่บ้านรับรอง หากผู้ใดขายให้แก่คนข้างนอก โดยไม่แจ้งให้กรรมการหมู่บ้านรับทราบถือว่า การซื้อขายนั้นเป็นโมฆะ และหากมีปัญหาเรื่องหนี้สิน ให้ผู้ซื้อและผู้ขายเป็นคนจัดการเอง

7.2) หนองที่ท่ากิน

ที่ท่ากินประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ที่นา ที่สวน และที่จับจอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เคยทำกินมาก่อน ในกรณีพื้นที่ทำกินที่จับจองไว้นั้นต้องเป็นพื้นที่ที่เคยทำกินมาก่อนจริง โดยมีพยานอย่างน้อย 3 คน และต้องผ่านการรับรองจากคณะกรรมการป่าชุมชนหมู่บ้าน หากมีการกระทำนอกเหนือจากนี้ทางคณะกรรมการป่าชุมชนจะยกให้เป็นหน้าที่การดำเนินการของหน่วยป้องกันและรักษาป่าที่ ชม.17 (วัดจันทร์) หากมีการซื้อขายที่ดินในพื้นที่ทำกินในชุมชน ต้องมีการแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบ และต้องได้รับความเห็นชอบในที่ประชุมของหมู่บ้านก่อน และไม่อนุญาตให้มีการขายที่ดินในพื้นที่ทำกินของชุมชนให้แก่บุคคลภายนอก เว้นแต่บุคคลที่มาแต่งงานกับคนในชุมชน หรือเป็นลูกหลานของคนในชุมชน โดยจะต้องมีกรรมการหมู่บ้านรับรอง หากผู้ใดขายให้คนข้างนอกโดยไม่แจ้งให้กรรมการหมู่บ้านรับทราบ ถือว่าการซื้อขายนั้นเป็นโมฆะ และหากมีปัญหากรณีเรื่องหนี้สินให้ผู้ซื้อ และผู้ขายเป็นคนจัดการกันเอง หากกลายเป็นปัญหาระดับชุมชนทางคณะกรรมการป่าชุมชนจะส่งเรื่องไปทางการอีกครั้งหนึ่ง

7.3) หนองป่าใช้สอย

ในพื้นที่ป่าใช้สอยนั้น มีขอบเขตการใช้ประโยชน์จากป่า ได้แก่ การทำพื้นที่การสร้างบ้านเรือน การทำไร่ การทำยาสมุนไพร และการหาอาหาร

7.3.1) การเข้าไปใช้พื้นที่ป่าใช้สอย จะต้องใช้จำนวนเท่าไร ต้องแจ้งกรรมการหมู่บ้านก่อนเสมอ การเข้าไปใช้พื้นที่ป่าใช้สอยต้องพิจารณาความจำเป็น จะเข้าไปใช้ได้ต่อเมื่อมีความจำเป็นจริงๆ เท่านั้น

7.3.2) การกำหนดพื้นที่สำหรับป่าใช้สอย จะกำหนดพื้นที่หนึ่งให้ชัดเจนที่ผ่านมากเคยกำหนดมาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ไปทับซ้อนกับที่ทำกินของชาวบ้าน จะกำหนดพื้นที่ใหม่อีกครั้งหนึ่ง ถ้าไม่จำเป็นจะต้องใช้ไม่ในหัวไร่ปลายนา

7.3.3) บทลงโทษ หากเข้าไปใช้พื้นที่ป่าใช้สอยก่อนได้รับอนุญาต จะทำการปรับโดยใช้จำนวนต้นไม้เป็นเกณฑ์ ต้นละ 500 บาท ทั้งนี้ครอบคลุมพื้นที่นอกป่าใช้สอยด้วย

7.3.4) ในพื้นที่หัวไร่ปลายนา หากจะเข้าไปใช้ต้องขออนุญาตเจ้าของพื้นที่นาก่อนหากไม่ขออนุญาต สิทธิในการเอาผิด และบทลงโทษ จะขึ้นอยู่กับเจ้าของที่นั้นๆ

7.4) หนองป่าต้นน้ำ (อนุรักษ์)

7.4.1) ไม่อนุญาตให้มีการหาสมุนไพร หรือล่าสัตว์ในพื้นที่ป่าต้นน้ำเด็ดขาด เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นจะต้องใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่าต้นน้ำจริงๆ เช่น พืชที่จะนำมาทำเป็น

สมุนไพรรักษาที่อื่นไม่ได้ มีเฉพาะในพื้นที่เขตป่าต้นน้ำเท่านั้น กรณีเช่นนี้ต้องการขออนุญาต
กรรมการป่าชุมชนในหมู่บ้านก่อน

7.4.2) หากมีการละเมิดลักลอบจับ หรือฆ่าสัตว์ในพื้นที่นี้ จะปรับสามเท่าของ
มูลค่าสัตว์ที่ขายได้

7.4.3) หากมีการละเมิด หรือลักลอบตัดไม้ในพื้นที่นี้ จะปรับสามเท่าของ
มูลค่าไม้

7.4.4) หากมีการละเมิด หรือเข้าไปใช้ประโยชน์ทำกินในพื้นที่นี้ อย่างน้อยต้อง
ได้รับค่าปรับขั้นต่ำ 5,000-20,000 บาท แล้วแต่การพิจารณาร่วมกันของคณะกรรมการป่าชุมชน

หมายเหตุ: ในกรณีที่คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการชุมชน ไม่สามารถจัดการผู้
ละเมิดกฎได้ จะส่งไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการ โดยที่คณะกรรมการป่าชุมชนจะเป็นพยานให้กับ
หน่วยงานด้วย

8) การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบัน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่บ้านแจ่มน้อย พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่ยังคงมีการ
พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ เช่น การเก็บหาของป่า การใช้ประโยชน์ไม้เชื้อเพลิง การใช้ประโยชน์ไม้เพื่อการ
ก่อสร้าง เป็นต้น จากการศึกษาของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) เมื่อจำแนกข้อมูลเป็นรายชุมชนพบว่า
กลุ่มตัวอย่างบ้านแจ่มน้อย มีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้คิดเป็นร้อยละ 95 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดใน
ชุมชน โดยมีการพึ่งพิงไม้เพื่อการก่อสร้างในรอบปี 2559 คิดเป็นร้อยละ 25 ของกลุ่มตัวอย่าง
ใช้ไม้เพื่อซ่อมแซมบ้านคิดเป็นร้อยละ 40 ของกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างจะนิยมใช้ไม้
สนสองใบ และไม้ซางเช่นเดียวกับบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ส่วนการนำไม้มาทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ
ภายในชุมชน มีกลุ่มตัวอย่างพึ่งพิงในด้านนี้ คิดเป็นร้อยละ 90 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในบ้านแจ่ม
น้อย โดยไม้ที่นิยมนำมาใช้ทำเครื่องมือต่างๆ คือ ไม้สนสามใบ ส่วนไม้เชื้อเพลิงนั้นกลุ่มตัวอย่างนิยมใช้
ไม้เต็ง ไม้ก่อ และไม้เนื้อแข็งอื่นๆ ที่ขึ้นต้นตาย หรือใช้กิ่งแห้งสนที่ร่วงหล่นลงมา แต่ไม่นิยมมากนัก
เนื่องจากมาทำพื้นแล้วไม้สนจะมีการเผาไหม้เร็ว ทำให้เกิดการสิ้นเปลืองไม้ และเปลืองเวลาในการเก็บ
หา ปริมาณการใช้ไม้เชื้อเพลิงเฉลี่ยของบ้านแจ่มน้อย ประมาณ 3.96 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน
โดยตัวอย่างการใช้ประโยชน์ดังกล่าวที่ 4

ภาพที่ 4 การทอผ้าทอหรือการปักไหมของราษฎรในพื้นที่บ้านแจ่มน้อย

ในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่นอกจากการใช้ประโยชน์เนื้อไม้เพื่อการก่อสร้างและเพื่อเป็นไม้เชื้อเพลิงแล้ว การเก็บหาของป่า เห็ดถอบ เห็ดหน้าเขี้ยว เห็ดไซ้ และเห็ดน้ำหมาก ก็มีการเก็บหา โดยเฉพาะเห็ดถอบที่คนส่วนใหญ่มีการเก็บหา ทั้งเพื่อบริโภคในครัวเรือน และสร้างรายได้ นอกจากนี้จากการสังเกตยังพบว่า สมาชิกในชุมชนบ้านแจ่มน้อยหลายครัวเรือนมีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว และควาย เพื่อเป็นรายได้ให้กับครัวเรือน โดยจะมีการปล่อยวัว ควาย เข้าไปเลี้ยงในป่าบริเวณชุมชน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนที่แปลงการเกษตรใช้สำหรับการปลูกข้าว นอกจากการใช้ประโยชน์ทางตรงแล้วประโยชน์ทางอ้อมที่ชุมชนได้รับจากการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ คือ การได้มีน้ำใช้แม้ในบางช่วงของฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำก็ตาม แต่ชุมชนก็ยังได้พึ่งพำน้ำในช่วงฤดูกาลทำการเกษตร

4.1.3 บ้านเด่น หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่

1) ประวัติความเป็นมา

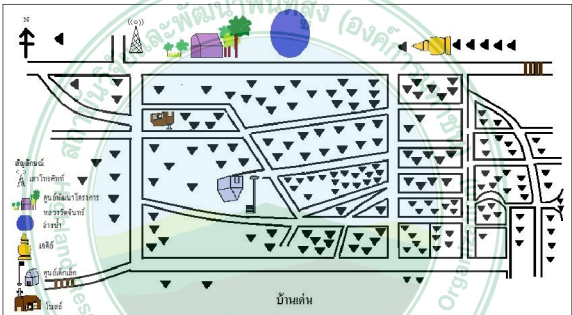
ประมาณ 120 ปี ก่อน บ้านเด่นมีชื่อเรียกว่า บ้านเปลาะโด สาเหตุที่เรียกว่าบ้านเด่น (เปลาะโด) เพราะบริเวณบ้านเป็นบริเวณที่โล่ง และกว้างมาก มีรอบคร้ว ประกอบด้วย 1) รอบคร้วเจ๊ะแป 2) รอบคร้วหน่อว่า 3) รอบคร้วละโธแอ และ 4) รอบคร้วหน่อโกล ทั้ง 4 รอบคร้ว ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก่อนรอบคร้วอื่น ซึ่งย้ายถิ่นฐานเดิมมาจากบ้านวัดจันทร์ ต่อมาก็มีรอบคร้วอื่นๆ เข้ามาอยู่ร่วมสมทบกัน แต่เขามีความเชื่อเรื่องผี ต่างนับถือผีของตนเองอย่างเคร่งครัด เช่น ผีน้ำ ผีห้อย ผีหาง ฯลฯ อย่างไรก็ตามในบริเวณบ้านเด่นยังคงมีวัดร้างอยู่แห่งหนึ่ง ต่อมายังมีคนนับถือศาสนาพุทธอยู่หลายรอบคร้ว และมีรอบคร้วของนายมอฮูนีกับครอบครัวนายบุง ซึ่งย้ายถิ่นฐานจากบ้านหนองเจ็ดหน่วย เป็น 2 รอบคร้วแรกที่นับถือศาสนาคริสต์ในบ้านเด่น

2) ที่ตั้งและอาณาเขตการปกครอง

บ้านเด่น เดิมอยู่ในเขตการปกครองของบ้านวัดจันทร์ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล แต่หลังจาก พ.ศ. 2543 ทางการได้อนุมัติออกมาเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่ง คือ บ้านเด่น หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ จนถึงปัจจุบัน ประชากร

ทั้งสิ้น 635 คน แยกเป็นชาย 336 คน หญิง 299 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 217 หลังคาเรือน (ภาพที่ 5) ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2560) โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จรดบ้านวัดจันทร์ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา
 ทิศใต้ จรดบ้านหนองเจ็ดหน่วย หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา
 ทิศตะวันออก จรดบ้านแจ่มน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา
 ทิศตะวันตก จรดบ้านห้วยตอง ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 5 แผนที่สังเขปบ้านเด่น หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

3) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

จากการสำรวจของสถาบันวิจัยพื้นที่สูงระหว่างปี 2559-2560 เกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ จำนวน 118 ตัวอย่าง พบว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 3-5 คน (ร้อยละ 69.5) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน รายได้ของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยประมาณ 34,882.3 บาทต่อคนต่อปี การประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยทำนาเพื่อนำผลผลิตมาบริโภคเป็นหลัก เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยวจะใช้พื้นที่นาหลังการเก็บเกี่ยวปลูกพืชทองกะหล่ำปลี และพืชผักผลไม้เมืองหนาวอื่นๆ เพื่อเป็นรายได้ให้กับครัวเรือน ส่วนอาชีพอื่นๆ ที่สำคัญในชุมชน เช่น การเลี้ยงสัตว์ การรับจ้างทั่วไปในชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่าและอนุรักษ์พื้นที่พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์ และการ

เป็นลูกจ้างในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์สำหรับรายละเอียดข้อมูลด้านเศรษฐกิจสังคมบ้านเด่น ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างบ้านเด่น

รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน			
1-2 คน	23	19.5	ค่าต่ำสุด: 1 คน
3-5 คน	82	69.5	ค่าสูงสุด: 9 คน
มากกว่า 5 คน	13	11.0	ค่าเฉลี่ย: 3.9 คน
			ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 1.56
รวม	118	100.0	
รายได้ของครัวเรือน (บาทต่อคนต่อปี)			
น้อยกว่า 20,001 บาท	48	41.0	ค่าต่ำสุด: 1,000 บาท
20,001-40,000 บาท	37	31.6	ค่าสูงสุด: 174,000.0 บาท
40,001-60,000 บาท	14	12.0	ค่าเฉลี่ย: 34,882.3 บาท
มากกว่า 60,000 บาท	18	15.4	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 31,810.0 บาท
รวม	117	100.0	

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ปี พ.ศ. 2559-2560

4) การใช้ประโยชน์ที่ดิน

บ้านเด่นมีพื้นที่ทั้งหมด 1,020 ไร่ ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย 320 ไร่ ป่าชุมชน 3 แห่ง 1,000 ไร่ เมื่อจำแนกข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินอยู่ระหว่าง 3-4 แปลง (ร้อยละ 55.1) โดยมีที่ว่างเฉลี่ยประมาณ 11.08 ไร่ต่อครัวเรือน สำหรับการปลูกพืชในพื้นที่ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ทำนา และบางส่วนปลูกพืชในโครงการส่งเสริมของโครงการหลวง รายละเอียดเกี่ยวกับที่ดินดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 จำนวนแปลง และขนาดที่ดินของครัวเรือนตัวอย่างบ้านเด่น

รายการ	จำนวน	ร้อยละ	หมายเหตุ
จำนวนแปลงตัวอย่าง			
1-2 แปลง	21	17.8	ค่าต่ำสุด: 1 แปลง
3-4 แปลง	65	55.1	ค่าสูงสุด: 9 แปลง
5-6 แปลง	27	22.9	ค่าเฉลี่ย: 3.69 แปลง
มากกว่า 6 แปลง	5	4.2	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 1.60
รวม		100.0	
ขนาดพื้นที่			
น้อยกว่า 1.0 ไร่	7	5.9	ค่าต่ำสุด: 0.13 ไร่
1.0-5.0 ไร่	25	21.2	ค่าสูงสุด: 47.25 ไร่
5.1-10.0 ไร่	29	24.6	ค่าเฉลี่ย: 11.08 ไร่
10.0-15.0 ไร่	27	22.9	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน: 8.5 ไร่
มากกว่า 15 ไร่	20	25.4	
รวม	118	100.0	

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ปี พ.ศ. 2559-2560

จากตารางจะพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีที่ดินเป็นของตนเองทั้งที่ดิน เพื่อการตั้งบ้านเรือน และที่ดิน เพื่อทำการเกษตร แต่โดยส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ด้วยพื้นที่ตั้งอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติ แต่เมื่อจำแนกเปรียบเทียบขนาดพื้นที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างในบ้านเด่นมีขนาดพื้นที่เฉลี่ยสูงกว่าบ้านจันทร์ และบ้านแจ่มน้อย ทั้งนี้เนื่องจากสภาพพื้นที่ของบ้านเด่นที่มีพื้นที่ราบมากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ นอกจากนี้จากการสังเกตพบว่า ในตำบลบ้านจันทร์มักจะไม่เห็นการขยายพื้นที่ทำกินขึ้นไปยังพื้นที่ป่ามากนัก ด้วยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาที่ต้องการพื้นที่ราบในการเพาะปลูก

5) ด้านการปกครอง

บ้านเด่นมีผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำทางการที่ได้รับเลือกตั้งจากคนในชุมชน ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้าน คือ นายวีระชัย พิทักษ์ศิริภูมิ การทำงานของผู้ใหญ่บ้านจะประสานความร่วมมือและชี้แจงข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐสู่สมาชิกในชุมชน โดยการประกาศผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้าน ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการนั้น ด้วยราษฎรบางส่วนในชุมชนนับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้นผู้นำในการประกอบพิธีการต่างๆ ทางศาสนา คือ ศิษยาภิบาล ทั้งนี้ศิษยาภิบาลยังมีอิทธิพลต่อประชาชนในหมู่บ้านในด้านการตัดสินใจ การให้ความรู้ต่างๆ ด้วย การกระจายข้อมูลข่าวสารนอกจากใช้หอกระจายข่าวแล้วศิษยาภิบาลก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารสู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี และราษฎรบางส่วนที่นับถือศาสนาพุทธจะมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ฮีโซ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน ตามวิถีแล้วชุมชนปกากะญอจะนับถือ และเชื่อฟังคำสั่งสอนของฮีโซเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ฮีโซแล้วพระสงฆ์ หรือเจ้าอาวาสก็จะเป็นผู้หนึ่งที่เป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

6) โครงการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการในชุมชน ตามแผนพัฒนาหมู่บ้าน ปี 2560 (องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์, 2560) ได้กำหนดโครงการด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในแผน ได้แก่ โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ โครงการจัดทำแนวกันไฟ โครงการปล่อยสัตว์น้ำลงสู่ธรรมชาติ โครงการลาดตระเวนเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โครงการลาดตระเวนป่าอนุรักษ์ และโครงการอบรมปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

7) กฎระเบียบของชุมชนบ้านเด่นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ทรัพยากร และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชน

สำหรับกฎระเบียบข้อบังคับว่าด้วยหมวดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบ้านเด่น หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีรายละเอียด ดังนี้

- 7.1) ห้ามผู้ใดบุกรุกแผ้วถางป่าในพื้นที่อนุรักษ์
- 7.2) ห้ามคนในหมู่บ้านทำไม้ (แปรรูปไม้) ขายให้กับบุคคลภายนอกอย่างเด็ดขาด
- 7.3) ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามายุ่งในเขตพื้นที่รับผิดชอบของหมู่บ้านอย่างเด็ดขาด
- 7.4) ห้ามผู้ใดจุดไฟเผาป่าอย่างเด็ดขาด
- 7.5) ห้ามล่าสัตว์ป่าในพื้นที่อนุรักษ์อย่างเด็ดขาด

7.6) สมาชิกในหมู่บ้านหากมีความจำเป็นต้องการจะทำไม้ เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือน ต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านพิจารณาตามความเหมาะสม

7.7) หากเกิดปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติขึ้นในพื้นที่เขตรับผิดชอบของหมู่บ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องแจ้งประสานกับคณะกรรมการหมู่บ้านก่อนจะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งทุกกรณี

7.8) ห้ามบุคคลใดทำการสำรวจหมายแนวเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยเครื่อง GPS ของตนเองแล้วขายให้กับบุคคลภายนอกอย่างเด็ดขาด หากฝ่าฝืนจะถูกยึดไว้เป็นของสาธารณะต่อไป

7.9) บุคคลใดที่ไม่ได้ทำการสำรวจหมายแนวเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยเครื่อง GPS หากเกิดกรณีปัญหาข้อพิพาททางคณะกรรมการ และชุมชนไม่รับรอง และไม่ให้ความช่วยเหลือแต่อย่างใด

7.10) ห้ามผู้ใดจับสัตว์น้ำทุกชนิดในเขตนุรักษ์สัตว์น้ำ และห้ามกระทำการขุดตบะเปิด หรือใช้สารเคมีลดล้นน้ำแม่แจ่ม และล่าห้วยสาขาย่างเด็ดขาด

7.11) สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านต้องให้ความร่วมมือในการพัฒนาหมู่บ้านทุกกรณี และเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านทุกครั้ง

7.12) สมาชิกทุกคนในหมู่บ้านต้องเคารพคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมู่บ้านอย่างเคร่งครัด

8) การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในประเด็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบัน พบว่า สมาชิกในชุมชนยังคงมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อยู่ โดยเฉพาะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ 3 ประเภท คือ

(1) การเก็บหาของป่า ชนิดของป่าที่ยังคงมีการเก็บหา และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ได้แก่ เห็ด เช่น เห็ดถอบ

(2) การนำไม้มาใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย สำหรับกฎเกณฑ์ในการนำไม้มาใช้ประโยชน์นั้นในเบื้องต้นผู้ที่ต้องการใช้ประโยชน์ไม้จักต้องแจ้งให้ผู้นำชุมชนทราบก่อนการตัดมาใช้ และอนุญาตให้มีการนำไม้มาใช้ เพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัยชุมชน และสิ่งสร้างอันเป็นสาธารณประโยชน์เท่านั้น ผู้ใดตัดไม้แล้วนำออกไปเข่นนอกพื้นที่ชุมชน หากถูกดำเนินคดีผู้ใหญ่บ้านจะไม่รับผิดชอบและไม่ช่วยเหลือใดๆ ต่อคดีที่เกิดขึ้น

(3) การใช้ประโยชน์ไม้ เพื่อเป็นเชื้อเพลิง ในชุมชนบ้านเด่นแม้จะมีไฟฟ้าเข้าถึง ชุมชนแต่สมาชิกในชุมชนยังคงมีการใช้ประโยชน์ไม้พื้น ชุมชนจะเก็บหาเศษไม้ปลายไม้ หรือไม้ที่ล้มในพื้นที่ป่าทั่วไปปลายนำมาใช้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มอาหารสัตว์ และให้ความอบอุ่นในฤดูหนาว โดยชนิดไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์ เช่น ไม้ก่อ ไม้สน เป็นต้น

จากการศึกษาของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) เมื่อจำแนกข้อมูลเป็นรายชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างบ้านเด่นทั้งหมดมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการพึ่งพิงไม้ เพื่อการก่อสร้างในรอบปี 2559 คิดเป็นร้อยละ 43.8 ของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ไม้ เพื่อซ่อมแซมบ้านคิดเป็นร้อยละ 56.3 ของกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้นี้ เพื่อการก่อสร้างจะนิยมใช้ไม้สนสองใบ และไม้ยาง ส่วนการนำไม้มาทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ภายในชุมชน มีกลุ่มตัวอย่างพึ่งพิงในต้นนี้ คิดเป็นร้อยละ 93.8 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในบ้านเด่น โดยไม้ที่นิยมนำมาใช้ทำเครื่องมือต่างๆ คือ ไม้สนสามใบ ส่วนไม้เชื้อเพลิงนั้นกลุ่มตัวอย่างนิยมใช้ไม้เต็ง ไม้ก่อ และไม้เนื้อแข็งอื่นๆ ที่ยืนต้นตาย หรือใช้กิ่งแห้งสนที่ร่วงหล่นลงมาเช่นเดียวกับบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ และบ้านแจ่มน้อย สำหรับปริมาณการใช้ไม้เชื้อเพลิงเฉลี่ยของบ้านเด่นประมาณ 6.67 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน โดยตัวอย่างการใช้ประโยชน์ดังกล่าวที่ 6

ภาพที่ 6 การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรในพื้นที่บ้านเด่น

นอกจากการใช้ประโยชน์ทางตรงแล้วประโยชน์ทางอ้อมที่ชุมชนได้รับจากการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ คือ การได้น้ำมาใช้ แม้ในบางช่วงของฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำก็ตามแต่ชุมชนก็ยังได้พึ่งพิงน้ำในช่วงฤดูกาลทำการเกษตร

4.2 ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนตำบลบ้านจันทร์

ความรู้ของชุมชน คือ สิ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ซึ่งถูกสร้างขึ้นตามบริบท และสภาพแวดล้อมในชุมชนนั้นๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย ความเจ็บป่วย ฯลฯ โดยความรู้บางอย่างอาจจะมีพิธีกรรม ความเชื่อ หรือจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง และมีการถ่ายทอดบอกเล่าสืบต่อกันมา (ปรารถนา และคณะ, 2550)

ภูมิปัญญา คือ ภูมิความรู้ของชาวบ้านที่มีค่าเรียกอยู่หลายค่า เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน แต่ไม่ว่าคำใด ปราถนา และคณะ (2550) ได้สรุปว่าเป็นพื้นเพรากฐานความสามารถทางวิชาการที่ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดสั่งสมมาจากบรรพบุรุษ และสามารถปรับประยุกต์ และพัฒนาตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยผ่านการสังเกต การทดลองใช้ เลือกสรร และถ่ายทอดสืบต่อมาทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง คือ ระหว่างคนกับคน กับสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ

ปกากะเอยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก แสดงออกมาทางองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในปัจจุบันความเชื่อ พิธีกรรม และข้อกำหนดเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างได้ลบลบหายไป ซึ่งผู้นำชุมชนได้กล่าวถึงประเด็นนี้ โดยสามารถสรุปได้ว่า แต่ละชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นดังกล่าว โดยได้พยายามสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน และหน่วยงานรัฐในการฟื้นฟู และส่งเสริมให้มีการรักษาความเชื่อ และข้อกำหนดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ให้คงอยู่ในชุมชนและถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้เขาเหล่านั้นรำลึกถึง และรักษาสິงที่เป็นตัวตนของคนปกากะเอย โดยข้อกำหนดบางอย่างได้สอดแทรกอยู่ในกฎระเบียบของแต่ละชุมชนดังที่กล่าวไว้ข้างต้น สำหรับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนใน 3 หมู่บ้านที่ศึกษา ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกัน ด้วยพื้นฐานเดิมเป็นชุมชนปกากะเอยเช่นเดียวกัน ยกเว้นบ้านที่มีกรรมสิทธิ์ศาสนาคริสต์ บางกิจกรรมอาจจะไม่มีการดำเนินการ เช่น การไหว้ผีผาย หรือการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยข้อต่อหลักคำสอนทางศาสนา

สำหรับความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีปรากฏใน 3 หมู่บ้านมีรายละเอียดดังที่ สน และคณะ (2554) ได้ศึกษา และรวบรวมไว้ อันเป็นสิ่งที่คนปกากะเอยในปัจจุบันยังคงประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือที่เห็นในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างสงบ สันติ และสามารถรักษารักษาทรัพยากรของชุมชนให้ยั่งยืนได้ ทั้งนี้คนปกากะเอยนั้นรู้ดีว่าการรักษา ดิน น้ำ ป่า เป็นสิ่งสำคัญ ชาวปกากะเอยมีข้อกำหนดทั้งระหว่างคนกับธรรมชาติ และคนกับชุมชนที่ยึดถือสืบต่อกันมาช้านานอย่างชัดเจน ทั้งในรูปแบบของข้อห้าม และข้อปฏิบัติต่างๆ โดยข้อกำหนดเกี่ยวกับธรรมชาตินั้นได้บอกอย่างชัดเจนว่าธรรมชาติแต่ละอย่างนั้นมีความสำคัญอย่างไร ตัวอย่างเงื่อนไขเกี่ยวกับป่าไม้ และต้นไม้ตามความเชื่อของชาวปกากะเอย เช่น

1. ป่าเตปอ ป่าสายสะคือ เป็นสายใยความผูกพันระหว่างคนกับป่า โดยแต่ละคนจะห้าทำที่ใกล้บ้านตัวเองใครสะดวกที่ไหนก็ทำที่นั่น ป่าเตปอ เป็นที่ผูกสายสะคือของชาวปกากะเอยไม่ได้ห้ามเข้าแต่ห้ามตัดต้นไม้ เพราะเป็นขวัญของคนที่เขาสายสะคือมาผูกไว้ โดยต้องเลือกต้นไม้ที่

สวยงามมีดอกผลสมบูรณ์ อายุยืน เพื่อให้ชีวิตสมบูรณ์มีลูกหลานมากมาย มีชีวิตที่ดี มีเพื่อนฝูงมากมาย ปาเดปอเป็นป่าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมการเกิด เมื่อทารกเกิดมาแล้วสายรกที่ตัดออกจะถูกผู้เป็นบิดาของทารกบรรจุลงกระบอกไม้ไผ่ปิดฝาด้วยเศษผ้าแล้วนำไปผูกไว้ที่ต้นไม้พร้อมกับอธิษฐานให้เด็กน้อยโต แข็งแรงดังต้นไม้ยืนต้นนี้ ต้นไม้ที่ผูกสะดือ เรียกว่า "เด ปอ พู" แปลว่า "ต้นสายรก" เมื่อผู้ใดตัดต้นไม้นี้จะถูกปรับด้วยโทษหนึ่งตัว วันที่ไปผูกสายรกติดกับต้นไม้ที่เพื่อนบ้านทุกคนจะไม่ออกไปทำงาน เพราะเป็นข้อห้าม เรียกข้อห้ามนี้ว่า "ตี ต่า เบล" เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจากอดีต (สน และคณะ, 2554) สำหรับการผูกสะดือทารกกับต้นไม้มีการปฏิบัติลดลงในปัจจุบันด้วยเมื่อแม่จะคลอดทารกจะไปคลอดที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ การขอสะดือจากโรงพยาบาลในช่วงหนึ่งไม่สามารถทำได้ แต่ทุกวันนี้เจ้าหน้าที่ที่โรงพยาบาลมีความเข้าใจมากขึ้นหากพ่อแม่ขอจะได้รับอนุญาตให้นำสะดือออกไป เพื่อทำพิธีกรรมได้ สำหรับการนำสะดือไปผูกที่ต้นไม้เป็นพิธีกรรมของปกากะญอ ดังนั้นไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดหากจะทำพิธีกรรมนี้ก็ไม่ใช่ขัดต่อหลักคำสอนของศาสนา

2. ป่าช้า เป็นป่าหวงห้ามสำหรับหมู่บ้าน ห้ามการเข้าไปตัดไม้ และทำประโยชน์ ทุกคนต้องเคารพข้อห้ามนี้ เพราะถือเป็นแหล่งพักพิงของเหล่าวิญญาณบรรพบุรุษ ซึ่งพวกท่านก็ต้องการความสงบร่มเย็นเช่นเดียวกัน (สน และคณะ, 2554)

3. ต้นโพธิ์ ต้นไทร ชาวชุมชนปกากะญอ เชื่อว่าต้นโพธิ์ ต้นไทร เป็นต้นไม้ของภูตผี โดยเฉพาะต้นโพธิ์ ต้นไทรขนาดใหญ่ที่มีโพรง เพราะมักจะมีการนำศพทารกไปเก็บไว้ในโพรง โดยเชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษคอยอยู่ที่นี้ ต้นโพธิ์ ต้นไทร เป็นต้นไม้ที่ไม่เคยตายเลย เพราะก่อนต้นแม่มะจะตายก็จะระรากบนดินแตกหน่อใหม่เสียก่อน ต่อเมื่อหน่อเจริญเติบโตได้เองแล้ว ต้นแม่จะเหี่ยวเฉาและตายไป เชื่อกันว่าหากต้นโพธิ์ ต้นไทร โค่นลงจะยังความวิงวามสู่ลูกหลาน ลูกหลานที่เป็นทั้งภูตผี และสัตว์ป่านานาพันธุ์ เพราะสัตว์เหล่านี้อาศัยต้นโพธิ์ ต้นไทร เป็นแหล่งอาหาร ต้นโพธิ์ ต้นไทรจะอยู่ทุกหมู่บ้าน และทุกแผ่นดิน หมู่บ้านใดแผ่นดินใดมีต้นโพธิ์ ต้นไทร มาก และผู้คนเคารพนับถืออย่างดีจะทำให้หมู่บ้านนั้นมีความสงบร่มเย็นอย่างแท้จริง (สน และคณะ, 2554) จากการศึกษาครั้งนี้จะมีต้นโพธิ์ต้นใหญ่อยู่ในหมู่บ้านบ้านจันทร์ ณ วัดบ้านจันทร์ ซึ่งจากการสอบถามต้นโพธิ์ดังกล่าวมีอายุยาวพอสมควร บางคนคาดว่าน่าจะอยู่บนแต่มีชุมชนตั้งอยู่เมื่อครั้งมีการก่อสร้างวัด หรืออาจจะก่อนหน้านั้น อย่างไรก็ตามการเคารพต้นโพธิ์ต้นไทรนี้จะให้ความสำคัญมากในหมู่บ้านที่นับถือผี รวมถึงผู้ที่นับศาสนาพุทธด้วย

4. สะดือป่า (เดหือเบอ) เป็นพื้นที่มีลักษณะคล้ายจอมปลวก มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น บางแห่งมีน้ำซึม น้ำซับเป็นที่อาศัยของสัตว์เล็ก ป่าลักษณะนี้เป็นแนวกันชนให้แก่พื้นที่ป่าต้นน้ำและเป็นเขตหวงห้ามมิให้ใครบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ หรือเปิดพื้นที่ทำกินในบริเวณดังกล่าว คนในอดีตสังเกตว่าดอยลูกใดที่มีลักษณะเหมือนที่วางไข่ของเดหือเบอก็จะไม่ไปบุกรุกหรือใช้ประโยชน์

(ตะหม้อเบอ หมายถึง กบชนิดหนึ่งที่ชอบอาศัยอยู่ที่สูงเวลาว่างมักจะขุดค้ำดินทราย ให้เป็นหลุมเล็กๆ แล้ววางไข่ เสร็จแล้วจะนำดิน หรือทรายมากลบให้รูขึ้นรูปร่างเหมือนจอมปลวก จากนั้นกบตัวเมีย จะเผ่าระวางไข่ โดยขึ้นไปอยู่บนกิ่งไม้เหนือไข่ที่กบ จนกระทั่งลูกออกมาเป็นตัว ศัพท์ทางวิชาการ เรียกว่าสะตือป่า) ความเชื่อสำหรับพื้นที่สะตือป่านั้น หากผู้ใดบุกรุก หรือปรับเป็นพื้นที่ทำกินชีวิตจะไม่เป็นสุข เจ็บไข้ได้ป่วย เพราะเจ้าที่ลงโทษ หมู่บ้านที่ไม่มีตะหม้อเบอการปลูกข้าวหรือพืชผักไม่ค่อยงาม ข้อห้ามสำหรับตะหม้อเบอ คือ ห้ามผู้หญิง คนขวัญอ่อนเข้าไปใกล้ หากเข้าไปแล้วต้องไปทำพิธีขอขมา ห้ามบุกรุกเป็นพื้นที่ทำกิน ตั้งบ้านเรือน ตัดต้นไม้ และล่าสัตว์ หากทำผิดแต่ยังไม่มียัยเมื่อนึกขึ้นได้ต้องไปทำพิธีขอขมา ตะหม้อเบอหากวิเคราะห์ในเชิงการจัดการแล้วเป็นเสมือนพื้นที่แนวกันชน ให้แก่ ป่าต้นน้ำ (ป่าอนุรักษ์) ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปใช้ประโยชน์ด้วยสภาพจะเหมาะกับการเป็นที่อาศัยของ สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ต่างๆ ทำให้ดิน น้ำ ป่าไม้ ต้นไม้ อุณหภูมิสมบูรณ์

อย่างไรก็ตามการมีความเชื่อต่อตะหม้อเบอนั้นหากผู้ที่ยังคงนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตาม บรรพบุรุษ ยังคงมีการนับถือปฏิบัติ แต่ในกลุ่มปกากะญอที่ปรับเปลี่ยนศาสนา เช่น คริสต์ในบาง แห่งยังคงให้ความเคารพต่อความเชื่อดังกล่าวไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ด้วยเหตุผลว่าเป็น วัฒนธรรมของชนเผ่าตนเอง โดยเฉพาะในบ้านจ่งมน้อยที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์

5. ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ไม้ ปกากะญอจะมีการจัดแบ่งพื้นที่ป่าไม้ ออกเป็นป่าใช้สอย ซึ่งสามารถนำมาใช้ในป่ามาใช้ได้ เช่น นำมาก่อสร้างบ้านเรือน การทำรั้วบ้าน การทำกระท่อมนา การทำไม้เชื้อเพลิง ดังนั้นในพื้นที่ป่าใช้สอยสามารถนำมาใช้ทุกชนิดมาใช้ได้ แต่ก็มีบางชนิดที่เป็นไม้ต้องห้ามตามความเชื่อของคนปกากะญอ ในอดีต และปัจจุบันจากการ สอดถามยังคงมีความเชื่อเหล่านี้อยู่ เช่น ไม้ที่ขึ้นบนจอมปลวกชาวบ้านจะไม่นำมาใช้ประโยชน์จะไม่ ตัดหรือโค่น ไม้ที่มีลักษณะสองง่ามแบบหางปลาชาวบ้านจะไม่เอามาสร้างบ้าน เพราะเชื่อว่าเมื่อนำมา สร้างบ้านแล้วจะทำให้คนในครอบครัวเกิดความแตกแยก ต้นไม้ที่ถูกฟ้าผ่า จะไม่นำมาใช้เพราะจะทำให้ ผู้ที่อยู่อาศัยเจ็บป่วยบ่อย

6. การเลี้ยงผีเหมืองฝาย ผู้ใดมีนาจะต้องทำพิธีเลี้ยงผีฝาย สัตว์ที่จะทำพิธีจะเป็น หมู หรือไก่ก็ได้ บางคนเลี้ยงปีละหนึ่งครั้ง แต่บางคนสามปีเลี้ยงหนึ่งครั้ง โดยมีกำหนดระยะเป็นเลขคี่ เช่น 1, 3, 7 เป็นต้น พิธีกรรมจะเริ่มด้วยการสร้างหอเช่นไหว่ จากนั้นก็จะเชือดคอกไก่ ป้ายเลือดลงใน หอเช่นไหว่ และตามเสาทุกต้น พร้อมกับอธิษฐานขอพรจากเทพยดาให้ลงมาดูแลรักษาคุณคลองไม่ให้ น้ำเหือดแห้ง และให้น้ำไหลไปทั่วผืนนา จบการอธิษฐานจะลงมือทำอาหาร และก่อนรับประทาน อาหารจะมีการถวายข้าวแด่เทพยดาพร้อมกับอธิษฐานอีกครั้งหนึ่งให้เทพยดาลงมา และอวยพรครอบครัวให้ทำมาหากินในรอบปีเป็นไปด้วยดี จากนั้นก็ลงมือรับประทานอาหารด้วยกัน

อย่างพร้อมเพรียง ทั้งนี้โดยหลักแล้วการเลี้ยงผีฝ่ายก็ เพื่อขอให้เจ้าที่ดูแลเมือง และฝ่ายไม่ให้เสียหาย

7. การเลี้ยงผีช่วงก่อนदानา การบูชาหัวข้าว ทำช่วงก่อนदानา 1 วัน เพื่อขอให้น้ำอุดมสมบูรณ์ในนาข้าวโดยการขอ โท่บือซ่า ลงมาจากสวรรค์ให้การคุ้มครอง ปกป้องรักษาดูแลข้าวแล้วเมื่อถึงการเก็บเกี่ยวทุกอย่างเสร็จสิ้นทำพิธีต่อชื่อ แซะบือพอโซ่ มีการขอพระคุณและอวยพร โท่บือซ่า ให้เดินทางกลับอย่างมีความสุข

จากที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นตัวอย่างของความเชื่อ และพิธีกรรมบางอย่างที่ยังคงมีการดำเนินการในชุมชน สำหรับวิถีปกาเอะญอกับทรัพยากรป่าไม้นั้นได้ถูกยอมรับอย่างกว้างขวางว่าชาวปกาเอะญอนั้นมองทรัพยากรป่าไม้เหมือนชีวิต มีความผูกพันตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต จากวิถีที่มีความใกล้ชิดนี้ การศึกษาของ ประรณดา และคณะ (2550) จึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้ และภูมิปัญญาของชาวปกาเอะญอบ้านจันทร์ ไว้ว่า เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่เน้นถ่ายทอดเรื่องราวการจัดการทรัพยากรผ่านตำนาน ความเชื่อ นิทาน เพลง เรื่องเล่า และพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งรูปแบบภูมิปัญญาเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาชนเผ่า และการนำภูมิปัญญาจากภายนอกมาปรับใช้ สำหรับกฎกติกาที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรมี 2 แบบคือ แบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร และแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรที่เป็นกฎทางจารีต ประเพณี ซึ่งถูกนำมาใช้มากกว่า หากพิจารณาโลกที่ก่อให้เกิดกตึกา พบว่า กฎ กติกาแบบลายลักษณ์อักษรเกิดจากผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยของชุมชนในอดีต ส่วนกฎกติกาแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรมาจากความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยมีเบื้องหลังแนวคิดการจัดการทรัพยากรมาจากความอยู่รอดของชีวิตชุมชนที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และเน้นหลักการป้องกันโดยชุมชนมีส่วนร่วม เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรจะมองถึงการดำรงอยู่ในอนาคตของคนรุ่นหลัง และคนพื้นราบที่จะได้ใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์จากป่าต้นน้ำแม่แจ่ม นอกจากนั้นการจัดการทรัพยากร และดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยวิถีปกาเอะญอเป็นบทพิสูจน์ที่จับต้องได้ในการแสดงให้เห็นว่าคนอยู่ร่วมกับป่าได้

4.3 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่จะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ นโยบาย และกฎหมาย สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนของ 3 หมู่บ้านเป้าหมาย ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลในระดับชุมชน 3 ประเด็น คือ 1) การรับรู้ของประชาชนในชุมชนบ้านวัดจันทร์เกี่ยวกับพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และสวนป่าสวนวัดจันทร์ 2) สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สนในพื้นที่บ้านวัดจันทร์ และ 3) ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ว่าอะไรเป็นปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนที่ชุมชนมีเป็นพื้นฐานในปัจจุบัน อันจะเป็นโอกาสให้การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนบรรลุตามวัตถุประสงค์ในอนาคต สำหรับรายละเอียดใน 3 ประเด็นดังกล่าว จะบรรยายจำแนกเป็นรายหมู่บ้าน ดังนี้

4.3.1 บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ

1) การรับรู้ของประชาชนในชุมชนบ้านวัดจันทร์เกี่ยวกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์)

การรับรู้ของราษฎรต่อศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์นั้น ส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านทั้งในของบ้านวัดจันทร์ และกลุ่มบ้านห้วยอ้อรับรู้เกี่ยวกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ผ่านการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ เช่น การทำเหมืองฝาย กิจกรรมด้านการศึกษา การประชุมร่วมกับผู้นำชุมชน นอกจากนี้ทางศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ยังมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่มีการติดต่อประสานงานกับชุมชนอยู่เสมอ สำหรับกิจกรรมที่เด่นชัดของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ คือ การส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎร ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลของสถาบันวิจัยพื้นที่สูง เมื่อปี 2559 พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ เข้าร่วมโครงการหลวงฯ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรคิดเป็นร้อยละ 8.9 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 19,106 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ต่ำสุดมีรายได้ประมาณ 1,500 บาท และสูงสุดประมาณ 45,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

สำหรับการรับรู้ของราษฎรต้องคัดการอุตสาหกรรมป่าไม้ (สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์) จากการสัมภาษณ์ พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่รู้จักสวนป่าสนวัดจันทร์ โดยเฉพาะชุมชนบ้านห้วยอ้อ มีสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมทำงานเป็นลูกจ้างให้กับสวนป่าสนวัดจันทร์ ปัจจุบันสวนป่าสนวัดจันทร์ไม่มีกิจกรรมทำไม้แต่ชุมชนยังมีความกังวลว่าตามภารกิจของสวนป่าแล้วต้องมีการตัดไม้ ดังนั้นในประเด็นภารกิจของสวนป่ายังคงมีราษฎรบางส่วนไม่เข้าใจ และไม่มั่นใจเกี่ยวกับการกิจในอนาคต อย่างไรก็ตามปัจจุบันสวนป่าสนวัดจันทร์ได้มีการจัดทำกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า และการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารในพื้นที่ชุมชนโดยรอบสวนป่า โดยเริ่มจัดทำเป็นแปลงปลูกสร้างสวนป่า โครงการหลวงบ้านจันทร์เมื่อปี 2540 ซึ่งตั้งแต่ดำเนินการเป็นต้นมาทางสวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์มีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ การสื่อสาร ปัญหาไฟป่า ปัญหาการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยอิสระ การลักลอบตัดไม้ และความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมของราษฎรที่มากขึ้นแต่สวนป่าฯ สามารถสนับสนุนได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

2) สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และตัวแทนกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน พบว่า นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันคนในชุมชนเห็นความสำคัญของป่าสนวัดจันทร์เหมือนเดิม ด้วยป่าสนวัดจันทร์ คือ ชีวิตของคนในชุมชน ที่ผ่านมามคนในชุมชนกังวลเกี่ยวกับการตัดไม้สนในพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์ดูแล จากความกังวลดังกล่าวทำให้คนในชุมชนหันมาช่วยกันดูแลทรัพยากร โดยเฉพาะไม้สนเพิ่มขึ้น แม้ปัจจุบันจะยังคงมีการใช้ประโยชน์แต่การใช้ประโยชน์นั้นก็เป็นที่มาตามกฎระเบียบที่บังคับใช้ในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามคนในชุมชนร่วมมือปฏิบัติกันเป็นอย่างดี สำหรับความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ด้วยเป็นชุมชนดั้งเดิมมีระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น ส่งผลให้การขอความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างเป็นไปด้วยดี โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าสนวัดจันทร์ เช่น การทำฝายชะลอน้ำ การปลูกเสริมป่าทั้งในพื้นที่ตนเองและพื้นที่ส่วนร่วม เช่น ในพื้นที่ป่าชุมชน และป่าต้นน้ำ อย่างไรก็ตามความกังวลของชุมชนวัดจันทร์ คือ การเข้ามาทำมาหากินของบุคคลภายนอก ซึ่งมีวิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากคนท้องถิ่น (ปกากะญอ) อาจทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิมด้วยส่วนใหญ่คนที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่มักไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่มีในชุมชน

3) ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยั้ง

ในการวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยั้ง ได้จำแนกปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไข ออกเป็น 4 ด้าน คือ

3.1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

3.1.1) ชุมชนมีวิถี วัฒนธรรม ความเชื่อ และองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยสิ่งเหล่านี้ยังคงมีอยู่ และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังผ่านโครงการรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ของคนป่าเกอญอ โดยชุมชนวัดจันทร์-ห้วยอ้อ มักถูกเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัยเสมอคงจะเห็นได้จากเอกสารการวิจัยต่างๆ

3.1.2) การมีกฎระเบียบของชุมชน โดยเฉพาะด้านการจัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่ได้กล่าวข้างต้นเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยั้ง ด้วยประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ได้มีการยึดถือ และบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด กรณีเกิดการละเมิดกฎระเบียบชุมชนมีวิถีการลงโทษทางสังคมร่วมด้วย

3.1.3) ระดับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยจากการศึกษาของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) พบว่า เมื่อนำข้อมูลมาจำแนกเป็นรายชุมชนพบว่ากลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 65 มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูง (คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีเพียงร้อยละ 2.5 เท่านั้น ที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้น้อย ดังนั้นจากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่าสมาชิกในบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นตัวสนับสนุนหนึ่งในการส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ไม่สอยอย่างยิ่งยั้งในพื้นที่

3.2) ด้านการสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย

3.2.1) แผนของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแผนงานโครงการ และกิจกรรมงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

3.2.2) การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เช่น กรมป่าไม้ โดยโครงการปลูกป่าสร้างรายได้ โครงการหลวงในการส่งเสริมอาชีพ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า และอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร และมูลนิธิริรักษ์ไทย ในการพัฒนา และเสริมสร้างพลังองค์กร

ชุมชนเครือข่ายด้านการบริหารจัดการน้ำ โดยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ปรากฏในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการ และที่ปรึกษาระดับอำเภอ ในนามคณะกรรมการขับเคลื่อนสิทธิชุมชนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการขยายผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อำเภอภักดีวนิวัฒนา

3.3) ด้านข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย

3.3.1) การมีแผนที่ของชุมชนทั้งในส่วนของบ้านวัดจันทร์ และกลุ่มบ้านห้วยอ้อ เป็นแผนที่รายแปลงที่ได้ดำเนินการจัดทำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคส่วนต่างๆ การจัดทำแผนที่รายแปลงนี้จะทำให้แนวเขตป่า และแนวเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินมีความชัดเจนขึ้น ซึ่งจะง่ายในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในอนาคตทั้งในส่วนที่เป็นพื้นที่ทำกิน และพื้นที่ป่าไม้ (ภาพที่ 7)

แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านวัดจันทร์ - ห้วยอ้อ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีวนิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 7 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ต.บ้านจันทร์ อ.ภักดีวนิวัฒนา จ. เชียงใหม่

ที่มา: ส่วนการจัดการที่ดินป่าไม้ สำนักการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 (เชียงใหม่) (2560)

3.3.2) ความพร้อมของข้อมูลเชิงพื้นที่ของหมู่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ด้วยพื้นที่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ที่มีความโดดเด่นด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวปกากะญอ พร้อมกับการมีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ โดยกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ตำบลเป็นพื้นที่ป่าไม้ จึงเป็นจุดสนใจของนักวิจัยในการเข้ามาศึกษาค้นคว้าข้อมูล เช่น การศึกษาสถานการณ์ และปัญหาป่าสนวัดจันทร์ อำเภอภักดีวงษ์ วัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เรื่องราว ภูมิปัญญาปกากะญอกับการจัดการป่าชุมชน (พร้อมพล, 2555) โครงการศึกษาชนิด/พันธุ์ไม้สนเพื่อปลูกเป็นสวนป่าและการอนุรักษ์ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ (กอบศักดิ์ และคณะ, 2559) และป่าสนวัดจันทร์ เรื่องราว ผืนดิน ป่าสนของปกากะญอมือเจ๊ะคี (สน และคณะ, 2554) เป็นต้น

3.4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในพื้นที่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ มีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าสนธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่สะท้อนได้จากการที่ชุมชนได้พึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในด้านต่างๆ เช่น การเป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร พื้นที่เลี้ยงสัตว์ และเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของชุมชน นอกจากนี้ความสวยงามของป่าสนธรรมชาติยังเป็นจุดเด่นของพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีวงษ์ วัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความสวยงามตามธรรมชาติอีกด้วย

4.3.2 บ้านแจ่มน้อย

1) การรับรู้ของประชาชนในชุมชนบ้านแจ่มน้อยเกี่ยวกับพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และสวนป่าสนบ้านวัดจันทร์

การรับรู้ของราษฎรต่อศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์นั้นในการรับรู้ของชุมชนก็เช่นเดียวกับชุมชนบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ที่คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่รับรู้เกี่ยวกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ผ่านการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำเหมืองฝาย กิจกรรมด้านการศึกษา การประชุมร่วมกับผู้นำชุมชน นอกจากนี้ทางศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ยังมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่มีการติดต่อประสานงานกับชุมชนอยู่เสมอ สำหรับกิจกรรมที่เด่นชัดของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ คือ การส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎร ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลของสถาบันวิจัยพื้นที่สูง เมื่อปี 2559 พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างบ้านแจ่มน้อยเข้าร่วมโครงการหลวงฯ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 46.2 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 32,373.6 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ต่ำสุดมีรายได้ประมาณ 1,000 บาท และสูงสุดประมาณ 151,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

สำหรับการรับรู้ของราษฎรต่อสวนป่าสนบ้านวัดจันทร์ จากการสัมภาษณ์ พบว่าราษฎรส่วนใหญ่รู้จักสวนป่าสนวัดจันทร์ ปัจจุบันสวนป่าสนวัดจันทร์ไม่มีกิจกรรมทำไม้ แต่ชุมชนยังมีความกังวลว่าตามภารกิจของสวนป่าแล้วต้องมีการตัดไม้ ดังนั้นในประเด็นภารกิจของสวนป่ายังควมมีราษฎรบางส่วนไม่เข้าใจ และไม่มีมันใจเกี่ยวกับการกิจในอนาคต อย่างไรก็ตามปัจจุบันสวนป่าสน

วัดจันทร์ได้มีการจัดทำกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า และการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารในพื้นที่ชุมชนโดยรอบสวนป่า โดยจัดทำเป็นแปลงปลูกสร้างสวนป่าโครงการหลวงบ้านจันทร์ เมื่อปี 2540 ซึ่งตั้งแต่ดำเนินการเป็นต้นมาทาง สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์มีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ การสื่อสาร ปัญหาไฟป่า ปัญหาการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยอิสระ การลักลอบตัดไม้ และความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมของราษฎรที่มากขึ้นแต่สวนป่า สามารถสนับสนุนได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

2) สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และตัวแทนกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้าน พบว่า นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันคนในชุมชนเห็นความสำคัญของป่าสวนวัดจันทร์เหมือนเดิม ด้วยป่าสวนวัดจันทร์ คือ ชีวิตของคนในชุมชนที่ผ่านมาคนในชุมชนกังวลเกี่ยวกับการตัดไม้สนในพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่สวนป่าดูแล จากความกังวลดังกล่าวทำให้คนในชุมชนหันมาช่วยกันดูแลทรัพยากร โดยเฉพาะไม้สนเพิ่มขึ้น แม้ปัจจุบันจะยังคงมีการใช้ประโยชน์แต่ก็เป็นการใช้ประโยชน์ตามกฎระเบียบที่บังคับใช้ในชุมชน หากสมาชิกในชุมชนคนใดละเมิดกฎ ตัวอย่างเช่น หากมีสมาชิกบ้านใด หรือคนใดคนหนึ่งมาบุกรุกทำลายป่าก็จะมีโทษปรับ โดยการปรับนั้นยึดตามระเบียบที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งที่ผ่านมาคนในชุมชนร่วมมือปฏิบัติกันเป็นอย่างดี สำหรับความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ด้วยเป็นชุมชนดั้งเดิมมีระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น และการอพยพไปอยู่ที่อื่นมีน้อยเมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่น ส่งผลให้การขอความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปด้วยดี โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าสวนวัดจันทร์ เช่น การทำฝายชะลอน้ำ การปลูกเสริมป่าทั้งในพื้นที่ตนเอง และพื้นที่ส่วนร่วม เช่น ในพื้นที่ป่าชุมชน และป่าต้นน้ำ เป็นต้น

ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของราษฎรในหมู่บ้านแจ่มน้อยนั้นได้ชัดเจนจากการชนะเลิศการแข่งขันร้องเพลงประจำปีของศาสนาคริสต์ 3 ปีซ้อน ดังนั้นสิ่งที่ปรากฏจึงเป็นหลักฐานหนึ่งของความร่วมมือในชุมชน

3) ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยั้ง

ในการวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยั้ง ได้จำแนกปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไข ออกเป็น 4 ด้าน คือ

3.1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

3.1.1) การมีกฎระเบียบของชุมชนโดยเฉพาะด้านการจัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่ได้กล่าวข้างต้นเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ด้วยประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ได้มีการยึดถือ และบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด กรณีเกิดการละเมิดกฎระเบียบชุมชนมีวิธีการลงโทษทางสังคมร่วมด้วย

3.1.2) ระดับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยจากการศึกษาของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) เมื่อนำข้อมูลมาจำแนกเป็นรายชุมชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 50 มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูง (คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) ประมาณร้อยละ 45 มีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง และมีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น ที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บ้าง ดังนั้นจากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่าสมาชิกในบ้านแจ่มน้อย มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นตัวสนับสนุนหนึ่งในการส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ไม้สนอย่างยั่งยืนในพื้นที่

3.1.3) ผู้นำทางศาสนาที่คนในชุมชนเคารพ ได้แก่ ศิษย์ภิบาล ด้วยสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ ในทุกวันอาทิตย์ผู้ที่มีนับถือศาสนาคริสต์จะไปโบสถ์เพื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งในวันนั้นศิษย์ภิบาลจะทำหน้าที่ในการนำสวดมนต์ทางศาสนา และในระหว่างนี้พูดคุยในหลายประเด็นของชุมชนรวมถึงประเด็นด้านทรัพยากรป่าไม้ที่ชุมชนใช้ประโยชน์ด้วย

3.2) ด้านการสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย

3.2.1) แผนของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแผนงาน โครงการ และกิจกรรมงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

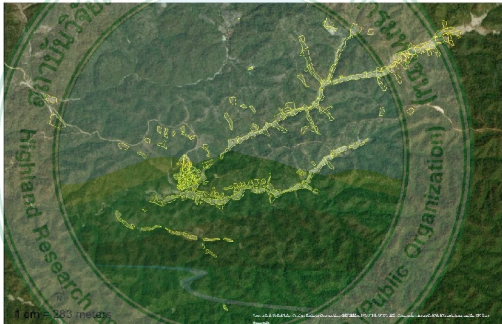
3.1.2) การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เช่น กรมป่าไม้ โดยโครงการปลูกป่าสร้างรายได้ โครงการหลวงในการส่งเสริมอาชีพ องค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่าและอนุรักษ์พื้นที่พื้นที่ที่ป่าต้นน้ำลำธาร และมูลนิธิริชชีไทย ในการพัฒนา และเสริมสร้างพลังองค์กรชุมชน เครือข่ายด้านการบริหารจัดการน้ำ โดยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ปรากฏในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการ และที่ปรึกษาในระดับอำเภอในนามคณะกรรมการขับเคลื่อนสิทธิชุมชนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการขยายผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อำเภอภักดีพัฒนา

ทั้งนี้บ้านแจ่มน้อยเป็นชุมชนเครือข่ายที่ได้มีการเริ่มกระบวนการสำรวจ และจัดเวทีประชาคมร่วมกับคณะทำงานฯ จึงเป็นชุมชนหนึ่งที่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับกลุ่มองค์กรภายนอก

3.3) ด้านข้อมูลพื้นฐาน ประกอบด้วย

ในพื้นที่บ้านแจ่มน้อยได้มีการจัดทำแผนที่รายละเอียดของสมาชิกในชุมชนที่ดำเนินการแล้วเสร็จ เป็นการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ใช้ประโยชน์ของชุมชน และพื้นที่ป่าไม้ โดยผลพลอยได้จากการดำเนินการดังกล่าวเป็นการหยุดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ โดยชุมชนจะมีการตรวจสอบอยู่เสมอ (ภาพที่ 8)

แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านแจ่มน้อย ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 8 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านแจ่มน้อย ต.บ้านจันทร์ อ.ภักดีชุมพล จ.เชียงใหม่

ที่มา: ส่วนการจัดการที่ดินป่าไม้ สำนักการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 (เชียงใหม่) (2560)

3.4) ด้านข้อมูลพื้นฐาน

โดยเน้นที่ทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีการพึ่งพิง ซึ่งจะพบว่าป่าสนบริเวณชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ อำนวยประโยชน์ที่หลากหลายต่อชุมชน ส่วนหนึ่งเกิดจากการดูแลของชุมชนเอง ผ่านการจัดตั้งกฎระเบียบและแบ่งพื้นที่ในการจัดการ ดังนั้นความอุดมสมบูรณ์ของป่าสนธรรมชาติที่เกิดขึ้นจึงเป็นจุดเด่นของพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ

4.3.3 บ้านเด่น

1) การรับรู้ของประชาชนในชุมชนบ้านวัดจันทร์เกี่ยวกับพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และสวนป่าสนบ้านวัดจันทร์

การรับรู้ของราษฎรต่อศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์สำหรับบ้านเด่นนั้น คนส่วนใหญ่รับรู้เกี่ยวกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ผ่านการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ คล้ายกับบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ และบ้านแจ่มน้อย เช่น กิจกรรมการทำเหมืองฝาย กิจกรรมด้านการศึกษา การประชุมร่วมกับผู้นำชุมชน นอกจากนี้ทางศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ยังมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่มีการติดต่อประสานงานกับชุมชนอยู่เสมอ สำหรับกิจกรรมที่เด่นชัดของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ คือ การส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎร ซึ่งจากการสำรวจข้อมูลของสถาบันวิจัยพื้นที่สูง เมื่อปี 2559 พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างบ้านเด่นเข้าร่วมโครงการหลวงฯ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 44.1 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 55,186.5 บาทต่อครัวเรือนต่อปี ต่ำสุดมีรายได้ประมาณ 1,500 บาท และสูงสุดประมาณ 230,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

สำหรับการรับรู้ของราษฎรต่อสวนป่าสนบ้านวัดจันทร์ จากการสัมภาษณ์พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่รู้จักสวนป่าสนวัดจันทร์ ปัจจุบันสวนป่าสนวัดจันทร์ไม่มีกิจกรรมทำไม้ แต่ชุมชนยังมีความกังวลว่าตามภารกิจของสวนป่าแล้วต้องมีการตัดไม้ ดังนั้นในประเด็นภารกิจของสวนป่ายังควมมีราษฎรบางส่วนไม่เข้าใจ และไม่มั่นใจเกี่ยวกับการกิจในอนาคต อย่างไรก็ตามปัจจุบันสวนป่าสนวัดจันทร์ได้มีการจัดทำกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า และการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารในพื้นที่ชุมชนโดยรอบสวนป่า โดยจัดทำเป็นแปลงปลูกสร้างสวนป่าโครงการหลวงบ้านจันทร์ เมื่อปี 2540 ซึ่งตั้งแต่ดำเนินการเป็นต้นมาทาง สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์มีปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ การสื่อสาร ปัญหาไฟป่า ปัญหาการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยอิสระ การลักลอบตัดไม้ และความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมของราษฎรที่มากขึ้นแต่สวนป่า สามารถสนับสนุนได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

2) สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน พบว่า นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันคนในชุมชนเห็นความสำคัญของป่าสนวัดจันทร์เหมือนเดิมด้วยป่าสนวัดจันทร์ คือ ชีวิตของคนในชุมชน ที่ผ่านมคนในชุมชนกังวลเกี่ยวกับการตัดไม้สนในพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่สวนป่าดูแล จากความกังวลดังกล่าวทำให้คนในชุมชนหันมาช่วยกันดูแลทรัพยากร โดยเฉพาะไม้สนเพิ่มขึ้น นอกจากดูแลแล้วก็จะมีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ของไม้สนอยู่

เสมอๆ สำหรับการใช้ประโยชน์ไม้สนแม้ปัจจุบันจะยังคงมีการใช้ประโยชน์แต่ก็เป็นการใช้ประโยชน์ตามกฎระเบียบที่บังคับใช้ในชุมชน และใช้ประโยชน์ตามที่สมควร หากสมาชิกในชุมชนคนใดละเมิดกฎก็จะมีการปรับ หรือลงโทษแล้วแต่กรณี ซึ่งที่ผ่านมาคนในชุมชนร่วมมือปฏิบัติกันเป็นอย่างดีสำหรับความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ด้วยเป็นชุมชนดั้งเดิมมีระบบเครือญาติทำให้การขอความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างเป็นไปด้วยดี โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าสนวัดจันทร์ เช่น การทำฝายชะลอน้ำ การเผาระวังไฟป่า การปลูกเสริมป่าทั้งในพื้นที่ตนเอง และพื้นที่ส่วนร่วม เช่น ในพื้นที่ป่าชุมชน และป่าต้นน้ำ เป็นต้น

3) ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ในการวิเคราะห์ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ได้จำแนกปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไข ออกเป็น 4 ด้าน คือ

3.1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

3.1.1) การมีกฎระเบียบของชุมชน โดยเฉพาะด้านการจัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่ได้กล่าวข้างต้นเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ด้วยประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ได้มีการยึดถือ และบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด กรณีเกิดการละเมิดกฎระเบียบชุมชนมีวิธีการลงโทษทางสังคมร่วมด้วย

3.1.2) ระดับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยจากการศึกษา ของณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) เมื่อนำข้อมูลมาจำแนกเป็นรายชุมชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 62.5 มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูง (คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) ประมาณร้อยละ 34.4 มีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลาง และมีเพียงร้อยละ 3.1 เท่านั้น ที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้้น้อย ดังนั้นจากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่าสมาชิกในบ้านเด่น มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นพื้นฐานอยู่แล้วจะเป็นตัวสนับสนุนหนึ่งในการส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ไม้สนอย่างยั่งยืนในพื้นที่

3.2) ด้านการสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย

3.2.1) แผนของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลได้มีแผนงาน โครงการ และกิจกรรมงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2.2) การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เช่น กรมป่าไม้ โดยโครงการปลูกป่าสร้างรายได้ โครงการหลวงในการส่งเสริมอาชีพ องค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่าและอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่ป่าต้นน้ำลำธาร และมูลนิธิริรักษ์ไทย ในการพัฒนา และเสริมสร้างพลังองค์กรชุมชน เครือข่ายด้านการบริหารจัดการน้ำ โดยความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ ปรากฏในรูปแบบของการ จัดตั้งคณะกรรมการ และที่ปรึกษาในระดับอำเภอในนามคณะกรรมการขับเคลื่อนสิทธิชุมชนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการขับเคลื่อน โครงการขยายผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อำเภอภักดีชุมพล ทั้งนี้บ้านเด่นเป็นชุมชนเครือข่ายที่ได้มีการเริ่มกระบวนการสำรวจ และจัดเวทีประชาคมร่วมกับ คณะทำงานฯ เมื่อปี 2556 จึงเป็นชุมชนหนึ่งที่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับกลุ่มองค์กรภายนอก

3.3) ด้านข้อมูลพื้นฐาน โดยมีการจัดทำแผนที่รายละเอียดของสมาชิกในชุมชนที่ดำเนินการ แล้วเสร็จเป็นการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่ใช้ประโยชน์ของชุมชน และพื้นที่ป่า ไม้ โดยผลพลอยได้จากการดำเนินการดังกล่าวเป็นการหยุดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ โดยชุมชนจะมีการ ตรวจสอบอยู่เสมอ (ภาพที่ 9)

3.4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ บ้านเด่นก็มีความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติ เช่นเดียวกับบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ และบ้านแจ่มน้อย ด้วยผ่านกระบวนการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันในระดับตำบล ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบ้านเด่นจะมีการจัดการ ดูแล รักษา ทรัพยากรป่าไม้ ด้วยการตั้งกฎระเบียบและการจัดทำป่าชุมชน ซึ่งส่งผลให้ชุมชนยังคงรักษาความอุดม สมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ได้ อันเห็นได้ชัดจากการที่ชุมชนยังคงสามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ได้

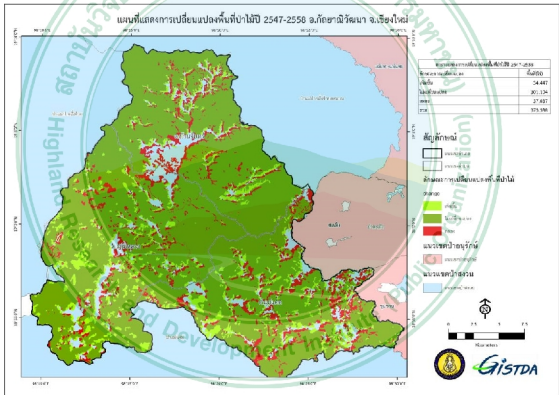

ภาพที่ 9 แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านเด่น ต.บ้านจันทร์ อ.ภักดีชุมพล จ.เชียงใหม่
ที่มา: ส่วนการจัดการที่ดินป่าไม้ สำนักการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 1 (เชียงใหม่) (2560)

4.4 สถานการณ์ไม้สนในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์

4.4.1 การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์

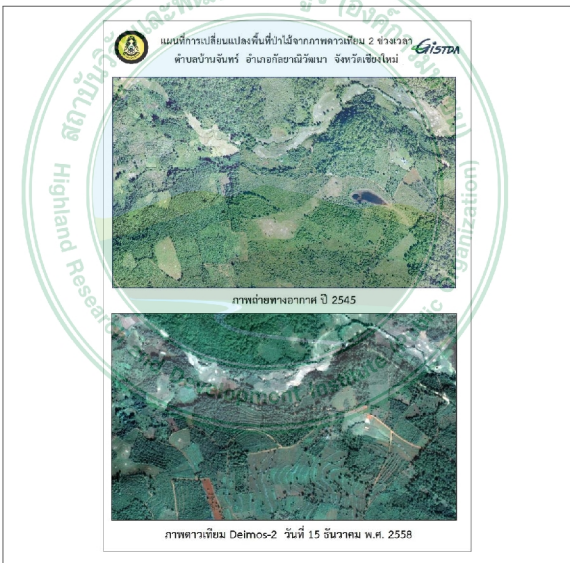
จากการแปลภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะป่าสนวัดจันทร์ ในปี 2547-2558 ของสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA พบว่า ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 373,388 ไร่ นั้น ช่วงเวลา 12 ปี ที่ผ่านมา มีพื้นที่ป่าไม้ที่เพิ่มขึ้นจากการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าด้วยโครงการต่างๆ ประมาณ 34,447 ไร่ (ร้อยละ 9.2) มีพื้นที่ถูกบุกรุกประมาณ 37,837 ไร่ (ร้อยละ 10.1) พื้นที่ป่าไม้ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในรอบ 12 ปี มีประมาณ 301,104 ไร่ (ร้อยละ 80.6) อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วพื้นที่ป่าไม้ในตำบลบ้านจันทร์มีพื้นที่ลดลงประมาณ 3,390 ไร่ (ร้อยละ 0.9) ดังภาพที่ 10-13

ภาพที่ 10 แผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ปี พ.ศ. 2547-2558 อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
ที่มา: สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) (2559)

จากข้อมูลการเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ป่าไม้ในตำบลบ้านจันทร์ จะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนปกากะญอกับทรัพยากรป่าไม้ได้เป็นอย่างดี พื้นที่ป่าที่ลดลงไปเพียงร้อยละ 0.9 ของพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดในรอบ 12 ปี ทำให้เห็นว่าคนสามารถอยู่กับป่าได้ โดยหากมีโครงการส่งเสริมการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่องพื้นที่วัดจันทร์อาจจะเป็นพื้นที่ต้นแบบในการฟื้นฟูป่าของประเทศ

ผ่านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับป่าสนในอนาคต คือ สุขภาพของป่าสน อันหมายถึงระบบนิเวศของป่าสน ทั้งนี้หมายถึงความสมบูรณ์ของไม้สนในระบบนิเวศนั้นว่ามีร่องรอยของการใช้ประโยชน์จากการเจาะยางสนหรือการใช้ไม้เกี้ยวหรือไม่ อย่างไร รวมถึงความหลากหลายของชนิดพันธุ์ไม้ ด้วยบางครั้งป่าไม้หรือป่าสนอาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักในเชิงพื้นที่แต่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงในภาพของระบบนิเวศป่าไม้ ดังนั้นการศึกษาในประเด็นนี้อาจจะทำให้เห็นข้อมูลที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในการอธิบายพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ เนื่องจากๆ การสัมภาษณ์ยังคงพบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้โดยเฉพาะ ไม้สนที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง การซ่อมแซมบ้าน และการใช้ไม้จากป่าสนมาทำเป็นไม้เชื้อเพลิง

ภาพที่ 11 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ตำบลบ้านจันทร์ บริเวณบ้านวัดจันทร์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2558

ที่มา: สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) (2559)

แผนที่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้จากภาพถ่ายดาวเทียม 2 ช่วงเวลา
ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

GISTDA

ภาพถ่ายทางอากาศ ปี 2545

ภาพถ่ายดาวเทียม Deimos-2 วันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2558

ภาพที่ 12 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ตำบลบ้านจันทร์ บริเวณบ้านเด่น-ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
วัดจันทร์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2558

ที่มา: สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) (2559)

4.4.2 สถานการณ์การใช้ประโยชน์ไม้สนในพื้นที่

ในอดีตในพื้นที่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ บ้านแจ่มน้อย และบ้านเด่น มีการใช้ประโยชน์ไม้สนเพื่อการยังชีพเท่านั้น เช่น การใช้ประโยชน์ป่าสนเป็นแหล่งเก็บหาของป่า แหล่งอาหาร เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ นำไม้มาสร้างบ้านในส่วนของโครงสร้างหลัก เช่น แปะ ช่อ คา คาน และเสา เป็นต้น ส่วนพื้นบ้าน และฝาจะใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกแทนไม้ นอกจากการใช้ประโยชน์ในเชิงโครงสร้างแล้วชุมชนยังใช้ประโยชน์ไม้สนเพื่อเป็นเชื้อเพลิง โดยไม้สนสองใบจะมีน้ำมัน หรือที่เรียกว่า "ไม้เกี๊ยะ" จะถูกนำมาใช้เป็นเชื้อก่อไฟในช่วงเวลาต่อมา นอกจากการใช้ประโยชน์ไม้แล้ว รัฐยังได้มีการให้สัมปทานแก่บริษัทเอกชนเจาะยางสนในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ โดยมีคนงานจากพื้นที่ล่างขึ้นไปรับจ้างเจาะยางสน ต่อมาจึงได้มีการสอนคนในหมู่บ้านเจาะยางสน เพื่อขายให้กับผู้ได้รับสัมปทาน จากการใช้ประโยชน์สนด้วยการเจาะยางสนดังกล่าวส่งผลให้ป่าสนวัดจันทร์เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเจาะต้นสนเพื่อเก็บยางสนจากต้นสนสองใบขนาดใหญ่ บางครั้งมีการเจาะต้นสนหลายจุด โดยจากการสัมภาษณ์ผู้เคยมีอาชีพเจาะยางสน ได้อธิบายวิธีการเจาะยางสนว่าจะเจาะด้านละ 5 จุดต่อเนื่องกัน โดยห่างกันจุดละประมาณ 30 เซนติเมตรในแนวตั้ง (ภาพที่ 13) ส่งผลต่อเนื่องเมื่อเวลาเกิดไฟป่า ทำให้ไฟป่าทำลายต้นสนที่มีการเจาะยางเพราะน้ำมันยางที่ออกมาจะเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ด้วยในอดีตไม่ได้มีการควบคุมไฟป่าเช่นปัจจุบัน ทำให้ในป่าสนวัดจันทร์พบไม้สนสองใบที่มีขนาดใหญ่ลดน้อยลง และไม้สนสองใบที่ยังพบอยู่ในป่าส่วนใหญ่มีร่องรอยการเจาะต้น และไฟไหม้ มีแนวโน้มที่จะเกิดการหักโค่นจำนวนมาก

ภาพที่ 13 ร่องรอยการเจาะยางสนสองใบ และร่องรอยของไฟไหม้ต้นสนในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์

4.4.2.1 สถานการณ์การใช้ประโยชน์ไม้สนในปัจจุบันของบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ

สำหรับปัจจุบันการใช้ประโยชน์ไม้สนจะเน้นไปที่การใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านเรือน และใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น วัด โดยการก่อสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่ได้นำไม้มาทำไม้พื้น และฝายบ้าน ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนที่ใช้เฉพาะตัวโครงสร้างหลักเท่านั้น จากการสำรวจข้อมูลของ

ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) พบว่า กลุ่มตัวอย่างบ้านจันทร์-ห้วยอ้อ มีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านในปี 2559 ประมาณ 5.53 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 7.01 ลูกบาศก์เมตร) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายังคงมีการใช้ไม้สนในป่าธรรมชาติอยู่ โดยการตัดไม้มาใช้ประโยชน์ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้นำชุมชนก่อน สำหรับการเจาะยางสนจากการสอบถามปัจจุบันไม่มีการใช้ประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวด้วยบทเรียนในอดีต และไม้ที่มีขนาดพอเหมาะสำหรับการเจาะยางสนนั้นมีน้อยมากในป่าธรรมชาติในปัจจุบัน

4.4.2.2 สถานการณ์การใช้ประโยชน์ไม้สนในปัจจุบันของบ้านแจ่มน้อย

การใช้ประโยชน์ไม้สนในปัจจุบันจะเน้นไปที่การใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านเรือนเหมือนเช่นบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ นอกจากนั้นยังใช้ไม้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การสร้างโบสถ์สำหรับการก่อสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่ได้นำไม้มาทำไม้พื้น และฝาบ้าน ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนที่ใช้เฉพาะตัวโครงสร้างหลักเท่านั้น จากการสำรวจข้อมูลของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) พบว่ากลุ่มตัวอย่างบ้านแจ่มน้อย มีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านในปี 2559 ประมาณ 11.20 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.55 ลูกบาศก์เมตร) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายังคงมีการใช้ไม้สนในป่าธรรมชาติอยู่ โดยการตัดไม้มาใช้ประโยชน์ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้นำชุมชนก่อน ตามกฎระเบียบที่มีปฏิบัติในชุมชน สำหรับการเจาะยางสนจากการสอบถามปัจจุบันไม่มีการใช้ประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวด้วยบทเรียนในอดีต และไม้ที่มีขนาดพอเหมาะสำหรับการเจาะยางสนนั้นมีน้อยมากในป่าธรรมชาติ และสมาชิกในชุมชนมีอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้จึงไม่ต้องการใช้ประโยชน์ด้วยการเจาะยางสนเพื่อสร้างรายได้

4.4.2.3 สถานการณ์การใช้ประโยชน์ไม้สนในปัจจุบันของบ้านเด่น

การใช้ประโยชน์ไม้สนในปัจจุบันจะเน้นไปที่การใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านเรือนเหมือนเช่นบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ และบ้านแจ่มน้อย นอกจากนั้นยังใช้ไม้เพื่อสาธารณประโยชน์สำหรับการก่อสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่ได้นำไม้มาทำไม้พื้น และฝาบ้าน ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนที่ใช้เฉพาะตัวโครงสร้างหลักเท่านั้น จากการสำรวจข้อมูลของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) พบว่ากลุ่มตัวอย่างบ้านเด่นมีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านในปี 2559 ประมาณ 7.71 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 6.5 ลูกบาศก์เมตร) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ายังคงมีการใช้ไม้สนในป่าธรรมชาติอยู่ โดยการตัดไม้มาใช้ประโยชน์ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้นำชุมชนก่อนตามกฎระเบียบที่มีปฏิบัติในชุมชน สำหรับการเจาะยางสนจากการสอบถามปัจจุบันไม่มีการใช้ประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวด้วยบทเรียนในอดีต และไม้ที่มีขนาดพอเหมาะสำหรับการเจาะยางสนนั้นมีน้อยมากในป่าธรรมชาติ และสมาชิกในชุมชนมีอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้จึงไม่ต้องการใช้ประโยชน์ด้วยการเจาะยางสนเพื่อสร้างรายได้

สำหรับการใช้ประโยชน์ไม้สนทั้ง 3 หมู่บ้าน จะใช้ประโยชน์จากไม้สนอินต้นเท่านั้น เพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนไม้สนที่หักโค่นจะไม่นำมาทำเป็นไม้เพื่อสร้างบ้านเรือน แต่จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น การทำเฟอร์นิเจอร์ ทำรั้วบ้าน และอื่นๆ ด้วยมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ หากนำไม้ล้มมาใช้ประโยชน์จะทำให้ครัวเรือนผู้เป็นเจ้าของอยู่อาศัยไม่สงบสุข สุขภาพไม่ดี ดังนั้นจากการสังเกตจะพบว่าไม้สนที่ล้มจะไม่ค่อยมีการนำมาใช้ประโยชน์สำหรับชุมชนปกากะญอ

นอกจากนั้นการนำไม้สนมาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้าง พบว่า ไม้สนที่นำมาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างจะมีปัญหาเกี่ยวกับไม้ที่นำมาใช้ เช่น ไม้ขึ้นรา โค้งงอ และแตกเป็นร่อง จากลักษณะปัญหาดังกล่าวทำให้บางครั้งต้องมีการตัดไม้บางส่วนทิ้ง ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ไม้ไม่คุ้มค่าเท่าที่ควร บางครั้งในหนึ่งท่อนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ในอนาคตการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวอาจจะก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่คุ้มค่ามากกว่าที่เป็นอยู่ และอาจสร้างอาชีพเสริมจากเศษไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างได้ ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้นำเศษไม้บางส่วนมาจัดทำป้ายชื่อตึกภาพที่ 14

ภาพที่ 14 เศษไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างที่อยู่อาศัย

4.5 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

ในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีผู้เกี่ยวข้อง หรือที่เรียกว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์) กรมป่าไม้ ฝ่ายปกครอง องค์การพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ ผู้นำชุมชน ผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรภาคประชาชน ประชาชนทั่วไป และสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตามในแต่ละองค์กรอาจจะมีบทบาทและมุมมองต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่แตกต่างกัน ดังนั้นการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงมีความสำคัญในการกำหนดบทบาทของแต่ละคนให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

ในการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอง โดยทำการวิเคราะห์ผ่านอิทธิพลของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์

ทรัพยากรป่าไม้ และความสนใจ หรือผลกระทบของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้ ดังภาพที่ 15

อิทธิพลต่อความสำเร็จในการฟื้นฟูและ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้	สูง	ฝ่ายปกครอง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์	ผู้นำชุมชน NGOs กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า	กรมป่าไม้ อป. กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า
	ต่ำ	ภาคธุรกิจ สถาบันการศึกษา หน่วยงานอื่นๆ	สถาบันการศึกษา ประชาชนทั่วไป	ประชาชนทั่วไป
		ต่ำ		สูง
ผลกระทบต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้				

ภาพที่ 15 แผนผังการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

จากภาพที่ 15 สามารถจำแนกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็น 4 กลุ่ม ตามการมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และการได้รับผลกระทบจากการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงและมีผลกระทบสูง ได้แก่ กรมป่าไม้ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ องค์การพัฒนาเอกชน (NGOs) และกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า 2) กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงแต่ผลกระทบต่ำ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และฝ่ายปกครอง 3) กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำแต่ผลกระทบสูง ได้แก่ ประชาชนทั่วไป และ 4) กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำและมีผลกระทบต่ำ ได้แก่ กลุ่มธุรกิจขนาดย่อม สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.5.1 กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงและมีผลกระทบสูง หมายถึง กลุ่ม/องค์กร/หน่วยงานหลักที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยิบ อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้สูงอีกด้วย โดยกลุ่มนี้ประกอบด้วย กรมป่าไม้ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) โดยแต่ละกลุ่มมีรายละเอียด ดังนี้

4.5.1.1 กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบโดยตรง (ตามกรอบกฎหมาย) เนื่องจากพื้นที่ตั้งชุมชนอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จึงมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และมีผลกระทบต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ในระดับสูง ด้วยผลที่เกิดจากการดำเนิน

กิจกรรมต่างๆ ส่วนส่งผลกระทบต่อป่าที่เจ้าหน้าที่ดูแลทั้งสิ้น สำหรับกรมป่าไม้มีหน่วยงาน/โครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ จำนวน 3 หน่วยงาน/โครงการ คือ

1) โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ เป็นโครงการส่งเสริมวนเกษตรโครงการหนึ่งของหน่วยงานรัฐดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหา และเร่งฟื้นฟู ป่าต้นน้ำลำธารด้วยรูปแบบ และวิธีการผสมผสาน การดำเนินงานใช้หลักวิชาการแบบบูรณาการร่วมกันทั้งความรู้ทางด้านป่าไม้ การเกษตร หลักเศรษฐศาสตร์ และกฎหมาย โดยใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกขับเคลื่อนงาน การดำเนินโครงการจึงมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการปกครอง สำนักงานส่งเสริมการศึกษาเอกชน และการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนหน่วยงานราชการอื่น พร้อมทั้งภาคธุรกิจเอกชน ร่วมกันดำเนินการสนับสนุน เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมาย สามารถสนองพระราชดำริในการฟื้นฟูป่าได้โดยเร็วในระยะเวลาการดำเนินงานต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร ลดรายจ่าย สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย พร้อมการสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่า และสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ จึงมีแนวการปฏิบัติงานที่ต้องมีการกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร พร้อมทั้งทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ (สำนักพระราชวัง, 2557)

1.1) ด้านการส่งเสริมให้ราษฎรร่วมรักษาป่าที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์มิให้ถูกทำลาย โดยราษฎรต้องมีการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจ และยอมรับในข้อตกลงของชุมชน ให้ความร่วมมือ และปฏิบัติให้เป็นปกติ จนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ราษฎรเป็นผู้รักษาป่า และสามารถลงมือปฏิบัติอย่างกลมกลืนแบบมีส่วนร่วม

1.2) ด้านการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกทำลายจนเสื่อมโทรมให้คืนสภาพป่าที่สมบูรณ์ โดยให้มีทั้งไม้ป่าที่เป็นไม้ดั้งเดิมของพื้นที่ และไม้เกษตรที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ราษฎร โดยใช้หลักวิชาการกำหนดรูปแบบการปลูกให้สอดคล้องกันไปตามระดับเรือนยอด เพื่อให้ได้ป่าที่มีสภาพใกล้เคียงป่าธรรมชาติ สำหรับประชาชนผู้ปลูกจะได้ประโยชน์จากการปลูกป่า โดยมีทั้งไม้ใช้สอย ไม้ใช้งาน และไม้เพื่อการบริโภค

1.3) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในพื้นที่ให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมลดรายจ่าย สร้างรายได้ จัดกระบวนการให้ราษฎรมีความรู้ในการจัดการผลผลิตจากโครงการให้สอดคล้องกับตลาด และมีอาชีพเสริมที่ช่วยสร้างรายได้ในครัวเรือน เพื่อให้คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าอย่างกลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมถึงการมีที่ทำกินเป็นหลักแหล่งไม่บุกรุกทำลายพื้นที่อื่นต่อไป

จากแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำดังกล่าวข้างต้น สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินโครงการ

สร้างป่า สร้างรายได้ โดยกำหนดโครงสร้างให้ปลูกไม้ป่าเป็นไม้ประธาน และปลูกไม้เกสรเป็นพืชควบในลักษณะ 4 ชั้นเรือนยอด ซึ่งเป็นสภาพตามโครงสร้างใกล้เคียงป่าธรรมชาติ ได้แก่ เรือนยอดชั้นบน เรือนยอดชั้นรอง เรือนยอดชั้นไม้พุ่ม และเรือนยอดชั้นผืนดิน ป่าธรรมชาติมีความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้ การปกคลุมของเรือนยอดกระจัดกระจาย แต่ละชั้นเรือนยอดมีพันธุ์ไม้แตกต่างกันไปในแต่ละชนิดป่า โดยให้กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานหนึ่งในการดำเนินโครงการ และขยายงาน ดังนั้นในโครงการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ จึงถือเป็นส่วนหนึ่งที่ดำเนินงานควบคู่ไปกับโครงการที่มีอยู่ในปัจจุบันได้ เพื่อให้การทำงานร่วมกับชุมชนมีเอกภาพมากขึ้น

ในการดำเนินโครงการสร้างป่าสร้างรายได้นี้ กรมป่าไม้จะจัดส่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาประจำที่อำเภอภักดีชุมพล จำนวน 1 ตำแหน่ง นับแต่การเริ่มโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2557 ถึง พ.ศ. 2560 สามารถแบ่งระยะการทำงานออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2557-2559 เป็นช่วงเริ่มต้นโครงการ ที่เป็นการประชาสัมพันธ์โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ แต่ด้วยเจ้าหน้าที่ประจำโครงการมีผู้เชี่ยวชาญด้านงานการส่งเสริมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้งานของโครงการไม่คืบหน้า คำนึงชุมชนส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีโครงการนี้ดำเนินงานในชุมชน และไม่ทราบว่ามีเจ้าหน้าที่โครงการมาทำงานในพื้นที่ สำหรับช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2560 การดำเนินงานโครงการมีความคืบหน้า มีสมาชิกในชุมชนรู้จักโครงการผ่านการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่โครงการที่เน้นการเข้าชุมชน และการแนะนำโครงการผ่านผู้นำชุมชนต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ โดยมีการค้นหาตัวแทนชุมชนที่มีแนวคิด/ดำเนินการทำการเกษตรในรูปแบบสร้างป่าสร้างรายได้ มาเป็นผู้ร่วมโครงการ และแต่งตั้งปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ที่เป็นที่ปรึกษาของโครงการ จากการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา มีสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ นับแต่ ปี พ.ศ. 2557-2560 จำนวน 70 ครัวเรือน จากทั้ง 3 ชุมชนเป้าหมาย คือ บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ บ้านแจ่มน้อย และบ้านเด่น

สำหรับข้อท้าทายของโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้นั้น คือ การยอมรับของสมาชิกในชุมชนต่อโครงการ เนื่องจากปัจจุบันในพื้นที่ยังคงมีความไม่แน่ใจในการเข้าร่วมโครงการด้วยกลัวว่าท้ายที่สุดแล้วเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะยึดคืนพื้นที่ที่มีการปลูกต้นไม้ไว้แล้ว ทั้งนี้รวมถึงการใช้ประโยชน์ไม้เพื่อการก่อสร้างว่า หากดำเนินกิจกรรมตามที่ส่งเสริมแล้วจะสามารถตัดมาใช้ประโยชน์ได้หรือไม่ อย่างไรก็ตามจุดอ่อนของโครงการสร้างป่าสร้างรายได้คือ การขาดการทำความเข้าใจโครงการของกลุ่มเป้าหมาย ดังจะเห็นว่ามีความเกิดขึ้นดังที่กล่าวข้างต้น

2) โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายของคณะอนุกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ด้วยรัฐได้เล็งเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเหมาะสม โดยในเบื้องต้นมุ่งเน้นยุทธศาสตร์ด้านการ

จัดที่ดินให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบริหารจัดการที่ดินของรัฐทุกประเภท และป้องกันไม่ให้เกิดขูดรีดโดยเด็ดขาดโดยเฉพาะ

ก) พื้นที่ต้นน้ำในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ซึ่งในหลักการต้องการให้ผู้บุกรุกออกจากพื้นที่ และให้หน่วยงานของรัฐพิจารณาหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม โดยน้อมนำแนวพระราชดำริมาเป็นแนวทางในการดำเนินการ เช่น โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ โครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ เพื่อนำมาพัฒนา และดูแลหมู่บ้านที่อยู่ในป่า

ข) พื้นที่กันชนรอบพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ป่าสมบูรณ์ ให้จัดในรูปแบบป่าชุมชนเพื่อป้องกันไม่ให้เห็นที่ป่าที่สมบูรณ์ถูกบุกรุกทำลาย

โดยมีรูปแบบการดำเนินงานของโครงการ คือ การจัดระบบ และการจัดระเบียบ สำหรับการจัดระบบ คือ การนำที่ดินของรัฐที่ไม่มีผู้ครอบครอง (ที่ว่าง) มาบริหารจัดการอย่างเป็นระบบให้แก่ราษฎรได้ใช้ประโยชน์ ส่วนการจัดระเบียบ คือ การนำที่ดินของรัฐที่มีผู้ครอบครอง (ที่มีการบุกรุก) มาจัดระเบียบ สำหรับประโยชน์ที่ประชาชนได้รับนั้นมองว่าประชาชนผู้ยากไร้ไม่มีที่ดินทำกินหรือที่อยู่อาศัยได้รับการช่วยเหลือให้มีที่ดินทำกิน หรือที่อยู่อาศัยเพียงพอต่อการดำรงชีพ มีความมั่นคงในการถือครองที่ดิน และการประกอบอาชีพ นอกจากนั้นประชาชนผู้ยากไร้จะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต เพราะนอกจากจะได้รับช่วยเหลือด้านที่ดินทำกินแล้ว ยังได้รับการส่งเสริมและพัฒนาด้านอาชีพ สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่จำเป็น เช่น การจัดทำถนน การจัดหาตลาด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมองว่าโครงการ คทช. จะช่วยลดการรุกป่าพื้นที่ป่าอันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศ หรือที่ดินของรัฐประเภทอื่นๆ และรัฐยังลดปัญหาข้อพิพาทเรื่องที่ดินทำกิน การบุกรุกที่ดินของรัฐ พร้อมสามารถแก้ไขปัญหาความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่ในสังคม ลดช่องว่างระหว่างคนรวย และคนจน อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ และสามารถสงวน ปกป้อง และอนุรักษ์ไว้ซึ่งแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศ เหล่านี้คือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากโครงการ

สำหรับการดำเนินงานโครงการจัดการที่ดินตามนโยบาย คทช. ในพื้นที่ศึกษานั้น พบว่าเมื่อพื้นที่บางส่วนในพื้นที่ศึกษาได้รับ คทช. แล้ว ได้มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาดำเนินงานตามกรอบงานของกรมป่าไม้ในการจัดระเบียบที่ดินตามรูปแบบที่ดินประเภทต่างๆ เช่น พื้นที่ต้นน้ำในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ซึ่งครอบคลุมกำหนดของกรมป่าไม้ที่จะดำเนินการนั้นในเบื้องต้นเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบได้เข้ามาทำงาน โดยทำงานร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้คณะกรรมการหมู่บ้านยอมรับเงื่อนไข และกรอบวิธีการจัดการที่กรมป่าไม้กำหนด ทั้งนี้การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ไม่ได้มีการประสานงานกับฝ่ายปกครอง หรือหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ ผลจากการดำเนินการที่ผ่านมาจึงก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน โดยแสดงได้จากกรณีไม่ให้ความร่วมมือในการ

ดำเนินงานของชุมชน ปัจจุบันงานการจัดระเบียบจึงหยุดชะงัก ไม่สามารถดำเนินงานได้ในพื้นที่ ทั้งนี้การเข้ามาของเจ้าหน้าที่จัดระเบียบที่ดินตามนโยบาย คทช. ส่งผลกระทบต่อเจ้าหน้าที่โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ด้วยมาจากหน่วยงานเดียวกันรวมถึงหน่วยงาน หรือผู้ที่ทำโครงการด้านป่าไม้อื่นๆ ที่ทำให้ชุมชนเกิดความไม่แน่ใจในการเข้ามาทำงานในพื้นที่ว่ามีวัตถุประสงค์อะไร และจะเข้ามายึดพื้นที่คืนหรือไม่ ดังนั้นจุดอ่อนของโครงการนี้ คือ การขาดการประสานงานที่ดี ขาดการทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับโครงการ และการไม่ให้ความสำคัญกับหน่วยงาน หรือกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่แล้วในชุมชน

3) หน่วยงานป้องกันรักษาป่าไม้ ในพื้นที่บ้านวัดจันทร์ มีหน่วยงานป้องกันและรักษาป่าไม้ตั้งอยู่ โดยหน่วยงานมีการกิจในการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าไม้ เป็นงานลาดตระเวนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ และการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ โดยงานหลักเป็นงานป้องกันจากภารกิจหลักของหน่วยงานบางครั้งจะมีการกระทบกระทั่งกับคนในชุมชนที่เข้าไปตัดไม้ในพื้นที่ป่าไม้อย่างไรก็ตามในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน โดยเฉพาะการตัดไม้มาใช้เพื่อการก่อสร้างบ้านเรือน ในชุมชนจะใช้กระบวนการของชุมชนโดยผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อแจ้งความแจ้งงานในการใช้ประโยชน์ ผู้คนจะเป็นผู้ไปแจ้งเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันว่าจะมีผู้ใช้ประโยชน์ไม้ แต่ในกระบวนการเหล่านี้ไม่มีการทำเอกสารใดๆ เป็นการแจ้งเจ้าหน้าที่ สำหรับผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ก็เป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย เพื่อให้สามารถดูแลจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้ โดยลดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน โดยจุดอ่อนของหน่วยงานป้องกันรักษาป่าไม้ คือ การมีบุคลากรน้อยในการตรวจการณ์ กิจกรรมการเฝ้าระวังป่าจึงทำได้ไม่เต็มที่ อีกทั้งบางครั้งการทำหน้าที่ตามกฎหมายก็สร้างความขัดแย้งขึ้นกับชุมชนผู้ใช้ประโยชน์ หากเกิดความขัดแย้งขึ้นมักไม่ได้รับความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงาน ดังนั้นการอยู่ร่วมกันจึงเป็นแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

4.5.1.2 องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจที่ขึ้นกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยพื้นที่สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์ในการดูแลขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ที่ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้ในการเข้าใช้พื้นที่ เพื่อการทำไม้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยในอดีตการตั้งหน่วยงานมีเป้าหมายเพื่อการทำไม้ ออก แต่ต่อมาได้รับการคัดค้านจากชุมชนด้วยการปฏิบัติของหน่วยงานไม่เป็นที่มากรอบที่ได้ออกคอกันไว้ เช่น การเลือกตัดที่บางครั้งตัดไม้ที่ยังโตไม่เต็มที่ การตัดไม้ชนิดอื่นนอกเหนือจากไม้สน และกรมไม่จ้างคนในชุมชนเข้าทำงานในหน่วยงาน จากกรอบงานในอดีตที่ไม่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนต่อมาสวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์จึงได้ปรับกรอบการทำงาน โดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการฟื้นฟูป่าไม้ โดยปัจจุบันทางสวนป่าได้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยภารกิจที่ อ.อ.ป. ดำเนินการภายใต้แผนงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงบ้านวัดจันทร์ในการพัฒนาป่าไม้ คือ

1) กิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า (มติคณะกรรมการบริหารฯ เมื่อ 18 มีนาคม 2526, 15 มิถุนายน 2536 บริเวณสำนักงาน) พื้นที่ดำเนินการอยู่ในเขตป่าสวนแห่งชาติป่าแม่แจ่ม ใน 3 ตำบล ของอำเภอภักดีพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นป่าต้นน้ำแม่แจ่ม ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขา 1 ใน 6 สาขาที่สำคัญของแม่น้ำปิง และไหลมารวมเป็นแม่น้ำปิงที่อำเภอจอมทองกับอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์เพื่อให้คน และป่าอยู่ร่วมกัน โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ และไม่มุ่งหวังในเนื้อไม้ เน้นในเรื่องการปลูก ดูแลรักษาป่า ควบคู่กับการอนุรักษ์ดินและน้ำ ผลผลิตต่างๆ ที่อยู่ในแปลง เกษตรกรเจ้าของที่สามารถหาผลประโยชน์ได้เท่าที่จำเป็น และต้นไม้ที่ปลูกหากมีอัตราการรอดตายสูง จะมีรางวัลพิเศษให้

สำหรับการดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าด้วยการปลูกเสริมป่า โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่โดยราษฎร และชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ อ.อ.ป. เป็นผู้เข้าไปส่งเสริม แนะนำ และควบคุมดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของแผนงาน/โครงการ อ.อ.ป. ที่กำหนด กล่าวคือ เมื่อราษฎร และชุมชนได้ดำเนินการตามกิจกรรมในการปลูก บำรุง ดูแลรักษา ต้นไม้ที่ปลูก ไว้ตามแผนการปฏิบัติงานที่กำหนด และ อ.อ.ป. ได้เข้าไปตรวจสอบผลงานเป็นที่ถูกต้องเรียบร้อยแล้ว ก็จ่ายค่าตอบแทนในการเข้าร่วมโครงการฯ ให้กับราษฎร และชุมชนนั้นๆ โดยทำการปลูกเสริมป่าใน 3 ลักษณะ คือ

(1) แปลงปลูกป่าชาวบ้าน โดยรับสมัครชาวบ้านในท้องถิ่น เพื่อทำการปลูกป่า ไร่ละ 40 ไร่

(2) แปลงปลูกป่าชุมชน ดำเนินการในนามชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชน เช่น พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าสวนของชุมชนนั้นๆ หรือพื้นที่ของชุมชนมีความเห็นร่วมกัน

(3) แปลงปลูกป่าสาธิต ดำเนินการโดย อ.อ.ป. เพื่อเป็นตัวอย่างในการดำเนินการ ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่ที่ อ.อ.ป. ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารฯ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2536

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานจะเริ่มจากการประชาสัมพันธ์รับสมัครสมาชิก ซึ่งมีพื้นที่ป่าใกล้พื้นที่เกษตรกรรม หรือที่ทำกิน ไร่ละไม่เกิน 40 ไร่ ทำการปักหลักหมยแนวปลูกไม้ เป็นแถวไม่เป็นแนว ในระยะ 4×4 เมตรโดยประมาณ ให้มีชนิดไม้ที่ปลูก และกล้าไม้เดิมในพื้นที่ จำนวนไม่น้อยกว่า 100 ต้นต่อไร่ โดยปักหลักกล้าพรรณไม้เดิมในป่าแล้วทำการวางรั้วขีพืชรอบโคน แล้วใส่ปุ๋ยอินทรีย์ และปักหลักในจุดที่ไม่มีกล้าไม้เดิม เฉพาะบริเวณจุดที่จะปลูกกล้าไม้ใหม่ ถางรั้วขีพ รอบโคน ขุดหลุม และรองกันหลุมด้วยปุ๋ยอินทรีย์

ตามที่ อ.อ.ป. ได้มีการดำเนินกิจกรรมจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับโครงการวิจัย ดังนั้นที่ผ่านมาจึงมีการประสานการทำงานระหว่างกันอยู่เสมอ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผล สำหรับการดำเนินงานโครงการวิจัยกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินโครงการส่วนหนึ่ง คือ สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการของ อ.อ.ป. นับแต่ ปี พ.ศ. 2540-2560 จำนวน 455 แปลง จำนวนพื้นที่ 18,470 ไร่ จากทั้ง 3 ชุมชนเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม แม้ว่า อ.อ.ป. จะมีกรอบการทำงานที่เปลี่ยนไปจากอดีตทำให้สถานการณ์ต่างๆ ดีขึ้นแต่ความไว้วางใจต่อหน่วยงานนั้นยังมีราษฎรบางส่วนที่ยังคงไม่แน่ใจว่า อ.อ.ป. จะดำเนินการอย่างไรกับต้นไม้ที่ส่งเสริมปลูกเหล่านี้ ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าหากมีประเด็นใหม่ๆ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจจะเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้นการทำงานจึงยังไม่สามารถทำงานทำได้อย่างเต็มที่ด้วยทัศนคติเดิมของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อ อ.อ.ป. ดังนั้นความท้าทายในการทำงานของ อ.อ.ป. ในอนาคตคือการสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน เพื่อให้สามารถขยายงานด้านการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างต่อเนื่อง

4.5.1.3 ประชาชนผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ในที่นี้หมายถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 3 หมู่บ้าน ที่เป็นกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ โดยพบว่าประชาชนในพื้นที่มากกว่าร้อยละ 90 มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ในชุมชนที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการดำเนินการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ด้วยกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์เหล่านี้มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่หลากหลาย เช่น การใช้เป็นแหล่งไม้สำหรับการก่อสร้าง การเป็นแหล่งไม้เชื้อเพลิง ซึ่งไม้พื้นเป็นปัจจัยสำคัญในช่วงฤดูหนาว หรือการใช้สำหรับก่อไฟไล่แมลงให้กับสัตว์เลี้ยง ซึ่งชุมชนเลี้ยงกันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ป่ายังเป็นพื้นที่ปลูกสัตว์สำหรับชุมชนอีกด้วย เนื่องจากเมื่อถึงฤดูกาลทำนา ชาวบ้านจะใช้พื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่รองรับวัชพายุทดแทนนาข้าวที่ต้องมีการเพาะปลูก

นอกจากนั้นป่าสนวัดจันทร์ยังเป็นแหล่งเก็บหาของป่าที่สำคัญของชุมชน โดยเฉพาะเห็ด เช่น เห็ดไข่ เห็ดดอก เห็ดน้ำหมาก เป็นต้น สำหรับเห็ดถือเป็นเห็ดที่คนในชุมชนส่วนใหญ่มีการเก็บหาเพื่อบริโภคและสร้างรายได้ โดยบางครั้งวันมีรายได้จากการเก็บเห็ดดอกขายมากกว่า 10,000 บาทต่อฤดูกาลเลยทีเดียว สำหรับในฤดูกาลที่ผ่านมามีการเก็บหาเห็ดดอกได้น้อยลง โดยผู้เก็บหาได้สะท้อนว่าเป็นผลมาจากการควบคุมไฟในช่วง 60 วันอันตราย ทำให้ไม่เกิดไฟในป่าส่งผลให้ผลผลิตเห็ดลดลง อย่างไรก็ตามในประเด็นนี้ยังคงมีข้อสงสัยในพื้นที่หากมีการทำวิจัยเพื่อหาคำตอบที่เป็นระบบ อาจทำให้คนในชุมชนเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้เห็ดที่เก็ดย่อยแล้วคนในพื้นที่ยังมีความเข้าใจอันดีเกี่ยวกับการจัดการไฟในป่าสน ด้วยมีความกังวลว่าหากมีการกันไฟอย่างต่อเนื่องอาจทำให้ใบสนที่ร่วงหล่นเป็นเชื้อเพลิงที่รุนแรงในปีที่เกิดไฟป่า เนื่องจากเศษซากพืชมีจำนวนมากอาจเป็นเชื้อไฟอย่างดี ดังนั้นการศึกษาเรื่องการจัดการไฟในพื้นที่ป่าสนอาจเป็นหนึ่งความท้าทายที่จะทำให้เกิดการวิจัยร่วมระหว่างชุมชนกับนักวิจัยในการจัดการไฟในพื้นที่ป่าสน

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าชุมชนมีความเข้าใจระบบนิเวศและชุมชนเองก็มีวิถีในการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ทั้งเพื่อการยังชีพและสร้างรายได้ สำหรับการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้บางครั้งได้มีการกระทบกระทั่งกับเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันและรักษาป่าไม้ซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลรักษาป่าสงวนแห่งชาติ ความไม่เข้าใจกันในบทบาทของแต่ละคนบางครั้งนำมาซึ่งความขัดแย้งในพื้นที่ เพราะนอกจากชุมชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่แล้ว บางครั้งเจ้าหน้าที่ก็ไม่เข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชนเช่นเดียวกัน เช่น การทำไร่หมุนเวียน (ไร่ข้าว) และการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่าจากการทำมาค้าดังที่กล่าวข้างต้น หรือแม้แต่การคงอยู่ของป่าหัวไร่ปลายนาที่เจ้าของพื้นที่เก็บรักษาไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ในครัวเรือน บางครั้งเจ้าหน้าที่มองเฉพาะพื้นที่เปิดโล่งที่ใช้ทำนาเท่านั้นที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งประเด็นนี้ก็นำมาซึ่งความไม่เข้าใจกันในการกำหนดขอบเขตพื้นที่รายนแปลงของเกษตรกรที่เจ้าหน้าที่ให้มองเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรม แต่ในทางปฏิบัติของชุมชนนั้นพื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนาก็จะรวมอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมด้วย

นอกจากความสำคัญของป่าไม้ด้านการใช้ประโยชน์จะมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนแล้ว กฎระเบียบที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดระเบียบและควบคุมการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนก็มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าสวนวัดจันทร์ ด้วยกฎระเบียบที่จัดตั้งขึ้นนั้นเป็นกฎระเบียบที่คนในชุมชนแต่ละชุมชนได้กำหนดขึ้น การนำกฎระเบียบมาบังคับใช้นี้ส่วนหนึ่งคือความพยายามในการจัดการทรัพยากรบนฐานความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่มีความเป็นเมืองมากขึ้น ทำให้ความเชื่อ วัฒนธรรม และสิ่งที่ปฏิบัติกันมาในอดีตลดความสำคัญลงไป การใช้กฎระเบียบจึงมาแทนที่สิ่งเหล่านั้น ซึ่งนับแต่เมื่อมีการบังคับใช้กฎระเบียบในแต่ละชุมชนจะพบว่าการบังคับใช้ยังไม่เข้มงวดเท่าที่ควรด้วยคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ดังนั้นหากพบมีการฝ่าฝืนกฎระเบียบยังใช้การตักเตือนเป็นหลักในการควบคุมพฤติกรรมคนในชุมชน

นอกจากนี้ในชุมชนยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ทั้งการเข้าร่วมโครงการปลูกสร้างสวนป่ากึ่งองค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ การเข้าร่วมโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ การจัดทำแนวกันไฟระหว่างพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ป่า การเผ่าไร่วังไฟป่า และการปลูกฟื้นฟูป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ หรือป่าใช้สอยในพื้นที่หมู่บ้าน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ได้เข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังนั้นจากการสังเกตในการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเห็นได้ว่าหากชุมชนมีความเข้าใจในกิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการในพื้นที่ชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่การทำความเข้าใจนั้นบางครั้งอาจต้องใช้เวลาหากกิจกรรมนั้นมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและทรัพยากรป่าไม้ที่กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า ดังนั้นในการทำงานด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนจะมีความท้าทายคือการผสมผสานองค์ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนกับงานวิจัยที่เป็นระบบเพื่อการสร้างวิธีการจัดการป่าไม้รูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสม

4.5.1.4 องค์กรพัฒนาเอกชน (Non government organizations; NGOs) องค์กรพัฒนาชุมชนที่ดำเนินงานในพื้นที่ คือ มูลนิธิริักษ์ไทย โดยเจ้าหน้าที่ของโครงการ 1 ท่าน ดูแลพื้นที่อำเภอภักดีชุมพล สำหรับมูลนิธิริักษ์ไทยก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2540 เพื่อเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนไทยที่สานต่อเจตนารมณ์ขององค์กรแคร้นนาชาติประเทศไทยในการช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และกลุ่มคนด้อยโอกาสในสังคม ปัจจุบันมูลนิธิ มีการกำหนดกิจกรรมหรืองานหลักไว้ 5 ด้าน ได้แก่ งานส่งเสริมสุขภาพ และงานป้องกันเอดส์ งานส่งเสริมการศึกษา งานส่งเสริมธุรกิจ และอุตสาหกรรมในชุมชน และการส่งเสริมอาชีพงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และงานด้านการช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัย (มูลนิธิริักษ์ไทย, 2560) โดยมูลนิธิริักษ์ไทยที่อำเภอภักดีชุมพลได้ดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ด้วยเช่นเดียวกัน โดยที่ผ่านมามีการร่วมกับชุมชน เจ้าหน้าที่ และ GISDA ในการดำเนินงานจัดทำแผนที่รายละเอียดระดับชุมชน เพื่อกำหนดขอบเขตที่ดินทำกิน มีการขับเคลื่อนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้และที่ดินทำกิน โดยมีบทบาทสำคัญในการผลักดันกลไกการเจรจาต่อรองกับภาครัฐ มีการสนับสนุนชุมชนในการกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งนี้องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ก็มีเป้าหมายสำคัญคือ การลดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่อำเภอภักดีชุมพล สำหรับข้อท้าทายที่พบในพื้นที่คือการประสานความร่วมมือกับภาครัฐในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งบางส่วนไม่เข้าใจการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นจะหาอย่างไรให้ผู้ที่มีความสำคัญในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ทำงานร่วมกันได้

4.5.2 กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงแต่ผลกระทบต่ำ ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล และฝ่ายปกครอง โดยแต่ละกลุ่มมีรายละเอียด ดังนี้

4.5.2.1 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ก่อตั้งขึ้นภายหลังการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อปี พ.ศ. 2522 โดยมีวัตถุประสงค์ของการก่อตั้ง เพื่อส่งเสริมพัฒนาอาชีพ และรายได้ให้แก่เกษตรกรมีอาชีพ การเกษตร และนอกภาคเกษตร พร้อมทั้งพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านสังคม การศึกษา สาธารณสุข ความเข้มแข็งของชุมชน และเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ประเพณีชนเผ่า รวมถึงการพัฒนาประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการของบุคลากร และผู้นำชุมชน จากวัตถุประสงค์การก่อตั้งดังกล่าวจะเห็นได้ว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ได้มีโครงการที่ต่อเนื่องในการฟื้นฟูป่าไม้ผ่านโครงการก่อสร้างฝายชะลอน้ำในพื้นที่ป่าไม้ร่วมกับชุมชน และองค์กรอื่นที่เข้าร่วมในแต่ละครั้ง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวได้สร้างความชุ่มชื้นให้พื้นที่ป่าไม้เรื่อยมา ดังนั้นการเรียนรู้ผลสำเร็จจากการทำฝายชะลอน้ำของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์จะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่นำมาใช้ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ได้ร่วมกับการป้องกันไฟป่า และการปลูกเสริมป่าไม้

อย่างไรก็ตามแม้ว่าภารกิจหนึ่งของศูนย์ฯ จะมียางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่การให้ความสำคัญในการกิจของหน่วยงานคือ การให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเกษตรและการสนับสนุนด้านความเป็นอยู่ของชุมชนด้านต่างๆ แต่ด้วยศูนย์ฯ เป็นหน่วยงานที่ปฏิบัติงานเชิงบวกในพื้นที่ การช่วยขยายแนวคิดด้านการปลูกเสริมป่าในพื้นที่การเกษตรของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการก็จะเป็นแนวทางหนึ่งในการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ และลดการใช้ประโยชน์จากป่าธรรมชาติ นอกจากนี้มูลนิธิโครงการหลวงได้ขอใช้พื้นที่นี้จากกรมป่าไม้ เพื่อการส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน การใช้โอกาสของการขอใช้พื้นที่จากกรมป่าไม้มีมาส่งเสริมงานป่าไม้ที่เต็มรูปแบบก็อาจจะทำได้

4.5.2.2 ผู้นำชุมชน สำหรับผู้นำชุมชนในที่นี้จะจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการนี้ปัจจุบันได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยเป็นผู้ที่ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐสู่สมาชิกในชุมชนผ่านการประชุมหมู่บ้าน ดังนั้นหากมีโครงการ/กิจกรรมใดลงมาในพื้นที่การทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนเป็นสิ่งแรกที่ต้องดำเนินการจากประสบการณ์ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจะพบว่า หากผู้ใหญ่บ้านยังไม่เข้าใจ หรือใส่ใจที่มิวิจัย/เจ้าหน้าที่ จะไม่อนุญาตให้เข้าร่วมการประชุมหมู่บ้าน ด้วยวิถีของคนในพื้นที่วิจัยจะมีความเชื่อถือในผู้นำสูง สำหรับกลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำทางศาสนา เช่น พระ คีชาภิบาล เป็นต้น โดยผู้นำกลุ่มนี้จะมียุทธศาสตร์สำคัญในการนำประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชนตามแต่ละความเชื่อ หรือหลักคำสอนของศาสนา โดยชุมชนจะให้ความเคารพ และให้ความร่วมมือเป็นอันดีในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นหากกิจกรรมการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนจะผสานความร่วมมือกับผู้นำเหล่านี้ในการเป็นผู้ช่วยกระจายข่าวสารสู่สมาชิกในชุมชน จะทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจกิจกรรม และมีโอกาสในการเรียนรู้ และทำงานร่วมกันมากยิ่งขึ้น

4.5.2.3 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจันทร์ ด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการบริหาร และพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ สำหรับงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นงานหนึ่งที่บรรจุในการกิจที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการ ชุมชนต่างๆ ในตำบลได้นำเสนอแผนงาน และโครงการที่จะดูแลจัดการทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ โดยงบประมาณในการดำเนินงานจะได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล

4.5.2.4 ฝ่ายปกครอง สำหรับฝ่ายปกครองในอำเภอภักดีอนันต์วัฒนา ได้แก่ นายอำเภอและเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ ซึ่งปัจจุบันฝ่ายปกครองได้เข้ามามียุทธศาสตร์สำคัญในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในภาพของการป้องกัน และเฝ้าระวังไฟป่าในพื้นที่ โดยการนำของนายอำเภอภักดีอนันต์วัฒนาผ่านการ

ทำงานของผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นหากต้องการส่งผ่านข้อมูลในด้านการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนผ่านผู้นำในฝ่ายปกครองจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่มีประสิทธิภาพด้วยในพื้นที่ยังคงให้ความสำคัญกับผู้นำทางฝ่ายปกครองสูง ดังนั้นการสื่อสารผ่านกลุ่มคนเหล่านี้จะสร้างน้ำหนักให้ประเด็นการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้เป็นประเด็นสำคัญในพื้นที่ได้

สำหรับที่ผ่านมาจะพบว่าผู้นำทางฝ่ายปกครองเข้ามามีบทบาทสำคัญมากในเรื่องที่ดินป่าไม้ในอำเภอภักดีวนิวัฒนา และการควบคุมการเผาในช่วง 60 วันอันตราย โดยทั้งสองกิจกรรมที่ผ่านมาเห็นว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี นอกจากนั้นแล้วผู้นำทางฝ่ายปกครองยังเห็นความสำคัญของการขับเคลื่อนเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ ดังนั้นสิ่งที่ปรากฏในพื้นที่ซึ่งเป็นโอกาสของการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยอนที่จะมีกำลังหนุนเสริมจากฝ่ายปกครองหากมีการประสานงานกันมากยิ่งขึ้น

4.5.3 กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำแต่ผลกระทบสูง ประกอบด้วย ประชาชนทั่วไป โดยเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากต่างจังหวัด หรือต่างอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเข้าไปอาศัยในพื้นที่ชุมชนเพื่อประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะมีการพึ่งพิงทรัพยากรเป็นบางช่วงฤดูกาลหรือพึ่งพิงทางอ้อม ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีความเข้าใจในวิถีของคนท้องถิ่นในระดับหนึ่ง

4.5.4 กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำและมีผลกระทบต่ำ ประกอบด้วย กลุ่มธุรกิจขนาดย่อม สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.5.3.1 กลุ่มธุรกิจขนาดย่อม สำหรับภาคธุรกิจขนาดย่อมในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคาร์ฟท์ทรัพยากรป่าไม้ คือ (1) กลุ่ม pine forest ที่ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ โดยใช้วัตถุดิบในพื้นที่เป็นฐานในการพัฒนางานต่างๆ ทั้งการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยการก่อตั้งกลุ่มเกิดจากคนหนุ่มสาวในชุมชนที่ต้องการสร้างชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ อย่างไรก็ตามหากมีการเพิ่มมูลค่าผลผลิตหรือมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรแล้วการส่งเสริมหรือพัฒนาให้เกิดการแปรรูปผลผลิตจากปาก็เป็นโอกาสหนึ่งของการขยายงานด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ (2) กลุ่มธุรกิจการค้า จะพบว่าบ้านวัดจันทร์และบ้านเด่น จะมีร้านค้าตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งร้านค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่จะไม่ใช้ผู้เก็บหาหรือพึ่งพิงป่าโดยตรงด้วยส่วนใหญ่เป็นคนภายนอกที่เข้ามาประกอบอาชีพ แม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้พึ่งพิงป่าเป็นหลัก แต่บางร้านเป็นผู้รับซื้อผลผลิตจากป่าเพื่อไปขายต่ออยู่ในเมือง โดยเฉพาะเห็ดถอบ ดังนั้นหากตัวแทนการค้าในชุมชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในด้านการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ผ่านการเป็นตลาดรองรับสินค้าจากชุมชนที่พัฒนามาจากผลผลิตจากป่าก็จะเป็นช่องทางในการสร้างการตลาดให้กับสินค้าเหล่านั้นได้

ดังนั้นแม้ว่ากลุ่มธุรกิจขนาดย่อมจะเป็นผู้มีอิทธิพลต่ำและมีผลกระทบต่ำ แต่ควรให้ความสำคัญเช่นเดียวกันเพราะกลุ่มเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของงานด้วยเป็นกลุ่มที่มีโอกาสและมีการเข้าถึงการตลาด อันจะเป็นผลดีต่อธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการป่าไม้ในอนาคต

4.5.3.2 สถาบันการศึกษา สำหรับในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ซึ่งจะเป็นพื้นที่ที่มหาวิทยาลัยต่างๆ เข้ามาทำงานร่วม เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สนับสนุนงานด้านทรัพยากรป่าไม้ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สนับสนุนงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ สนับสนุนองค์ความรู้ด้านการเกษตร ซึ่งสถาบันการศึกษาเหล่านี้เป็นหน่วยงานที่สนับสนุนองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยแล้ว สิ่งเหล่านี้จึงเป็นโอกาสของพื้นที่ในการจะใช้องค์ความรู้ที่มีผสมผสานกับองค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อมาพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ สำหรับงานด้านป่าไม้นั้น ความรู้จากงานวิจัยจะนำมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ร่วมกับองค์ความรู้ท้องถิ่น เพื่อให้การฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้เกิดความยั่งยืน ลดผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ที่เกินกำลังผลิต และใช้อย่างคุ้มค่า โดยนำเสนอผ่านผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการศึกษานิตไม้ม้องถิ่นและการใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกข้าวบ้าน โครงการศึกษานิต/พันธุ์ไม้สวนเพื่อปลูกเป็นสวนป่าและกอรอนุรักษ์ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ เป็นต้น สู่เวทีชุมชนในหมู่บ้านเป้าหมายด้วยสื่อการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม สำหรับกลุ่มสถาบันการศึกษานั้นแม้ว่าจะมีอิทธิพลต่ำต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ แต่เป็นกลุ่มคนสำคัญในการสนับสนุนองค์ความรู้ต่างๆ ให้กับประชาชนในพื้นที่

สำหรับงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นั้น แม้ว่าจะไม่ใช่งานที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูป่าไม้โดยตรง แต่ก็เป็งานที่เอื้อต่อการจัดการพื้นที่ป่าไม้ ด้วยมีการจัดทำข้อมูลรายแปลงของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการจำแนกพื้นที่ป่าไม้กับพื้นที่เกษตรกรรม นี่จึงเป็นโอกาสอันดีในการจะควบคุมพื้นที่ใช้ประโยชน์ของชุมชนไม่ให้มีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตามการเข้ามาทำงานในพื้นที่ของสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์แตกต่างกัน บางสถาบันการศึกษาทำงานวิจัยด้านการป่าไม้โดยตรงแต่บางสถาบันแม้จะไม่ได้ทำงานวิจัยด้านป่าไม้ แต่ผลงานการวิจัยนั้นก็สามารสนับสนุนงานด้านการป่าไม้ได้ แต่การประสานความร่วมมือของสถาบันการศึกษาในการนำผลการวิจัยไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ ถือเป็นความท้าทายของการทำงานร่วมกัน

4.5.3.3 หน่วยงานอื่นๆ ในที่นี้จะประกอบไปด้วยหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ในพื้นที่อำเภอถลางวัฒนา เช่น โรงพยาบาล ที่ปัจจุบันได้มีโครงการเกี่ยวกับการฟื้นฟูองค์ความรู้ท้องถิ่นในด้านการใช้ยาสมุนไพร และการร่วมสืบทอดให้เกิดการคงอยู่ของป่าเดอบน นอกจากนั้นจะเป็นหน่วยงานจากภายนอกเช่น GISTDA ที่เข้ามาช่วยฝ่ายปกครองในการกำหนดขอบเขตที่ดินทำกิน เป็นต้น

ตารางที่ 9 การวิเคราะห์บทบาท/หน้าที่ คำจำกัดความ และมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	บทบาท/หน้าที่	มุมมองต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้
กรมป่าไม้	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอกให้กับคนในชุมชน - เข้ามาส่งเสริมให้คนในชุมชนใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่อย่างยั่งยืน - จัดหา และให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการปลูกพืช - หาดลาดที่สามารถเข้ามารองรับผลผลิตของชุมชนได้ - ทำให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองได้ - ทำให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่า และใช้ประโยชน์จากป่าได้ - ส่งเสริมการปลูกพืชในแปลงของเกษตรกร - ส่งเสริมให้มีการต่อยอดในผลผลิตของคนในชุมชน - จัดหากาสิโนที่เหมาะสมต่อพื้นที่ และให้ผลผลิตที่ดีต่อชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้จะเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนงานสร้างป่าสร้างรายได้ โดยเฉพาะการค้นหานักคิดพันธุ์ใหม่ๆ เพื่อสร้างป่าในพื้นที่ของเกษตรกรร่วมกับพืชผลทางการเกษตร - คนในชุมชนควรที่จะสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากแหล่งอื่น หรือแม้แต่ในพื้นที่อนุรักษ์ - หากในอนาคตมีผลผลิตทางการเกษตรที่สนับสนุนสินค้าตลาด โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ควรมีการดัดแปลง หรือแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น โดยใช้งานวิจัยเข้าช่วย
อ.อ.ป. (สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์)	<ul style="list-style-type: none"> - มีการส่งเสริมให้ราษฎรในชุมชนที่เป็นผู้ปลูก ตูแลรักษา และได้รับประโยชน์จากต้นไม้ในแปลงปลูก - ให้ราษฎรในชุมชนมีบทบาทในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำภายใต้การมีส่วนร่วมของ อ.อ.ป. - มีการให้ความรู้ในด้านกรฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าให้แก่ราษฎรในพื้นที่ และผู้เข้าร่วมโครงการ อ.อ.ป. - มีการจ้างแรงงานภายในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการของ อ.อ.ป. - มีการศึกษาดูงาน เพื่อต่อยอดการปลูกป่า - มีกิจกรรมให้คนในชุมชนเข้าร่วมโครงการปลูกป่าของ อ.อ.ป. 	<ul style="list-style-type: none"> - การนำองค์ความรู้ด้านการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มาใช้ในพื้นที่สวนป่าวัดจันทร์ จะช่วยสร้างโอกาสในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ได้ชัดเจนขึ้น - การดำเนินการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมจะเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ อ.อ.ป. สมาชิกเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการกับ อ.อ.ป. เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ สมาชิกโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ และนักวิจัย - เปิดโอกาสให้สวนป่า เป็นส่วนหนึ่งในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	บทบาท/หน้าที่	มุมมองต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้
ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง วัดจันทร์	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาอาชีพ และรายได้ให้เกษตรกรมีพอกิน ทั้งภาคการเกษตร และนอกภาคเกษตร - เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านสังคม การศึกษา สาธารณสุข ความเข้มแข็งของชุมชน - เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่า โดยปัจจุบันมีกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกฟื้นฟู และการทำฝายชะลอน้ำ - เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการของบุคลากร และผู้นำชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ในปัจจุบันศูนย์ฯ เน้นงานด้านการพัฒนาอาชีพ และรายได้ให้เกษตรกรมีพอกิน ทั้งภาคการเกษตร และนอกภาคเกษตร ดังนั้นภารกิจหลักจึงเน้นการพัฒนา และส่งเสริมพืชผลทางการเกษตร - การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่บ้านจันทร์จะช่วยให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีในพื้นที่
กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยกันดูแลป่าไม้ที่มีอยู่ อนุรักษ์ไม่ให้เกิดการทำลายป่า - ทุกปีชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการปลูกป่าทดแทน โดยวันสำคัญก็ไปปลูกป่าทดแทน หรือปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตายไป รวมถึงช่วยป้องกันไฟป่า และการทำลายป่า 	<ul style="list-style-type: none"> - การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เป็นหน้าที่ของชาวบ้านทุกคนในพื้นที่ เพราะผลประโยชน์ทั้งหมดก็อยู่ที่ชาวบ้าน
องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs): มูลนิธิรักษ์ไทย	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ - พัฒนาร่างฐานข้อมูลในพื้นที่จากความร่วมมือ - ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ร่วมกัน - ทำให้คนในชุมชนอยู่มีความเข้มแข็ง - กิจกรรมทำฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชน ร่วมกันระหว่าง NGOs กับชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าใจสภาพปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ซึ่งจะจะเป็นประโยชน์ในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ - ด้วยเป็นคนในพื้นที่จึงเห็นว่า การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ป่าสนวัดจันทร์ หากดำเนินการฟื้นฟูสำเร็จ นอกจากชุมชนจะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้แล้ว ยังเป็นการแสดงศักยภาพให้คนนอกพื้นที่เห็นว่า ชาวป่าเกาะดูแลสามารถอยู่กับป่าได้ และอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	บทบาท/หน้าที่	มุมมองต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้
ฝ่ายปกครอง: นายอำเภอ เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นแกนนำในการจัดการทรัพยากรที่ดินป่าไม้ระดับอำเภอ และสนับสนุนผู้นำชุมชนในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เช่น การป้องกันไฟป่า การปลูกป่า และการทำฝายชะลอน้ำ - เป็นผู้นำในพื้นที่ในการกำหนดแผนการพัฒนาระดับอำเภอ โดยปัจจุบันจะดำเนินงานให้เป็นจุดศูนย์รวมของการพัฒนาอำเภอ 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นความหวังในการพัฒนาพื้นที่อำเภอกลายมาให้คงสภาพป่าไม้ที่สมบูรณ์ เพื่อแสดงถึงความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของคนทั้งย่านี่พัฒนาในพื้นที่ทรัพยากรป่าไม้
ผู้นำชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - รับงานจากหน่วยงานมาวางแผน เพื่อชี้แจงชาวบ้าน และประสานงานไปยังหน่วยงานอีกครั้ง - มีหน้าที่ประสานงานในกิจกรรมโครงการที่รับมา เช่น ปลูกป่า ทดแทน บวชป่า และทำแนวกันไฟ 	<ul style="list-style-type: none"> - เห็นความสำคัญของป่าไม้กับชาวบ้าน และทุกคนควรดูแลรักษาป่าไม้ - การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่หมู่บ้าน จะทำให้เกิดกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก และจะสร้างโอกาสพัฒนาในด้านอื่นๆ ด้วย
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: องค์กรบริหารส่วนตำบล บ้านจันทร์	<ul style="list-style-type: none"> - แนะนำการกระจายงานให้กับผู้นำชุมชน - มีส่วนร่วมในการบวชป่า และหางบส่งเสริมในการดูแลป่าไม้ - ตรวจสอบทางส่งเสริม - ลงพื้นที่ตรวจสอบสภาพป่า และหาสาเหตุ ของการเกิดสถานการณ์ต่างๆ เช่น การเกิดไฟป่า และร่วมกับชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านต้องได้รับประโยชน์จากกฏอนุรักษ์ และรักษาป่าไม้ - ป่าไม้ คือ อีกหนึ่งชีวิตของชาวบ้าน และผู้ได้รับประโยชน์ ก็คือ ชาวบ้าน

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	บทบาท/หน้าที่	มุมมองต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้
กลุ่มธุรกิจขนาดย่อม	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างเครือข่ายทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น - เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่น่าจะเสริมกำลังความคิดของคนในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น - มีช่องทางทางการตลาดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการออกแบบ 	<ul style="list-style-type: none"> - การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ด้วยวิธีการต่างๆ อาจจะสามารถนำผลผลิตจากป่าไม้มาพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่จะสร้างมูลค่าได้ในอนาคต
สถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้)	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นผู้สนับสนุนทางวิชาการให้กับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ - สนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการวิจัยสู่ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น แผนที่ยุทธศาสตร์ ผลงานการวิจัยต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - การฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยวดจะช่วยเสริมสร้างพื้นที่ป่าไม้ในอำเภอภักดีชุมพล โดยเฉพาะตำบลวัดจันทร์ ให้มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ และรักษาพื้นที่ป่าไม่ให้คงอยู่กับวัดจันทร์ต่อไป - ได้มีพื้นที่สำหรับทดลองรูปแบบ หรือวิธีการในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยวดบนฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ - การฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยวด จะช่วยให้ป่าสนธรรมชาติแหล่งใหญ่ที่สุดในประเทศยังคงอยู่กับพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ต่อไป - ข้อมูลแผนที่รายแปลงจะนำไปสู่การควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในด้านการบุกรุกพื้นที่เพื่อทำเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

4.6 การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ป่าไม้สนองอย่างยั่งยืนตามหลักวิชาการ

สำหรับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างยั่งยืนนั้น ในเบื้องต้นได้นำข้อมูลจากการสำรวจความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจชุมชนเป้าหมายเกี่ยวกับประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ทั้งนี้จากการสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ประมาณร้อยละ 65 มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูง (คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีเพียงร้อยละ 2.5 เท่านั้น ที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้น้อย ส่วนบ้านแจ่มน้อย พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 50 มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูง (คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) ประมาณร้อยละ 45 มีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลาง และมีเพียงร้อยละ 5 เท่านั้น ที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้น้อย และบ้านเด่น พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 62.5 มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูง (คะแนนตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป) ประมาณร้อยละ 34.4 มีความรู้ความเข้าใจระดับปานกลาง และมีเพียงร้อยละ 3.1 เท่านั้น ที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้น้อย สำหรับคำถามรายชื่อที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ภาพรวมทั้ง 3 หมู่บ้าน แสดงในตาราง ที่ 10

ตารางที่ 10 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของหมู่บ้านเป้าหมาย (n=92)

ข้อความ	จำนวน (ร้อยละ)	
	ถูก	ผิด
1. ป่าไม้เป็นแหล่งผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค	88 (95.6)	4 (4.4)
2. ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างเต็มที่ไม่มีขอบเขตจำกัด	64 (69.6)	28 (30.4)
3. การตัดไม้ทำลายป่าจนทำให้ป่าเสื่อมโทรม เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาน้ำป่าไหลหลาก และเกิดน้ำท่วมฉับพลันได้	78 (84.8)	14 (15.2)
4. การปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนา ไม่ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะไม่ได้เป็นการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าจริง	45 (48.9)	47 (51.1)
5. ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร เพราะต้นไม้ในป่าจะทำให้หน้าฝนที่ตกลงมาค่อย ๆ ซึมลงไปในดินได้เป็นอย่างดี	89 (96.7)	3 (3.3)
6. ป่าไม้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังนั้นการอนุรักษ์หรือการฟื้นฟูสภาพป่าจึงควรปล่อยให้เกิดขึ้นเองหรือเป็นไปตามธรรมชาติเท่านั้น	56 (60.9)	36 (39.1)
7. การนำทรัพยากรป่าไม้ไปใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง เหมาะสม ไม่เกินกำลังผลิตของป่า เป็นการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนอีกทางหนึ่ง	87 (94.6)	5 (5.4)

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ข้อความ	จำนวน (ร้อยละ)	
	ถูก	ผิด
8. การปลูกต้นไม้ในที่รกร้างว่างเปล่า ถือเป็นกรอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างหนึ่งที่จะช่วยฟื้นฟู และทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น	86 (93.5)	6 (6.5)
9. ป่าไม้ไม่สามารถช่วยบรรเทาความรุนแรงของลมพายุได้	72 (78.3)	20 (21.7)
10. การตัดไม้ทำลายป่าจนเกิดความเสื่อมโทรมไม่ได้เป็นสาเหตุหนึ่ง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	49 (53.3)	43 (46.7)

จากตารางที่ 10 จะพบว่า ประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจน้อย หรือส่วนใหญ่มีความเข้าใจไม่ถูกต้อง ซึ่งความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนี้อาจนำไปสู่ความเสื่อมโทรมในการใช้ประโยชน์ และอาจมีผลต่อการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมี 4 ประเด็น คือ

(1) ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างเต็มที่ไม่มีขอบเขตจำกัด โดยจากการวิเคราะห์ทั้ง 3 ชุมชน พบว่า ร้อยละ 30.4 ตอบผิด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหากคนในชุมชนประมาณ 1 ใน 3 มองว่าชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างเต็มที่ไม่มีขอบเขตจำกัดอาจจะนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ในอนาคตได้

(2) การปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายน่า ไม่ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะไม่ได้เป็นการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าจริง ซึ่งจากหลักวิชาการนั้นการปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายน่า ถือเป็นกรอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้รูปแบบหนึ่ง โดยหากมีการปลูกฟื้นฟูในพื้นที่เกษตรกรรมจะเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียว และลดการพังทลายของดิน ด้วยชนิดไม้ที่นิยมนำมาส่งเสริมการปลูกในพื้นที่เกษตรกรรมจะเป็นชนิดไม้ที่ราษฎรใช้ประโยชน์

(3) ป่าไม้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังนั้นการอนุรักษ์ หรือการฟื้นฟูสภาพป่า จึงควรปล่อยให้เกิดขึ้นเอง หรือเป็นไปตามธรรมชาติเท่านั้น ซึ่งในการปลูกฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้นั้นสามารถทำได้ในรูปแบบของการฟื้นฟูเองตามธรรมชาติด้วยการทดแทนตามธรรมชาติ (natural succession) และที่มนุษย์ช่วยในการปลูกฟื้นฟู (reforestation)

(4) การตัดไม้ทำลายป่าจนเกิดความเสื่อมโทรมไม่ได้เป็นสาเหตุหนึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งจากการศึกษาที่ผ่านมาจะพบว่า การตัดไม้ และการทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงเป็นสาเหตุหนึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนั้นจะได้จากโครงการ Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing

countries (REED+) ซึ่งหมายถึง โครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการตัดไม้ทำลายป่า และการทำให้ป่าเสื่อมโทรม ที่ดำเนินการในประเทศที่กำลังพัฒนารวมถึงประเทศไทยด้วย

จาก 4 ประเด็นดังกล่าวข้างต้นนำมาซึ่งการพัฒนาสื่อ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเบื้องต้น ให้กับราษฎรในพื้นที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าไม้และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนตามหลัก วิชาการ เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน ทางทีมวิจัยได้มีการแบ่งกิจกรรม/สื่อสำหรับการถ่ายทอดความรู้ เกี่ยวกับการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ป่าไม้นอ้อย่างยั่งยืนตามหลักวิชาการ ทั้งนี้รวมถึงการทำความรู้จัก ไม้สนต่างถิ่นที่กำลังดำเนินการทดลองเพื่อมาส่งเสริมในพื้นที่ โดยสื่อต่างๆ ที่ใช้มีดังนี้

4.6.1 การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นการจัดทำโปสเตอร์ โดยทีมวิจัยได้จัดทำโปสเตอร์ เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายเกี่ยวกับไม้สนในประเทศไทย ซึ่งมีทั้งหมด 5 ชนิด ได้แก่ สนสองใบ (*Pinus merkusii*) สนสามใบ (*Pinus kesiya*) สนโอคาร์ปา (*Pinus oocarpa*) สนครีเบีย (*Pinus caribaea*) และสนเทकुมนานี (*Pinus patula* ssp. *tecunumanii*) ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ ทราบเกี่ยวกับไม้สนชนิดต่างๆ ที่สามารถนำมาปลูก เพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคตได้ เพื่อลดการพึ่งพิงไม้ สนจากป่าธรรมชาติ ตัวอย่างโปสเตอร์ ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 16 ตัวอย่าง โปสเตอร์ไม้สนในประเทศไทย

4.6.2 การใช้สื่อบุคคล

4.6.2.1 การพูดคุยระหว่างทีมวิจัยกับผู้นำชุมชน เพื่อทำความเข้าใจค่าต่างๆ เช่น "การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน-ต้นไม้ที่ปลูกรุ่นพ่อ เพื่อให้รุ่นลูกได้ใช้ประโยชน์" "ใช้ต้นไม้ที่ปลูกและปลูกต้นไม้ที่เราใช้" นอกจากนี้ยังทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดแปลงทดลองการปลูกทดสอบพันธุ์ไม้สนชนิดต่างๆ ที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ หน่วยย่อยห้วยงู เพื่อหาชนิดพันธุ์ไม้สนที่เหมาะสมสำหรับการปลูกในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ และพื้นที่ทำกินของราษฎร โดยทำการวิจัยโดยทีมวิจัยจากคณะวนศาสตร์ พร้อมประชาสัมพันธ์ผ่านผู้นำชุมชนหากสมาชิกในชุมชนท่านใดสนใจเป็นผู้สังเกตการณ์จะเชิญเข้าร่วมสังเกตการณ์ในวันที่มีการปลูก และสามารถติดตามการเติบโตของไม้สนที่ปลูกผ่านรายงานผลการวิจัย ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปในอนาคต

4.6.2.2 การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิจัยกับผู้นำชุมชนเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ไม้สน พบว่า ราษฎรในพื้นที่ยังมีความเห็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ไม้ในเชิงเศรษฐกิจทั้งในด้านเนื้อไม้ (ไม้ท่อน) และยางสน ว่าเป็นความเสี่ยงที่จะทำลายป่า โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา และไม่มีความมั่นใจว่าหลักวิชาการจะสามารถนำมาใช้ในการควบคุมการใช้ประโยชน์ได้จริง โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ในป่าธรรมชาติ ดังนั้นหลายท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ในส่วนของผลิตภัณฑ์รองจากไม้สน เช่น การใช้ผล เลือก และใบเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งหากมองประเด็นการใช้ประโยชน์ และการสร้างเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรจากป่าสนวัดจันทร์ทางทีมวิจัยจึงได้มีการเก็บตัวอย่างมาเพื่อให้ผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านเยื่อกระดาษศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้ประโยชน์ ผล เลือก และใบต่อไป

4.6.2.3 การประชุมในเวทีต่างๆ ในพื้นที่ ทีมวิจัยได้เข้าร่วมประชุม เพื่อแนะนำเกี่ยวกับความสำคัญ วัตถุประสงค์ และสิ่งที่คาดหวังจากงานวิจัย ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ทราบเกี่ยวกับการฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน และในการเข้าร่วมประชุมยังเป็น การรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับป่าสนวัดจันทร์จากผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในการประชุมหลายท่านที่เป็นคนในพื้นที่มองว่าป่าสนวัดจันทร์อุดมสมบูรณ์แล้วไม่จำเป็นต้องปลูกฟื้นฟูแล้วใครๆ ไร่ก็เพียงพอ อย่างไรก็ตามผลการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จะเห็นได้ว่าปัจจุบันยังคงมีการใช้ประโยชน์ไม้สน ดังนั้นหากต้องการให้ป่าสนวัดจันทร์ยังคงความอุดมสมบูรณ์การปลูกเสริมเพื่อใช้ในอนาคตจึงเป็นสิ่งจำเป็น

4.6.3 การใช้วัสดุจริงเป็นสื่อในการเรียนรู้ โดยทีมวิจัยได้จัดหาไม้สนชนิดต่างๆ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเป้าหมายสามารถดูความแตกต่างของไม้แต่ละชนิดผ่านสื่อสัมผัสต่างๆ ด้วยตนเอง โดยเฉพาะไม้สนต่างถิ่น ในครั้งนี้สามารถหาตัวอย่างไม้สนได้ 2 ชนิด คือ สนคาริเบีย และสนสองใบ ดังภาพที่ 17

ภาพที่ 17 ตัวอย่างไม้สนสนคาริเบีย และสนสองใบ

4.6.4 การศึกษาดูงานในแปลงปลูกทดลองของโครงการวิจัยโครงการศึกษานิต/พันธุ์ไม้สนเพื่อปลูกเป็นสวนป่าและการอนุรักษ์ในพื้นที่โครงการหลวงวัดจันทร์ โดยได้นำตัวแทนของหมู่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ และบ้านแจ่มน้อย จำนวน 8 คน ที่เป็นสมาชิกปลูกป่าโครงการปลูกสร้างสวนป่า และอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารของโครงการหลวงวัดจันทร์ ซึ่งดำเนินการโดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้บริเวณพื้นที่โครงการหลวงฯ ห้วยยู โดยเป้าหมายของการเยี่ยมชมสถานที่ปลูกเพื่อให้ตัวแทนชุมชนได้รู้จักไม้สนชนิดต่างๆ ที่นำมาศึกษา เพื่อลดความกังวลใจเกี่ยวกับการปลูกไม้ต่างถิ่น ทั้งนี้ในกระบวนการศึกษาดูงานในแปลงทดลองได้มีการแลกเปลี่ยน และให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูก การเตรียมพื้นที่ปลูก และการสังเกตลักษณะกล้าไม้ที่ดี อย่างไรก็ตามสำหรับการปลูกในแปลงเกษตรกรผู้ที่จะทำการปลูกไม้ป่าในแปลงตนเองนั้นสามารถปลูกได้ตามอัธยาศัยตามแนวพระราชดำริการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ได้โดยพิจารณาปลูกต้นไม้ทั้ง 4 เรือนยอดตามความเหมาะสม และลักษณะการใช้ประโยชน์สลับกันไป โดย 4 ชั้นเรือนยอด ได้แก่ เรือนยอดชั้นบน เรือนยอดชั้นรอง เรือนยอดไม้พุ่ม และเรือนยอดชั้นผิวดิน โดยมองว่าในอนาคตนั้นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ควรจะมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของราษฎร ทั้งนี้เพื่อลดการพึ่งพิงป่าธรรมชาติ ด้วยจากการสอบถามความคิดเห็นทั้งกลุ่มผู้นำ และข้าราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่มองว่าการฟื้นฟูป่าที่ดีที่สุด คือ การฟื้นฟูป่าโดยปล่อยให้ป่าไม้ขึ้นฟื้นฟูด้วยตัวเองตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ 9 ดังนั้นการทำงานร่วมกับสวนป่าโดยเน้นการฟื้นฟูป่าในพื้นที่ป่าหัวไร่ปลายนาจึงน่าจะเป็นแนวทางหลักในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนด้วยกว่า 20 ปี ของโครงการดังกล่าวได้มีราษฎรบางส่วนเริ่มมีการใช้ไม้เกี่ยะ และไม้พื้นจากแปลงป่าหัวไร่ปลายนาของตนเอง สำหรับรูปภาพกิจกรรมการศึกษาดูงานดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 กิจกรรมการศึกษาดูงานในแปลงปลูกทดสอบพันธุ์ไม้สน ณ สถานีวิจัย ห้วยงู

จากการศึกษาดูงานชุมชนได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ป่าไม้สนอย่างยั่งยืนตามหลักวิชาการ และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ป่าไม้สนร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยในระหว่างการศึกษาดูงานได้มีการอธิบายวิธีการปลูกไม้สน การเติบโต และการดูแลสนที่ได้มีการปลูก ผ่านการอธิบาย ชัก ลาม กับวิทยากรผู้นำเสนอ โดยในการพูดคุยได้กล่าวถึง หลักการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ผ่านคำอธิบายอย่างง่าย ดังนี้

"ปัจจุบันในหมู่บ้านเรามีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเห็นว่ามีการใช้ไม้สนเยอะ โดยเฉพาะการเอาไม้เกี้ยว และตัดไม้สนมาใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือน เราจะทำอย่างไรหากไม้สนบ้านเราจะใช้ประโยชน์ได้มีลดลง และเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีการเข้มงวดในการใช้ประโยชน์มากขึ้น ดังนั้นเพื่อให้เราสามารถใช้อย่างต่อเนื่อง มีให้ลูกหลานได้ใช้ด้วย เราต้องใช้อย่างรู้คุณค่าใช้เท่าที่จำเป็น และปลูกสร้างเพิ่มเพื่อให้มีมากขึ้นทดแทนกับที่เราใช้อยู่ในปัจจุบัน"

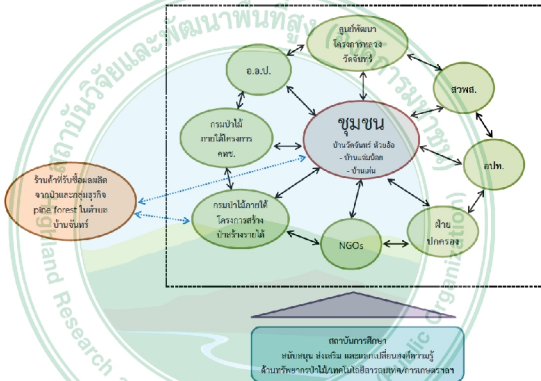
จากการศึกษาดูงานดังกล่าวเมื่อจบการศึกษาดูงานแล้วได้มีการมอบกล้าไม้สนจำนวน 3 ชนิด อันเป็นไม้สนที่จะนำมาส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่โครงการวิจัยปลูกเพิ่มเติมในพื้นที่แปลงป่าหัวไร่ปลายนาของเกษตรกร ได้แก่ สนควรีเบือ สนโศคาร์ป่า และสนเทควานี่

อย่างไรก็ตามในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในปีที่ 1 ยังไม่ได้มีการประเมินผลหลังการดำเนินกิจกรรม ด้วยเป้าหมายหลักของการดำเนินงาน คือการสร้างความคุ้นเคยระหว่างนักวิจัยกับชุมชนเป้าหมาย โดยใช้สื่อต่างๆ เป็นสื่อกลางในการดึงประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรม ด้วยประเด็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ป่าไม้ในพื้นที่ยังคงประเด็นอ่อนไหวที่ชุมชนยังคงมีความไม่แน่ใจและคลางแคลงใจต่อนักวิจัยที่เข้ามาในพื้นที่ว่าต้องการผลประโยชน์ให้กับหน่วยงานด้านป่าไม้หรือไม่

4.7 แนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ของชุมชน

4.7.1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถจำแนกความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการทำงานด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ศึกษาได้ดังภาพที่ 19

- หมายเหตุ
- ↔ ความสัมพันธ์ขององค์กร/หน่วยงาน/ชุมชนในรูปแบบของการทำงานร่วมกันตามภารกิจของหน่วยงาน
 - ⬅⋯⋯➡ ความสัมพันธ์ในลักษณะการเป็นตลาดรองรับสินค้าที่มาจากผลผลิตจากป่า
 - ▲ ความสัมพันธ์ของสถาบันการศึกษาโครงการวิจัยต่างๆ ที่สนับสนุน ส่งเสริม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเพื่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 19 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับชุมชนเป้าหมาย โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง

โดยจากการศึกษาบทบาทหน้าที่ และมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทำให้เห็นภาระหน้าที่ และกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละหน่วยงาน/บุคคลดำเนินการในปัจจุบัน ดังนั้นหากทุกฝ่ายจะเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟู จัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนนั้น การประสานกิจกรรมที่มีอยู่จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ใน

อนาคตไม่ได้เป็นการงานใหม่ แต่เป็นการงานเดิมที่ดำเนินการ เช่น โครงการปลูกสร้างสวนป่าและอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร (สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์) โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ (กรมป่าไม้) กิจกรรมการปลูกป่า (อบต. และหน่วยงานอื่นๆ) การป้องกันไฟป่า (กรมการปกครอง: นายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และอาสาสมัครในชุมชน) การทำฝายชะลอน้ำ (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงฯ อำเภอ และหน่วยงานอื่นๆ) เป็นต้น จากกิจกรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในกรอบของการฟื้นฟูป่าแต่ละองค์กร หน่วยงาน และชุมชนได้มีการดำเนินกิจกรรมอยู่เป็นประจำอย่างไรก็ตาม เพื่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของแต่ละหน่วยงาน/องค์กร ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนบนฐานชุมชน สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้ดังนี้

1. กรมป่าไม้ กลุ่มเป้าหมายหลักในการดำเนินโครงการ คือ กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกจำนวน 70 หลังคาเรือน โดยกรมป่าไม้จะทำหน้าที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างป่า และมีรายได้จากป่านั้น สำหรับโครงการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนจะร่วมเป็นผู้ให้คำปรึกษา เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งทางวิชาการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินงานในพื้นที่ และสมาชิกในโครงการ (ประชาชน) พร้อมสอดแทรกการเพิ่มไม้ใช้สอยจากการปลูกเองของเกษตรกร โดยเฉพาะไม้สนส่งเสริม โดยให้ผู้เข้าร่วมโครงการบรรจุไม้สนส่งเสริมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในแปลงโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ และร่วมกันมองหาแนวทางในการขยายแนวคิดของโครงการสู่เพื่อนบ้าน รวมถึงแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากป่าไม้ เพื่อสร้างมูลค่าและก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2. องค์กรอุตสาหกรรมป่าไม้ (สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์) กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ เจ้าของแปลงที่เข้าร่วมโครงการปลูกสร้างสวนป่าด้วยการปลูกเสริมป่า โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ โดยราษฎรระหว่าง ปี พ.ศ. 2540-2560 โดยบ้านวัดจันทร์-หัวอ้อย มีผู้เข้าร่วมโครงการ 175 แปลงพื้นที่เข้าร่วมโครงการฯ 6,975 ไร่ บ้านแจ่มน้อยมีผู้เข้าร่วมโครงการ 72 แปลงพื้นที่เข้าร่วมโครงการฯ 3,065 ไร่ และบ้านเด่นมีผู้เข้าร่วมโครงการ 107 แปลง พื้นที่เข้าร่วมโครงการฯ 4,495 ไร่ โดยการทำงานในโครงการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนจะขับเคลื่อนผ่านเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของแปลงเหล่านี้ โดยผู้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งกลุ่มเป้าหมาย และ ออป. ได้แก่ กรมป่าไม้ในโครงการสร้างป่าสร้างรายได้จะเข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการปรับใช้โครงการสร้างป่าสร้างรายได้ให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการดูแลพื้นที่ป่าไม้ โดยการให้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ปลูกสร้างขึ้น ในพื้นที่มีวิจัยด้านป่าไม้จะทำการส่งเสริม และให้ความรู้ในด้านการปลูกไม้ยืนต้น โดยเฉพาะไม้สนส่งเสริม นอกจากนี้ทางฝ่ายปกครองจะช่วยสร้างความเข้าใจกับผู้นำชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายแนวคิดในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนในชุมชนอื่นๆ

3. กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ในชุมชนเป้าหมาย ประกอบด้วย ชุมชนบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ชุมชนบ้านแจ่มน้อย และชุมชนบ้านเด่น จะเป็นกำลังหลักในพื้นที่เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยวด โดยบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้สู่บุคคลภายนอก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเคารพซึ่งกันและกัน นอกจากนี้องค์ความรู้ต่างๆ จากงานวิจัยนั้นหากนำมาใช้ในพื้นที่ ชุมชนจะเป็นผู้มีสิทธิในการคัดเลือก และตัดสินใจในการจะนำมาใช้ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนเอง

4. องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นอีกหนึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญในพื้นที่ในการดำเนินงานเกี่ยวกับวิถีชีวิต และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่จะมีประสบการณ์ในการทำวิจัยท้องถิ่น ดังนั้นในการทำงานร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และสถาบันการศึกษา การได้รับความร่วมมือ การสนับสนุน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากองค์กรพัฒนาเอกชน จะเป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้การฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยวดประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ NGO ในพื้นที่ยังสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนในการเรียนรู้เทคนิควิธีการในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และสามารถเป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้ของชุมชนได้

5. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ด้วยภารกิจหลักของหน่วยงานในพื้นที่เน้นการส่งเสริมอาชีพ ด้านการเกษตรสู่ชุมชน ดังนั้นในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ หากชุมชนได้รับความรู้ในด้านการเพาะปลูกที่ดีสามารถให้ผลตอบแทนสูง และสามารถนำองค์ความรู้นั้นไปปรับใช้กับการปลูกไม้ยืนต้นในแปลงฟื้นฟูต่างๆ ได้ อาจส่งผลให้การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น และด้วยช่องทางการตลาดของโครงการหลวงที่กว้าง ในอนาคตหากมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ขึ้นจากทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ โครงการหลวงอาจเป็นหน่วยงานหลักในการให้ความรู้ด้านการตลาด เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่ที่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้น และเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น รวมถึงหน่วยงานสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (สวพส.) ที่สนับสนุนงานโครงการหลวงและขยายผลองค์ความรู้โครงการหลวงในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน

6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปัจจุบันหน่วยงานได้สนับสนุนงบประมาณในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ตามแผนพัฒนาของหน่วยงาน อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากการกำหนดงบประมาณแล้วหาก อบต. ต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างยั่งยืนการออกกฎเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ผ่านอำนาจของหน่วยงาน

เพื่อบังคับใช้ในพื้นที่ที่อาจเป็นหนึ่งในทางเลือกที่จะเพิ่มบทบาทของหน่วยงานในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ได้

7. ฝ่ายปกครอง ตามภาระหน้าที่ที่ดูแลทุกข์สุข และความเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่คนในพื้นที่ผ่านการทำงานของผู้นำชุมชน แต่ด้วยวิถีของคนท้องถิ่นที่ให้การสนับสนุนหน่วยงานราชการในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเสมอมาหากได้รับการร้องขอ ดังนั้นหากฝ่ายปกครองนำโดยนายอำเภอ มีความเข้าใจในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน พร้อมมีการประชาสัมพันธ์หรือจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ พร้อมทั้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์แก่ผู้นำชุมชน ซึ่งมีการประชุมอย่างต่อเนื่องทุกเดือน ก็จะเป็นทางหนึ่งในการทำความเข้าใจกับชุมชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตามหน่วยงานที่ดำเนินงานทางวิชาการต้องเข้ามาสนับสนุนการทำงานของฝ่ายปกครองเพิ่มขึ้น เพื่อให้ข้อมูลที่ยืดหยุ่น หรือประชาสัมพันธ์นั้นมีความถูกต้อง

8. กลุ่มธุรกิจขนาดย่อมในพื้นที่ ในปัจจุบันเพิ่งเริ่มก่อตั้งกลุ่มขึ้นสำหรับบทบาทในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ยังมีไม่ชัดเจนนัก โดยกลุ่มนี้มีสมาชิกในชุมชนที่เป็นครูรุ่นใหม่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา และกลับมายู่ในพื้นที่ เพื่อพัฒนาท้องถิ่น ได้มีการวิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีวัตถุประสงค์ในพื้นที่เป็นหลักในการพัฒนา ดังนั้นหากประสานโครงการของกลุ่มธุรกิจขนาดย่อมเข้ากับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เช่น การปลูกพืชที่สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ได้ในอนาคตในแปลงโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ หรือโครงการปลูกสร้างสวนป่าฯ ของ ออป. ก็จะทำให้การฟื้นฟูป่าไม้ไม่เพียงการปลูกต้นไม้ แต่อาจรวมถึงการปลูกพืชเสริมในป่าที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรด้วย รวมถึงร้านค้าในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้รับซื้อผลผลิตของชุมชน ทั้งผลผลิตจากป่าและผลผลิตทางการเกษตร

4.7.2 แนวทางการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการทำงานด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และระดมความคิดเห็นกับกลุ่มผู้นำ และองค์กรต่างๆ อย่างไม่เป็นทางการสามารถสรุปแนวทางการทำงานร่วมกัน โดยแบ่งกลุ่มการทำงานออกเป็น 2 กลุ่ม คือ แนวทางการทำงานกับชุมชนเป้าหมาย และแนวทางการทำงานกับองค์กรสนับสนุนอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.7.2.1 แนวทางการทำงานกับชุมชนเป้าหมาย ในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยัด

1) การถ่ายทอดความรู้ด้านการป่าไม้ ที่ได้จากโครงการวิจัยต่างๆ และความรู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยจำแนกกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

(1) กลุ่มราษฎรที่เข้าร่วมกิจกรรมการปลูกสร้างสวนป่า และอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์ โดยความรู้ที่จะมีการสนับสนุน คือ ความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าไม้ การปลูก การดูแล และการจัดการแปลงที่เข้าร่วมโครงการฯ โดยข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้จากงานวิจัยโครงการวิจัยการศึกษาชนิดพันธุ์ไม้สนเพื่อปลูกเป็นสวนป่าและการอนุรักษ์ในพื้นที่โครงการหลวงวัดจันทร์ และโครงการศึกษาชนิดไม้และการใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกป่าชาวบ้าน

(2) กลุ่มราษฎรที่เข้าร่วมโครงการสร้างป่าสร้างรายได้ของกรมป่าไม้ โดยวัตถุประสงค์ของโครงการที่ได้กล่าวไว้ว่า เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ โดยเน้นในพื้นที่เกษตรกรรมของราษฎร จากการสังเกตการดำเนินโครงการที่ผ่านมา พบว่า เจ้าหน้าที่ได้เน้นการปลูกพืชผลทางการเกษตร โดยมีไม้พุ่มสมในแปลง เช่น มะขามป้อม เนียง สัก และบางแปลงมีการเหลือลูกไม้สนไว้ในพื้นที่ อย่างไรก็ดี เพื่อเป็นการปลูกไม้ไว้ใช้ในอนาคตการเลือกชนิดพันธุ์ที่เหมาะสมอื่นๆ ที่ได้จากโครงการศึกษาชนิดไม้และการใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกป่าชาวบ้าน ก็จะเป็นทางเลือกหนึ่งในการมีชนิดพันธุ์ไม้หลากหลายขึ้นในแปลงโครงการสร้างป่าสร้างรายได้

(3) กลุ่มราษฎรที่เข้าร่วมโครงการกับมูลนิธิโครงการหลวง ในนามของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ซึ่งกลุ่มนี้จะเน้นการผลิตทางการเกษตรหากสามารถขยายงานด้านการป่าไม้ โดยการนำกล้าไม้ที่จะสามารถใช้ประโยชน์ได้ในอนาคตไปปลูกในแปลงการเกษตร ก็จะสามารถสร้างเป็นกลไกหนึ่งในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ได้ ด้วยผู้ที่เป็นสมาชิกมีจำนวนมากกระจายอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลบ้านจันทร์และตำบลใกล้เคียง

(4) กลุ่มชาวบ้านทั่วไป สำหรับแนวทางในการดำเนินงานกับกลุ่มชาวบ้านทั่วไป จะเน้นเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการ และการให้ความรู้เรื่องการฟื้นฟู การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยิ่งยัด รวมถึงบทบาทสำคัญของคนในการช่วยดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ด้วยกลุ่มประชาชนทั่วไปนี้บางส่วนอาจจะไม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง แต่บางส่วนอาจเป็นผู้ที่เข้าไปใช้ประโยชน์ดังนั้นการทำความเข้าใจในประเด็นการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยิ่งยัด อาจส่งผลให้เกิดความตระหนักมากยิ่งขึ้นหากจะมีการใช้ประโยชน์

2) การพัฒนางานวิจัยร่วมกับชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน เช่น

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างไฟฟ้ากับผลผลิตเห็ดถอบ ซึ่งจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนในปีที่ผ่านมามีการป้องกันไฟ ภายใต้ันนโยบายรัฐเกี่ยวกับการลดปัญหาหมอกควัน โดยงดเผาพื้นที่เกษตรกรรมในช่วง 60 เรียกว่า 60 วันอันตราย ซึ่งเสี่ยงสะท้อนของชุมชนที่ส่งกลับมาถึงหน่วยงานคือการลดลงของเห็ดถอบเมื่อไม่มีการเผาป่า ดังนั้นสิ่งที่เป็นความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ที่คิดว่าไฟไม่มีผลต่อการงอกของเห็ดนั้นขัดแย้งกับสิ่งที่ชุมชนรู้สึก การทำความเข้าใจร่วม คือการทำงานวิจัยร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และยอมรับผลควรวิจัยที่ผ่านกระบวนการศึกษาร่วมกัน ทั้งนี้การศึกษาเรื่องไฟป่าย่อมส่งผลกระทบต่อทรัพยากรป่าไม้โดยตรง

(2) การศึกษาผลกระทบของการจัดการไฟในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ ด้วยผลจากการป้องกันไฟในปีที่ผ่านมา ชุมชนมีความกังวลเกี่ยวกับปริมาณเชื้อเพลิงในป่าสน หากมีการป้องกันไฟอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน อาจส่งผลให้เกิดความรุนแรงของไฟป่ามากยิ่งขึ้นเมื่อเกิดไฟป่าด้วยใบสนที่ร่วงหล่นมีการย่อยสลายช้าใบสนเหล่านี้จะเป็นเชื้อเพลิงอย่างดีหากเกิดไฟป่าขึ้น ดังนั้นการวางแผนการจัดการไฟในพื้นที่จึงน่าจะเป็นทางออกในการรักษาป่าสนไว้ก่อนที่จะถูกไฟทำลาย

(3) การประเมินการใช้ประโยชน์ไม้พินของชุมชน ข้อมูลที่พบจากการศึกษาพบว่าไม้พินมีความสำคัญย่งสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง ดังนั้นการใช้ประโยชน์ไม้พินที่ทุกครัวเรือนต้องการส่งผลปริมาณการใช้ประโยชน์ในแต่ละปีมีจำนวนมาก หากประเมินศักยภาพแหล่งผลิตไม้พินจะสามารถคาดการณ์ปริมาณไม้พินในอนาคตได้ ดังนั้นหากมีแนวโน้มการใช้ไม้พินที่เพิ่มขึ้นหรือป่าที่สามารถผลิตไม้พินได้นั้นไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ได้อย่างพอเพียง การส่งเสริมการปลูกไม้ไผ่สายในครัวเรือนจึงน่าจะเป็นทางเลือกให้กับชุมชนได้

สำหรับงานวิจัยที่จะดำเนินการเหล่านี้ควรเป็นงานวิจัยร่วมกับคนในชุมชน และนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เพื่อให้ชุมชนสามารถเรียนรู้กระบวนการคิดวิเคราะห์ เพื่อนำประสบการณ์ที่ได้มาสู่การจัดการปัญหาของชุมชนได้ในอนาคต งานวิจัยลักษณะนี้จะเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน โดยการค้นหาคำตอบต่างๆ ต้องผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ และการจัดการปัญหาต่างๆ ควบมาจากฐานข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามในแนวทางการทำงานกับชุมชนผ่านการทำวิจัยร่วมกับนักวิจัยได้รับงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากแหล่งอื่นๆ เพื่อให้สามารถบรรลุผล

3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำผลการศึกษาหรือข้อมูลอื่นๆ เข้าสู่การประชุมระดับหมู่บ้าน เพื่อสื่อสารสร้างความเข้าใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น การนำผลการศึกษาจากงานวิจัยโครงการวิจัยการศึกษาชนิด/พันธุ์ไม้สนเพื่อปลูกเป็นสวนป่าและ

การอนุรักษ์ในพื้นที่โครงการหลวงวัดจันทร์ และโครงการศึกษาชนิดไม้และการใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกป่าชาวบ้าน และผลการศึกษาของโครงการศึกษาฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างยั่งยืนบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนวัดจันทร์ เป็นต้น

4) การจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยเป็นแผนการจัดการที่ง่ายไม่ซับซ้อน สามารถทำได้จริง ซึ่งการจัดทำแผนนี้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะถูกนำมาใช้ในการวางแผน โดยอาจเป็นแผนการจัดการที่เน้นการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เป็นแผนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ เฉพาะตามความต้องการของชุมชน หรือเป็นแผนที่หาแนวทางในการแก้ปัญหาด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละชุมชน

5) จัดทำแหล่งเรียนรู้ด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยทำการคัดเลือกแปลงเกษตร และเกษตรกรที่มีแนวคิดในการทำการเกษตรแบบวนเกษตร หรือแปลงที่ทำการปลูกพืชแบบปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง หรือแปลงที่ดำเนินการตามแนวทางพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 อื่นๆ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

4.7.2.2 แนวทางการทำงานกับองค์กรสนับสนุนอื่นๆ ในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

1. การสนับสนุนข้อมูลเชิงวิชาการให้แก่หน่วยงานที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ สามารถสรุปข้อมูลเชิงวิชาการที่จะสนับสนุนได้ 2 ประเภท ได้แก่

1) การสนับสนุนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ความคิดเห็นของชุมชน อุปสรรค และข้อจำกัดต่างๆ ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่ในการนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ ต่อไป ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ได้มาจากกรณีเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการวิจัย

2) การสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งจะเป็นการนำข้อมูลการวิจัยจากโครงการวิจัยต่างๆ รวมทั้งข้อมูลวิชาการอื่นๆ เพื่อสนับสนุนความรู้ความเข้าใจร่วมกัน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการดำเนินงานของโครงการ/หน่วยงานต่างๆ ต่อไป ข้อมูลวิชาการดังกล่าว อาทิเช่น การจัดการไฟป่าในพื้นที่ป่าสนธรรมชาติ การจัดการของป่า การปลูกไม้โตเร็วเพื่อใช้เป็นไม้ฟืน

2. การประสานงานในการทำกิจกรรมร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ การใช้ประโยชน์ของป่า การอนุรักษ์และการฟื้นฟูป่าไม้ ซึ่งมีอยู่หลายหน่วยงาน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วม และหาแนวทางในการทำงานร่วมกัน อันจะนำไปสู่เป้าหมายในการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน กิจกรรมที่จะดำเนินการ เช่น

1) การเข้าร่วมประชุม/กิจกรรม ที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ และแนะนำโครงการฯ

2) การจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการในกลุ่มผู้สนับสนุนที่มีการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อหาแนวทางทำงานร่วมกัน ก่อนการนำเสนอแนวทางสู่ประชาคม

3) การจัดประชุมหารือกลุ่มผู้สนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และชุมชนเป้าหมายเพื่อหาแนวทางการสนับสนุน และการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

5.1 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านเป้าหมาย

5.1.1 บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

บ้านวัดจันทร์ก่อตั้งมากกว่า 200 ปี ปัจจุบันมีจำนวน 340 หลังคาเรือน (บ้านห้วยอ้อ มีจำนวน 22 หลังคาเรือน) มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 794 คน จำแนกเป็นเพศชาย 424 คน เพศหญิง 370 คน จากการสำรวจของสถาบันวิจัยพื้นที่สูงระหว่างปี 2559-2560 เกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ จำนวน 146 ตัวอย่าง พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 2-5 คน (ร้อยละ 75.3) มีที่ทำกินเฉลี่ยประมาณ 7.94 ไร่ต่อครัวเรือน

ในการจัดการทรัพยากร และจัดระเบียบชุมชนหมู่บ้านวัดจันทร์ และกลุ่มบ้านห้วยอ้อต่างก็มีการระเบียบของชุมชนเพื่อบังคับใช้ในชุมชน สำหรับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันพบว่า กลุ่มตัวอย่างบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อมีการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้คิดเป็นร้อยละ 95 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในชุมชน โดยมีการพึ่งพิงไม้เพื่อการก่อสร้างในรอบปี 2559 คิดเป็นร้อยละ 47.5 ของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนไม้เชื้อเพลิงมีปริมาณการใช้ไม้เชื้อเพลิงเฉลี่ยของบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ประมาณ 4.65 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน นอกจากการใช้ประโยชน์ทางตรงแล้วประโยชน์ทางอ้อมที่ชุมชนได้รับการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ คือ การได้มีน้ำใช้ แม้ในบางช่วงของฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำ แต่ชุมชนก็ยังได้พึ่งพิงน้ำในช่วงฤดูการทำเกษตร และบางส่วนยังใช้พื้นที่ป่าไม้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับผู้สนใจ โดยชุมชนมีการตั้งกลุ่มเกี่ยวกับการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน

5.1.2 บ้านแจ่มน้อย หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

บ้านแจ่มน้อยเป็นชุมชนปกากะญอเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม มีจำนวน 109 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 403 คน จำแนกเป็นเพศชาย 211 คน เพศหญิง 192 คน จากการสำรวจของสถาบันวิจัยพื้นที่สูงระหว่างปี 2559-2560 เกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ จำนวน 76 ตัวอย่าง พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือน 2-5 คน (ร้อยละ 75.6) มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน รายได้ของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยประมาณ 24,218.4 บาทต่อคนต่อปี โดยมีที่ทำกินเฉลี่ยประมาณ 8.26 ไร่ต่อครัวเรือน

บ้านแจ่มน้อยมีกฎระเบียบของชุมชนบ้านแจ่มน้อยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ทรัพยากร และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชนเช่นเดียวกับบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ โดยมีกฎระเบียบที่ว่าด้วยการใช้ และดูแลทรัพยากรในพื้นที่ โดยในเขตรับผิดชอบของชุมชนได้มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 หมวดใหญ่ คือ หมวดที่อยู่อาศัย หมวดที่ทำกิน หมวดป่าใช้สอย หมวดป่าอนุรักษ์ สำหรับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันจากการศึกษาของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) พบว่า กลุ่มตัวอย่างบ้านแจ่มน้อยมีการพึงพิงทรัพยากรป่าไม้คิดเป็นร้อยละ 95 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในชุมชน โดยมีการพึงพิงไม้เพื่อการก่อสร้างในรอบปี 2559 คิดเป็นร้อยละ 25 ของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ไม้เพื่อซ่อมแซมบ้านคิดเป็นร้อยละ 40 ของกลุ่มตัวอย่าง สำหรับไม้เชื้อเพลิงมีปริมาณการใช้ไม้เชื้อเพลิงเฉลี่ย 3.96 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน

5.1.3 บ้านเด่น หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

บ้านเด่นก่อตั้งมาประมาณ 120 ปี ปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น 635 คน แยกเป็นชาย 336 คน หญิง 299 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 217 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ จากการสำรวจของสถาบันวิจัยพื้นที่สูงระหว่างปี 2559-2560 บ้านเด่นมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน รายได้ของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยประมาณ 34,882.3 บาทต่อคนต่อปี การประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีที่ทำกินเฉลี่ยประมาณ 11.08 ไร่ต่อครัวเรือน สำหรับการปลูกพืชในพื้นที่ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ทำนา และบางส่วนปลูกพืชในโครงการส่งเสริมของโครงการหลวง บ้านเด่นมีกฎระเบียบของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ ทรัพยากร และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชนเช่นเดียวกับบ้านอื่นๆ

สำหรับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้จากการศึกษา พบว่า มีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างในรอบปี 2559 คิดเป็นร้อยละ 43.8 ของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ไม้เพื่อซ่อมแซมบ้านคิดเป็นร้อยละ 56.3 ของกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างจะนิยมใช้ไม้สนสองใบ และไผ่ซาง ส่วนไม้เชื้อเพลิงนั้นกลุ่มตัวอย่างนิยมใช้ไม้เต็ง ไม้ก่อ และไม้เนื้อแข็งอื่นๆ ที่ขึ้นต้นตาย หรือใช้กิ่งแห้งที่ร่วงหล่นลงมาเช่นเดียวกับบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ และบ้านแจ่มน้อย สำหรับปริมาณการใช้ไม้เชื้อเพลิงเฉลี่ยของบ้านเด่นนั้นประมาณ 6.67 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน

5.2 ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านจันทร์

ปากาเกอญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก โดยแสดงออกมาทางองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในปัจจุบันความเชื่อ พิธีกรรม และข้อกำหนดเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างได้ลดบทบาทลงซึ่งผู้นำชุมชนได้กล่าวถึงประเด็นนี้โดยสามารถสรุปได้ว่า แต่ละชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นดังกล่าว โดยได้พยายามสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน และหน่วยงานรัฐในการฟื้นฟูและ

ส่งเสริมให้มีการรักษาความเชื่อ และข้อกำหนดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ให้คงอยู่ในชุมชน และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้เขาเหล่านั้นรำลึกถึง และรักษาลิขิตที่เป็นตัวตนของคนปกากะญอ โดยข้อกำหนดบางอย่างได้สอดแทรกอยู่ในกฎระเบียบของแต่ละชุมชนดังที่กล่าวไว้ข้างต้น สำหรับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนใน 3 หมู่บ้านที่ศึกษา ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกัน ด้วยพื้นฐานเดิมเป็นชุมชนปกากะญอเช่นเดียวกัน ยกเว้นบ้าน/หลังคาเรือนที่มีการนับถือศาสนาคริสต์บางกิจกรรมอาจจะไม่มีการดำเนินการ เช่น การไหว้ผีผาย หรือการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยขัตต่อหลักคำสอนทางศาสนา สำหรับความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านจันทร์ เช่น ความรู้ และภูมิปัญญาในการจำแนกป่า ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ เช่น ป่าเตปอ ป่าช้า ต้นโพธิ์ ต้นไทร สะตือป่า (ตะหมือเบอ) การเลี้ยงผีเหมืองผาย การเลี้ยง และความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ไม่ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย เป็นต้น

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าความเชื่อ และพิธีกรรมบางอย่างที่ยังคงมีการดำเนินการในชุมชนด้วยชาวปกากะญอนั้น ยังคงมองทรัพยากรป่าไม้เหมือนชีวิตมีความผู้พันตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต บื้องหลังแนวคิดการจัดการทรัพยากรมาจากความอยู่รอดของชีวิตชุมชนที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และเน้นหลักการป้องกันโดยชุมชนมีส่วนร่วม เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรจะมุ่งถึงการดำรงอยู่ในอนาคตของคนรุ่นหลัง และคนพื้นราบที่จะได้ใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์จากป่าต้นน้ำแม่แจ่ม นอกจากนี้การจัดการทรัพยากร และดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยวิถีปกากะญอเป็นบทพิสูจน์ที่จับต้องได้ในการแสดงให้เห็นว่าคนอยู่ร่วมกับป่าได้

5.3 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

การรับรู้ของประชาชนในชุมชนบ้านวัดจันทร์เกี่ยวกับพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และสวนป่าสนบ้านวัดจันทร์จากภคกรศึกษา พบว่า คนส่วนใหญ่ในทั้ง 3 หมู่บ้าน รับรู้เกี่ยวกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ผ่านการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้สมาชิกในแต่ละชุมชนยังได้เป็นสมาชิกของโครงการหลวงในเรื่องของการพัฒนาอาชีพต่างๆ โดยร้อยละ 8.9 ของกลุ่มตัวอย่างบ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ ร้อยละ 46.2 ของกลุ่มตัวอย่างบ้านแจ่มน้อย และร้อยละ 44.1 ของกลุ่มตัวอย่างบ้านเด่น มีรายได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการหลวง สำหรับการรับรู้ของราษฎรต่อสวนป่าสนบ้านวัดจันทร์ก็เช่นเดียวกันที่พบว่าส่วนใหญ่รู้จักสวนป่าวัดจันทร์ แต่ทั้งนี้ยังมีความไม่เข้าใจเกี่ยวกับภารกิจของสวนป่าสนวัดจันทร์ว่ามีภารกิจหลักอะไร ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นประเด็นหลักขององค์การอุสาหกรรมป่าไม้ โดยสวนป่าสนวัดจันทร์จักต้องทำงานต่อไป

สำหรับสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาข้อมูล พบว่า นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันคนในชุมชนเห็นความสำคัญของป่าสนวัดจันทร์เหมือนเดิม ด้วยป่าสนวัดจันทร์ คือ ชีวิตของคนในชุมชน แม้ปัจจุบันทั้ง 3 หมู่บ้าน จะยังคงมีการใช้ประโยชน์ แต่ก็เป็นการใช้ประโยชน์ภายใต้กฎระเบียบที่บังคับใช้ในชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามีคนในชุมชนร่วมมือปฏิบัติกันเป็นอย่างดี

ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนที่ชุมชนมีเป็นพื้นฐานในปัจจุบันที่จะเป็นโอกาสให้การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนบรรลุตามวัตถุประสงค์ในอนาคตของทั้ง 3 หมู่บ้านมีดังนี้

1. ชุมชนมีวิถี วัฒนธรรม ความเชื่อ และองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ
2. กฎระเบียบของชุมชนในการจัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. แผนพัฒนาระดับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล
4. ระดับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่กลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ความ เข้าใจในระดับสูง และระดับปานกลาง
5. การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เช่น กรมป่าไม้ โครงการหลวงองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และมูลนิธิรักษ์ไทย เป็นต้น
6. ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าสนธรรมชาติ
7. การมีแผนที่ของชุมชนรายแปลง และมีการแบ่งพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่เกษตรกรรมชัดเจน
8. ผู้นำทางศาสนาที่คนในชุมชนเคารพ ได้แก่ ศิษยาภิบาล เจ้าอาวาส เป็นต้น

5.4 สถานการณ์ไม้สนในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์

5.4.1 การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์

จากการแปลภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะป่าสนวัดจันทร์ในปี 2547-2558 ขอสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA พบว่า ในพื้นที่ตำบลบ้านจันทร์ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 373,388 ไร่ นั้นกว่า 12 ปีที่ผ่านมา

มีพื้นที่ป่าไม้ที่เพิ่มขึ้นจากการอนุรักษ์พื้นที่ป่าด้วยโครงการต่างๆ ประมาณ 34,447 ไร่ (ร้อยละ 9.2) มีพื้นที่ถูกบุกรุกประมาณ 37,837 ไร่ (ร้อยละ 10.1) มีพื้นที่ป่าไม้ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในรอบ 12 ปี ประมาณ 301,104 ไร่ (ร้อยละ 80.6) อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วพื้นที่ป่าไม้ในตำบลบ้านจันทร์มีพื้นที่ลดลงประมาณ 3,390 (ร้อยละ 0.9)

5.4.2 สถานการณ์การใช้ประโยชน์ไม้สนในพื้นที่

ในอดีตในพื้นที่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ บ้านแจ่มน้อย และบ้านเด่น มีการใช้ประโยชน์ไม้สนเพื่อการยังชีพเท่านั้น เช่น การใช้ประโยชน์ป่าสนเป็นแหล่งเก็บหาของป่า แหล่งอาหาร เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ นำไม้มาสร้างบ้านในส่วนโครงสร้างหลัก สำหรับปัจจุบัน พบว่า ราษฎรยังคงมีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างเช่นเดิมแต่มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคงถาวรขึ้นดังนั้นทุกส่วนประกอบของบ้านจึงมีการนำไม้มาใช้ประโยชน์ โดยจากการศึกษาของของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) พบว่า บ้านจันทร์-ห้วยอ้อ มีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านในปี 2559 ประมาณ 5.53 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน บ้านแจ่มน้อย มีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านในปี 2559 ประมาณ 11.20 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน และบ้านเด่น มีการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างบ้านในปี 2559 ประมาณ 7.71 ลูกบาศก์เมตรต่อครัวเรือน

สำหรับการใช้ประโยชน์ไม้สนทั้ง 3 หมู่บ้าน จะใช้ประโยชน์จากไม้สนยืนต้นเท่านั้นเพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ส่วนไม้สนที่หักโค่นจะไม่นำมาทำเป็นไม้เพื่อสร้างบ้านเรือน หากแต่นำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น การทำเฟอร์นิเจอร์ ทำรั้วบ้าน และอื่นๆ ด้วยมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ หากนำไม้ล้มมาใช้ประโยชน์จะทำให้ครัวเรือนผู้เป็นเจ้าของอยู่อาศัยไม่สงบสุข สุขภาพไม่ดี ดังนั้นจากการสังเกตจะพบว่าไม้สนที่ล้มจะไม่ค่อยมีการนำมาใช้ประโยชน์สำหรับชุมชนปกาเกาะญ้อ

5.5 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

สามารถจำแนกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็น 4 กลุ่ม ตามการมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ และการได้รับผลกระทบจากการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ 1) กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงและมีผลกระทบสูงได้แก่ กรมป่าไม้ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ องค์การพัฒนาเอกชน (NGOs) และกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า (ชาวบ้าน) 2) กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงแต่ผลกระทบต่ำ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และฝ่ายปกครอง 3) กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำแต่ผลกระทบสูง ได้แก่ ประชาชนทั่วไป และ 4) กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำและมีผลกระทบต่ำ ได้แก่ กลุ่มธุรกิจขนาดย่อม สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ

5.6 การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ป่าไม้สนอย่างยั่งยืนตามหลักวิชาการ

สำหรับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน นั้น จากข้อมูลพฤติกรรมการพบว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านวัดจันทร์-ห้วยอ้อ บ้านแจ่มน้อย และบ้านเด่น มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับสูง ประเด็นที่เกี่ยวกับ ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจน้อยหรือส่วน ใหญ่มีความเข้าใจไม่ถูกต้อง มี 4 ประเด็น คือ (1) ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างเต็มที่ไม่มี ขอบเขตจำกัด (2) การปลูกต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนา ไม่ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพราะ ไม่ได้เป็นการปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าจริง (3) ป่าไม้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังนั้นการอนุรักษ์ หรือการฟื้นฟูสภาพป่าจึงควรปล่อยให้เกิดขึ้นเองหรือเป็นไปตามธรรมชาติเท่านั้น และ (4) การตัดไม้ ทำลายป่าจนเกิดความเสื่อมโทรมไม่ได้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จาก 4 ประเด็นดังกล่าวข้างต้นนำมาซึ่งการพัฒนาสื่อเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเบื้องต้น ให้กับราษฎรในพื้นที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าไม้และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนตามหลัก วิชาการ โดยในเบื้องต้นทีมวิจัยได้จัดทำโปสเตอร์ เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย เกี่ยวกับไม้สนในประเทศไทย ซึ่งมีทั้งหมด 5 ชนิด ได้แก่ สนสองใบ (*Pinus merkusii*) สนสามใบ (*Pinus kesiyana*) สนโอคาร์ปา (*Pinus oocarpa*) สนคาริเบีย (*Pinus caribaea*) และสนเตคูมานี (*Pinus patula* ssp. *tecunumanii*) ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ทราบเกี่ยวกับไม้สนชนิดต่างๆ และเป็น ฐานในการพิจารณา เพื่อการส่งเสริมการปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคตได้ นอกจากนี้ยังใช้สื่อบุคคล เช่น การพูดคุย การแลกเปลี่ยนความเห็น และการประชุม เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะไม้สนในพื้นที่ป่าสนวัดจันทร์ด้วย

อย่างไรก็ตามในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างความรู้ความเข้าใจในการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ในปีนี้ ยังไม่ได้มีการประเมินผลหลังการดำเนินกิจกรรม ด้วยเป้าหมาย หลักของการดำเนินงาน คือการสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างนักวิจัยกับชุมชนเป้าหมาย โดยใช้สื่อต่างๆ เป็นสื่อกลางในการดึงประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรม ด้วยประเด็นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ป่าไม้ใน พื้นที่ยังคงประเด็นอ่อนไหวที่ชุมชนยังคงมีความไม่แน่ใจและคลางแคลงใจต่อนักวิจัยที่เข้ามาในพื้นที่ ว่าต้องการผลประโยชน์ให้กับหน่วยงานโดยชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์ใดๆ

5.7 แนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ของชุมชน

5.7.1 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

โดยจากการศึกษาบทบาทหน้าที่ และมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้เห็นภาระหน้าที่ และกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละหน่วยงาน/บุคคลดำเนินการในปัจจุบัน ดังนั้นหากทุกฝ่ายจะเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟู จัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนนั้น การผสมกิจกรรมที่มีอยู่จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในอนาคตไม่ได้เป็นภาระงานใหม่ แต่เป็นภาระงานเดิมที่ดำเนินการ โดยบทบาทของแต่ละหน่วยงานที่จะดำเนินงานมีทั้งฝ่ายสนับสนุน ส่งเสริม และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เช่น ชุมชนจะจะมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ สถาบันการศึกษา มีบทบาทในการสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชนหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น

5.7.2 แนวทางการทำงานร่วมกันของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการทำงานด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และระดมความคิดเห็นกับกลุ่มผู้นำและองค์กรต่างๆ อย่างไม่เป็นทางการ สามารถสรุปแนวทางการทำงานร่วมกันโดยแบ่งกลุ่มการทำงานออกเป็น 2 กลุ่ม คือ แนวทางการทำงานกับชุมชนเป้าหมาย และแนวทางการทำงานกับองค์กรสนับสนุนอื่นๆ โดยแนวทางการทำงานกับชุมชนเป้าหมาย ในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย (1) การถ่ายทอดความรู้ด้านการป่าไม้ ที่ได้จากโครงการวิจัยต่างๆ และความรู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย (2) การพัฒนางานวิจัยร่วมกับชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน (3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (4) การจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และ (5) จัดทำแหล่งเรียนรู้ด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน สำหรับแนวทางการทำงานกับองค์กรสนับสนุนอื่นๆ ในการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย (1) การสนับสนุนข้อมูลเชิงวิชาการให้แก่หน่วยงานที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ และ (2) การประสานงานในการทำกิจกรรมร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ การใช้ประโยชน์ของป่า การอนุรักษ์และการฟื้นฟูป่าไม้

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ของประชาชนต่อการฟื้นฟูแลใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ก่อนการดำเนินการให้ความรู้ด้วยโปสเตอร์ การพูดคุย และการประชุม ไม่ได้มีการประเมินความรู้ ก่อนการดำเนินการด้วยในการศึกษาคั้งนี้ใช้ข้อมูลของ ณัฐวัฒน์ และคณะ (2559) อย่างไรก็ตามในปีที่ 2 ของการดำเนินโครงการวิจัยจะดำเนินการประเมินความรู้ของประชาชนเกี่ยวกับการฟื้นฟูแลใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน รวมถึงทำการประเมินและวิเคราะห์กฎระเบียบที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ว่ามีความเหมาะสม สามารถบังคับใช้ได้มากน้อยเพียงใด และมีประเด็นใดที่ควรปรับปรุง เพื่อนำไปสู่การวางแผนการฟื้นฟูแลใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน
2. จากข้อมูลทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่มีการศึกษาในพื้นที่ พบว่า ข้อมูลในเชิงปริมาณยังไม่เพียงพอที่จะสามารถนำไปสู่การพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน ดังนั้นในปีที่ 2 จึงควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในเชิงปริมาณ ได้แก่ การใช้ไม้พื้น การใช้ไม้ก่อสร้าง และการเก็บหาของป่า
3. เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการปลูกสร้างสวนป่า และสร้างป่าสร้างรายได้บางส่วนที่มีการดำเนินกิจกรรมในแปลงที่น่าสนใจ และเจ้าของแปลงมีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดย 2 แปลง ของโครงการตั้งกล่าวอยู่ในหมู่บ้านหนองเจ็ดหน่วย ดังนั้นหากขยายพื้นที่การศึกษาไปยังหมู่บ้านหนองเจ็ดหน่วยในส่วนของความเป็นแปลงตัวอย่าง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในพื้นที่ การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ น่าจะเป็นแปลงต้นแบบที่มีประสิทธิภาพ

ตารางสรุปเปรียบเทียบผลงานวิจัยกับแผนงานวิจัย

วัตถุประสงค์	กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินงาน
1. เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์	1.1 สำรวจพื้นที่ชุมชนเป้าหมาย รวบรวมข้อมูลพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น	ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเป้าหมายทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ - ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ตั้ง และอาณาเขต - สภาพเศรษฐกิจ และสังคมบางประการ - การปกครอง - โครงการด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน - กฎระเบียบของหมู่บ้าน - การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้
	1.2 การศึกษา รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติ และความเป็นมาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านวัดจันทร์	ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยมี ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้ 1. ป่าเตปอ ป่าสายสะตือ 2. ป่าช้า 3. ต้นโห้ ต้นไทร 4. สะตือป่า (ตะหม้อเบอ) 5. ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ไม้ 6. การเลี้ยงผีเหมือง-ฝาย 7. การเลี้ยงผีช่วงก่อนดำนา
	1.3 การศึกษา รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน	ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้วในประเด็นที่เกี่ยวกับ - การรับรู้ของประชาชนในชุมชนบ้านวัดจันทร์เกี่ยวกับพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์

วัตถุประสงค์	กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินงาน
	<p>1.4 การศึกษา รวบรวมและวิเคราะห์ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ของไม้สนในพื้นที่บ้านวัดจันทร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น</p>	<p>และสวนป่าสนวัดจันทร์</p> <ul style="list-style-type: none"> - สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ - ปัจจัยสนับสนุน และเงื่อนไขในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างยั่งยืนของแต่ละชุมชน <p>ดำเนินการเสร็จเรียบร้อย โดยมีประเด็นที่กล่าวถึง 2 ประเด็น คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของป่าสนวัดจันทร์ ในตำบลบ้านจันทร์ - สถานการณ์การใช้ประโยชน์ไม้สนของชุมชนเป้าหมาย
<p>2. เพื่อสร้างความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างยั่งยืนให้กับชุมชนในพื้นที่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์</p>	<p>2.1 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีบทบาท และเกี่ยวข้องกับการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่บ้านวัดจันทร์</p>	<p>ได้ดำเนินการเสร็จแล้วโดยจำแนกมีส่วนได้ส่วนเสียดังนี้ 1) กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงและมีผลกระทบสูง ได้แก่ กลุ่มป่าไม้ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ องค์การพัฒนาเอกชน (NGOs) และกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า (ชาวบ้าน) 2) กลุ่มที่มีอิทธิพลสูงแต่ผลกระทบต่ำ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ ผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และฝ่ายปกครอง 3) กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำแต่ผลกระทบสูง ได้แก่ ประชาชนทั่วไป และ 4) กลุ่มที่มีอิทธิพลต่ำและมีผลกระทบต่ำ ได้แก่ กลุ่มธุรกิจ</p>

วัตถุประสงค์	กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินงาน
		ขยายต่อม สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ
	2.2 การสร้างความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนให้กับชุมชน	มีการใช้ข้อมูลวิทยุภูมิเกี่ยวกับ ความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มตัวอย่าง โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับสูง จากนั้นดำเนินการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนให้กับชุมชน โดยเริ่มจากผู้นำชุมชน และสมาชิกโครงการปลูกสร้างสวนป่าและสมาชิกโครงการสร้างป่าสร้างรายได้
	2.3 การสร้างสื่อ และเครื่องมือ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ได้ดำเนินการแล้ว ได้ดำเนินการจัดทำโปสเตอร์ เรื่อง ไม้สนในประเทศไทย การพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง การใช้วัสดุจริงเป็น สื่อ และการศึกษาดูงานในแปลงทดสอบชนิดพันธุ์
	2.4 พัฒนาแนวทางการทำงานร่วมกับชุมชนในการฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ป่าไม้อย่างยั่งยืน	ได้ดำเนินการพัฒนาแนวทางการทำงานร่วมกันโดยแบ่งกลุ่มการทำงานออกเป็น 2 กลุ่ม คือ แนวทางการทำงานกับชุมชน ซึ่งมีแนวทางดังนี้ (1) การถ่ายทอดความรู้ด้านการป่าไม้ ที่ได้จากโครงการวิจัยต่างๆ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมวิจัย	ผลการดำเนินงาน
		<p>และความรู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย (2) การพัฒนางานวิจัยร่วมกับชุมชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน (3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (4) การจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีส่วนร่วม และ (5) จัดทำแหล่งเรียนรู้ด้านการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน สำหรับแนวทางการทำงานกับองค์กรสนับสนุนอื่นๆ มีดังนี้ (1) การสนับสนุนข้อมูลเชิงวิชาการให้แก่หน่วยงานที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ และ (2) การประสานงานในการทำกิจกรรมร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ การใช้ประโยชน์ของป่า การอนุรักษ์และการฟื้นฟูป่าไม้</p>